

BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA KUMI NA TISA

Kikao cha Kumi na Moja - Tarehe 28 Machi, 2015

(Kikao Kilianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Spika (Mhe. Anne S. Makinda) Alisoma Dua

Miswada ya Sheria ya Serikali

**Muswada wa Sheria ya Bajeti wa Mwaka 2014
(The Budget Bill, 2014)**

(Majadiliano yanaendelea)

SPIKA: Waheshimiwa, jana tulipoahirisha shughuli, Waziri wa Fedha aliwasilisha, Mwenyekiti wa Kamati iliyoshughulikia Muswada huu pia aliwasilisha na Msemaji wa Kambi ya Upinzani kuhusu Muswada huu pia aliwasilisha. Kwa hiyo, kazi tuliyo nayo leo ni kujadili na tutajadiliana kadri tutakavyoweza. Kwa hiyo, nitaanza kuwaita kadri walivyoomba.

Kwanza, nitamwita Mheshimiwa Murtaza Mangungu, kama hayupo, Mheshimiwa David Silinde, simuoni, Mheshimiwa Omari Nundu yupo, Mheshimiwa Dkt. Goodluck Joseph Ole-Medeye. Mheshimiwa Omari Nundu!

MHE. OMARI R. NUNDU: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kunipa nafasi ya kwanza kabisa kuchangia katika Muswada huu muhimu sana.

Mheshimiwa Spika, sio siri na ni jambo la kusikitisha kuwa kila mwaka tunapokaa hapa kujadili kwa kina kabisa na kutumia nguvu nyingi ili moyo wa nchi yetu ukae sawa, kwa maana ya bajeti, mwisho wa siku tunakuta utekelezaji wa bajeti hii haiendani na matarajio yetu. Bajeti inaanza kushughulikiwa tangu mipango inapowekwa na tunapokuja hapa tukaangalia tutafanya nini kwa mwaka mzima huu, lakini mwisho wa mwaka kile ambacho tumekipanga sicho ambacho tunakipata.

Mheshimiwa Spika, sasa kwa nchi kama Tanzania ambayo bajeti yake kwa mwaka ni kama bilioni mbili tu, ukianza kufananisha na nchi kama Amerika ambayo bajeti yake kwa mwaka ni bilioni 3506, tofauti ya bilioni 3504, sisi tukiwa bilioni mbili tu.

Mheshimiwa Spika, sasa nchi kama Amerika kama inatekeleza bajeti yake kwa kikamilifu na ikafanya vitu ambavyo pia wanaviweka kwa maendeleo ya mbele huko, na sisi bajeti yetu ya Dola za Kimarekani bilioni mbili hatuzifikii.

Mheshimiwa Spika, nchi kama Amerika ambayo makampuni binafsi bajeti zao ni mara nyingi sana kuliko bajeti ya Serikali na zote hizo zinakwenda kujenga Amerika, wakati sisi bajeti

Nakala ya Mtandao (Online Document)

ya makampuni binafsi sio kubwa kiasi hicho, lakini hii ya kwetu ya Serikali nayo pia sio kubwa, utaona kuwa tofauti ambayo inajitokeza sisi na nchi nyingine inazidi kuwa kubwa kila siku.

Mheshimiwa Spika, sasa mimi nasema nikupongeze kwanza wewe kwa kuweka Kamati ya Bajeti, Kamati ambayo mimi nimeiangalia ndiyo chimbuko sasa la kuwa leo hii tuna Muswada wa Sheria, na ni mategemeo yangu, yale ambayo tunayapanga tuitendee nchi hii kufuatana na Muswada huu, na yale ambayo yamewekwa humu hasa ya kudhibiti sio tu upangaji wa bajeti, sio tu uamuzi wa nini tufanye mwaka hadi mwingine, lakini pia kuhakikisha kuwa kile tunachokipanga kwanza kinapatikana, halafu kinatumiwa vile ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, niseme nawapongeza pia Wizara kwa kuchukua hatua hii. Hatua hii imekuja wakati huu, hatua hii ni nyenzo ambayo sasa inabidi tuifanyie kazi sana. Naunga mkono Muswada huu kwa asilimia mia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ni mategemeo yangu kuwa kadri siku zinavyokwenda Muswada huu utazidi kuboreshwa. Utaboreshwa kwa kuangalia mazingira ya Tanzania sio mazingira ya nchi nyingine. Ukiboresha Muswada huu kwa kufuatana na kinachotokea Amerika, kinachotokea Uingereza na kinachotokea Australia na nchi nyingine ambazo zimepiga hatua, tutakuwa hatufanyi la maana, inabidi turudi hapa ndani tujiangalie wenyewe.

Mheshimiwa Spika, lakini suala la kushangaza ni kuwa Muswada huu unatuhitaji sisi tujihini wakati. Wakati umefika sasa wa kuacha kufanya mambo kama kawaida tulivyozoea. Muswada huu unahitaji sisi tujihini.

Wakati nchi kama Amerika wanaposafiri kwenda nje, pesa wanazopewa kwenda kutumia huko nje hazifiki hata dola 300 kwa siku, Tanzania tunajilipa karibu dola 500. Athari yake ni nini, athari ni kuwa kila mtu anataka kusafiri. Kwa sababu huwezi ukamlipa mtu kima cha mshahara ambacho unamlipa kwa mwezi mzima, halafu akisafiri anakitengeneza kwa siku tano ukategemea utakuwa na tija hapo.

Mheshimiwa Spika, Muswada umeongelea suala la kuangalia mishahara. Mishahara iangaliwe katika hali ya kuainisha mishahara. Jambo la kusikitisha ni pale tunapofikiria baadhi ya watu tukiwalipa mshahara mkubwa basi ataridhika halafu atafanya kazi, sivyo! Nchi hii yenye mishahara midogo watu wanalipwa mpaka 200,000/= unategemea uishi kwa 200,000/=, kuna wengine wanalipwa milioni 14, halafu hawakai ofisini, kila siku wanajitengea safari, halafu wao ukienda ukichunguza kwa undani ndiyo wanaotuingiza kwenye mikataba mikubwa kwa kutaka kujipatia mapesa zaidi na zaidi. Hatuwezi kwenda. Umefika wakati tujue kwamba tuko kwenye vita ya uchumi. Sisi sio tofauti na nchi nyingine, tumepangiwa nchi hii, Waamerika wamepangiwa nchi yao.

Mheshimiwa Spika, haiwezekani sisi tuwe tuna tofauti kubwa hivyo na nchi nyingine katika uchumi wa kwetu unavyokwenda mwaka hadi mwaka. Haiwezekani leo Amerika ijipangie dola bilioni 3506 wazitekeleze zote, sisi dola bilioni mbili hatuzitekelezi, halafu tunafikiria sisi tutaendelea, tutaendelea twende wapi! *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ni wakati wa vita, lazima tuamue sote tunaingia kwenye vita, lazima tuamue sote tunabana matumizi, lazima tuamue sote tunaangalia maendeleo ya nchi hii kwa Watanzania wote, sio kwa mtu mmoja mmoja binafsi. Tuondoe choyo zetu, tuondoe kujipendelea sisi wenyewe, tuangalie tunajenga Tanzania ya namna gani huko mbele.

Mheshimiwa Spika, ukiangalia makusanyo ya kodi, tunalalamika kila siku hapa, kuna watu ambao wanatengeneza pesa na hazikai nchini kwetu zinakwenda nje wanasamehewa kodi. Kuna watu ambao hapa wanataka kuchangia uchumi wa nchi hii waanzishe biashara zao

Nakala ya Mtandao (Online Document)

ili kesho na kesho kutwa walipe kodi, wanadhaliishwa, wanadhaliishwa kwa riba kubwa za mabenki, wanadhaliishwa kwa kutozwa kodi kwa bidhaa ambazo hata kwenye soko hazijaingia, na tumesema mara nyingi hapa, lazima muangalie haya myachambue.

Mheshimiwa Spika, mmetayarisha Muswada, Muswada bila ya usimamizi ni makaratasi tu haya. Imefika wakati sasa tuamue kweli sisi wenyewe tunajitathmini, kweli tunasimamia kile tulichokiweka hapa, na nadhani tukiamua hilo linafanyika.

Mheshimiwa Spika, nasema hivi ni vita, ni vita vya uchumi, ni vita vya kuona sisi tunakuaje katika ngazi ya uchumi duniani hapa; na hatuwezi kujiona ni wadogo, kabisa! Ni kiasi cha kuamua na muda tulio nao ni mchache. Vipaumbele gani tunaweka. Siku zote hapa kila mtu akija, anataka maji kwangu, kila mtu nataka barabara kwangu, hela hizo ziko wapi!

Mheshimiwa Spika, ifike wakati vile vipaumbele viangaliwe kwa makini sana, tuangalie kipindi cha miaka kumi, miaka miwili tunafanya kitu gani, kuna vitu vya kufanywa na Serikali, kuna vitu vya kufanywa na sekta binafsi. Tuwaachie sekta binafsi uhuru wa kutengeneza viwanda, sisi tujikite kwenye kuangalia kuwa maji yanapatikana kila sehemu ya Tanzania, hata kama tuta-freeze kila bajeti tu-concentrate kwenye maji tu kwa mwaka mzima. Tuangalie umeme unapatikana kila sehemu ya Tanzania, Serikali iangalie inaweka nyenzo zipi za kuwezesha watu binafsi wafanyebiashara, tuwape fursa watu binafsi, Watanzania wafanye biashara, wajijenge, wajengeke kesho na kesho kutwa wachangie.

Mheshimiwa Spika, tunaogopa hapa kukopa, Amerika pamoja na bajeti yake kubwa ya Serikali tu, sijaongea ya akina Trump, sijaongea ya kina Boil, pamoja na yote bado Amerika ina deni la bilioni 17,000. Sisi hapa tukikopa vihela tunaogopa ogopa tu. Kukopa sio tatizo, ukope pesa zitumike. Huwezi kuendendelea bila kuweka pesa, lazima utafute pesa zinatoka wapi, lakini zitumike, usikope pesa ambazo hazitumiki kwa kazi yake zinakwenda kwenye mifuko ya watu. Mifuko yenu itoboeni hiyo tufanye kazi.

Mheshimiwa Spika, ahsante sana. (Makofi)

SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Ole-Medeye, atafuatiwa na Mheshimiwa Joseph Selasini.

MHE. GOODLUCK J. OLE-MEDEYE: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa fursa hii, na pia naomba nikupongeze sana wewe kwa jitihada unazofanya kuhakikisha kwamba usimamizi wa rasilimali za Taifa hili unaimarika kwa kuanzisha Kamati ya Bajeti, na pia kusimamia maandalizi na uwasilishwaji wa Muswada huu muhimu sana kwa ajili ya ulinzi wa rasilimali za Taifa hili.

Mheshimiwa Spika, kwanza mimi ni Mjumbe wa Kamati ya Bajeti, kwa hiyo, naunga mkono kwa dhati Muswada huu, Taarifa ya Mheshimiwa Waziri, Taarifa ya Kamati na nampongeza Mheshimiwa Waziri Kivuli kwamba kwa sababu ya upevu wake, mawazo aliyoyatoa ni yale jengefu sio ya kubomoa.

Mheshimiwa Spika, nianze kwa kuipongeza sana Serikali kwa kukubali mapendekezo ya Bunge kwamba tuwe na Ofisi ya Bajeti. Kwa kuwa na Ofisi ya Bajeti ya Bunge tutaongeza uwezo wa Bunge kufanya uchambuzi wa mapendekezo mbalimbali yanayowasilishwa na Serikali kuhusiana na bajeti pamoja na kufanya uchambuzi na tathmini ya bajeti ya Serikali baada ya Bunge kuidhinisha matumizi na Serikali inapowasilisha taarifa yake, tuwe na *second opinion* kutokana na kazi ambayo itafanywa na Kamati hii ya kuchambua na kuleta mapendekezo juu ya hali halisi ya utekelezaji.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, jambo lingine ambalo tuna matumaini makubwa ya kuwepo kwa ofisi hiyo ni kuongeza uwezo wa Bunge kuisaidia Serikali kubuni vyanzo vipya vya mapato ili kupanua wigo wa vyanzo vya mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, nimefurahi sana kwamba leo Mheshimiwa Waziri Mkuu yuko hapa, kuna mambo ambayo natamani niyaseme akiwepo. Moja ya mambo hayo ni mfumo wa bajeti ya Serikali. Kwa sasa hivi mfumo wa bajeti ulivyo, sehemu kubwa ya fedha zinapelekwa kwenye Wizara (*Sectoral Ministries*), wakati utekelezaji wa miradi na mipango mbalimbali ya Serikali unafanyika kwenye Halmashauri za Mamlaka ya Serikali za Mitaa ambao hutengewa fedha kidogo sana.

Mheshimiwa Spika, ningeshauri na huu ndiyo wito wangu kwa Serikali kwamba mfumo huu ubadilishwe, *pyramid* hii ipinduke sasa, fedha nyingi zipelekwe kwenye Halmashauri ambao ndiyo wanaotekeleza mipango na miradi mbalimbali ya Serikali, tuache kuweka fedha Wizarani. Tunapoweka fedha nyingi Wizarani zinakuwa kishawishi kwa Mawaziri, Makatibu Wakuu na viongozi na watendaji wa Serikali kuacha kufanya kazi ofisini na kuanza kusafiri hususani safari za nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, sio vizuri sana kuona kwamba hali ya Serikali, unafika Wizarani hakuna Waziri, hakuna Katibu Mkuu kwa sababu wamesafiri. Ni vizuri tukahamisha fedha hizi ziende kwenye Halmashauri ambako kuna mahitaji makubwa sana kuliko kwenye Wizara. Serikali Wizarani ibakie fedha kwa ajili ya ukaguzi, kwa ajili ya kufanya tathmini na safari za kuhamasisha maendeleo badala ya kwamba wao wanasafiri kwa shughuli wanazojua wao.

Mheshimiwa Spika, utakuta wakati mwingine Mawaziri wanakwenda, kwa mfano wengine wako kwenye kampeni sasa hivi, wanatumia mali za Serikali kufanya kampeni kwa sababu wanazo fedha hizo. Tuache kurundika fedha Wizarani. (*Mkofi*)

Mheshimiwa Spika, jambo lingine, matumizi tata; matumizi tata namaanisha kwamba matarajio ni kwamba Wizara zote zingelingana. Waziri wa Maji kama hana chai na Waziri wa Kazi naye asiwe na chai. Lakini umezuka mtindo ambapo viongozi wa Wizara na watendaji wakuu wanachukua fedha kutoka kwenye taasisi zilizo chini yao na kutumia kwa shughuli ambazo hatukuidhinisha hapa Bungeni. Huu sio utaratibu mzuri na hii imesababisha baadhi ya Mawaziri kujikuta kwamba hawana fedha wakati wengine wanaishi kama vile wako kwenye nchi za Kiarabu zenye mafuta. Ni vizuri kuhakikisha kwamba fedha za taasisi zinabaki za taasisi na zinasimamiwa na Msajili wa Hazina badala ya Mawaziri na watendaji wakuu wa Wizara kuchukua fedha hizo na kufanyia kazi ambazo Bunge hili halijaidhinisha. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, nafurahi kwamba Muswada huu unapendekeza kwamba Sheria inayotungwa iipe Serikali mamlaka sasa ya kujua mapato ya taasisi zote na kusimamia matumizi hayo badala ya baadhi tu ya wakuu kusimamia na kutumia kwa kadri wanavyojua wao.

Mheshimiwa Spika, kuna Mfuko wa Matumizi ya Dharura. Mfuko huu umechelewa sana kuanzishwa kwa sababu umeanzishwa kwa mujibu wa Katiba ya Jamhuri ya Muungano ya mwaka 1977. Ningetegemea mfuko huu ungekuwa umeanza mapema.

Mheshimiwa Spika, sasa kuanza kwa mfuko huu ambao sasa Muswada huu unapendekeza uanze rasmi, ningeshauri na wito wangu kwa Serikali, mfuko huu utengewe fedha za kutosha ili tuache utaratibu wa sasa ambapo yanapotokea mambo ya dharura, yanapotokea maafa, tunakimbilia kwenda kuanza kuchukua fedha kwenye miradi. Mfuko huu utengewe fedha mahsus ambazo zitaweza kutumika kwa ajili ya hayo yaliyoainishwa na Katiba yetu ya Jamhuri ya Muungano.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, sambamba na hilo tunao Mfuko wa Maji ambao tumeuanzisha kupitia bajeti ya mwaka huu wa 2014/2015. Mfuko huu tulitengea shilingi milioni 100, sina uhakika kama hizo fedha wameshapata. Lakini mfuko kama hautakuwa na vyanzo endelevu vya mapato hautaweza kufikia malengo ya kuanzishwa kwake.

Kwa hiyo, ningeshauri kwamba Mfuko wa Maji upate fedha kutokana na maji yanayotumika na sisi ambao ni wateja wa mamlaka haya ya maji. Watumiaji wakubwa wote waliounganishiwa maji majumbani na maofisini wachangie gharama za uendeshaji wa mfuko huo kuwezesha Mfuko wa Maji kupata fedha za kutosha kwa ajili ya kutekeleza miradi ya maji nchini badala ya kutegemea tuna miradi inaitwa ya *World Bank* wakati fedha zenyewe za *World Bank* hazipo.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tujitegemee wenyewe kwa kuhakikisha kwamba tunaanzisha tozo mahsusi kwa ajili ya kuchangia Mfuko wa Maji. Matarajio yangu ni kwamba Waziri wa Maji atakapowasilisha hapa bajeti yake atakuwa na mapendekezo kwa ajili ya kuidhinisha tozo kwa watumiaji wote wa maji, isipokuwa wananchi wale wanaokwenda kuchota maji kwenye vituo, wale ambao wameunganishiwa majumbani na maofisini wawe na tozo kama ilivyo kwa *TANESCO* ambavyo tunachangia Mfuko wa Umeme Vijijini.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema haya, sasa naomba niseme kwamba kwa kweli naunga mkono Muswada huu na ningeomba Waheshimiwa Wabunge wote tushirikiane bila kujali itikadi zetu, tupitishie Muswada huu ili tupate nyenzo sasa ambayo Waziri wa Fedha; na kwa kweli nimpongeze sana Waziri wa Fedha aliyeko sasa hivi, amefanya kazi kubwa sana ya kurekebisha Wizara ya Fedha pamoja na mfumo mzima wa uendeshaji wa Hazina. Kwa hiyo, tumpe nguvu ili aweze kutekeleza kazi hizo alizokabidhiwa na Mheshimiwa Rais.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana na naunga mkono hoja!

SPIKA: Ahsante! Mheshimiwa Selasini atafuatiwa na Mheshimiwa Saleh Pamba.

MHE. JOSEPH R. SELASINI: Mheshimiwa Spika, na mimi naomba nikushukuru sana kwa kunipa nafasi ya kuchangia Muswada huu ambao unabadilisha historia ya usimamizi wa uchumi na fedha katika nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, kabla sijachangia, naomba uniruhusu kwa sababu ulishakataza kutoa pongezi, nikupongeze wewe sana kwa kuanzisha Kamati ya Bajeti na jitihada ambazo ulizifanya kwa muda wote kuhakikisha kwamba Sheria hii imefika Bungeni. Kusema kweli niwaambie Watanzania kwamba umeandika historia ya pekee katika Bunge hili kwamba sasa ukiritimba wa bajeti katika Wizara ya Fedha unaondoka na utahamia kwa sisi sote kama Taifa ili kwa pamoja tuweze kuangalia uchumi wa nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini pia naomba uniruhusu nimpongeze Waziri wa Fedha pamoja na Manaibu wake. Kazi nzuri ikifanywa lazima ipongezwe. Kwa kweli Waziri na wasaidizi wake wamefanya kazi kubwa. Tumevutana sana katika Kamati ya Bajeti kiasi kwamba ilifikia mahali Kamati tukawa na Muswada wetu peke yetu na yeye akawa na Muswada wake, lakini hatimaye tukafika pamoja na kuleta hiki ambacho kimeletwa Bungeni. Mheshimiwa Waziri na wenzako hongereni sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, yapo mambo mengi mazuri ambayo yapo katika sera za nchi yetu. Tatizo tulilonalo kubwa ni kwamba fedha ni chache na namna tunavyogawana fedha hizi zinafika zinakokusudiwa na wakati mwingine hazifiki.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, lazima mkakati wa dhati ufanyike ili tuweze kupata fedha, kama ni kwa kukopa, kama ni hapa ndani kwa vitega uchumi vyetu, kwa maliasili yetu, kwa kulipa kodi na kadhalika.

Mheshimiwa Spika, mimi napenda nizungumze mambo mawili ambayo nafikiri kama yatashughulikiwa kikamilifu yanaweza yakatusaidia. Kwa sababu tatizo kubwa ni uhaba wa fedha, tuna Sera ya Uwekezaji. Wawekezaji wengi sana wanalalamika wakifika nchini wanababaishwa na matokeo yake wanakwenda nchi za jirani, wanapata fursa ya kuwekeza na ni wazi uwekezaji mpya unaongeza kodi katika Taifa.

Mimi naiomba Serikali na watendaji wake tupunguze urasimu ili tuweze kuvutia wawekezaji wa kutosha ili kupanua wigo wa kodi, kuingiza kodi mpya katika uchumi wetu na kwa sababu hiyo kiwango cha fedha ambacho tunakihitaji kinaweza kikaangaliwa.

Mheshimiwa Spika, kuna Sheria ya PPP ambayo nayo tumeizungumza sana, vipo vitega uchumi vingi sana ambavyo vinaweza kuendeshwa baina ya Serikali na watu binafsi. Mimi nafikiri katika mkakati wa kuongeza wigo wa kodi tungeweza tukahamasisha kuhakikisha kwamba sheria imefanya kazi ili tuweze kuingia katika ubia kati ya Serikali na watu binafsi kwenye shughuli ambazo zitaleta faida katika nchi yetu, kuinua uchumi lakini vilevile kuongeza wigo wa kodi.

Mheshimiwa Spika, napongeza sana Ofisi ya Bajeti kuanzishwa na Sheria hii, kwa sababu kwa muda mrefu sisi Wabunge kazi yetu imekuwa ni kuisimamia Serikali, lakini kwa muda wote tumekuwa ni kama tunaweka muhuri katika maamuzi ya kibajeti ambayo yamekuwa yakifanywa na Serikali. Sasa ofisi hii itakapoanzishwa itatusaidia kufanya *scrutiny* ya kutosha kwa bajeti ambayo inaletwa na Serikali.

Mheshimiwa Spika, umetuwezesha Kamati kujifunza nchi mbalimbali jinsi ambavyo wenzetu wanafanya kazi kwa Ofisi ya Bajeti. Ni kwamba sasa Serikali itakapowasilisha bajeti yake ofisi hii kwa muda mfupi sana itapitia ile bajeti na kumsaidia kila Mbunge kupata mapitio ya bajeti hata kwa *page* tatu tu kuona ni nini ambacho kimezungumzwa kwenye ile bajeti ili Waheshimiwa Wabunge waweze kuishauri na kuisimamia Serikali vizuri.

Mheshimiwa Spika, hili ni jambo zuri kwa sababu kwa muda mrefu tunapojadili bajeti ya nchi badala ya kumshauri Waziri wa Fedha au kuishauri Serikali juu ya nini kifanyike, kila Mbunge amekuwa akizungumza shida za jimboni mwake, matokeo yake Wizara au Serikali haipati ushauri unaokusudiwa.

Kwa hiyo, Ofisi ya Bajeti itatusaidia Wabunge kwa sababu itakuwa na wataalam wa kutosha, wachumi, watu wa fedha na kadhalika kufanya uchambuzi wa kutosha na kutusaidia Wabunge kuishauri na kuisimamia Serikali sawa sawa. Lakini siyo hivyo tu, ofisi hii sasa itaisaidia Serikali kubuni vyanzo vipya vya mapato.

Mheshimiwa Spika, kwa muda mrefu sisi Wabunge tumekuwa tukieleza matatizo ya majimbo yetu, lakini tunashindwa kutoa ushauri wa vyanzo vipya vya mapato. Sasa ofisi hii itatusaidia, kwa sababu jukumu hili lilibebwa pekee na Wizara ya Fedha. Sasa hivi kwa mfano *Task Force* ya Wizara ya Fedha inaangalia namna ambavyo itaishauri Serikali kwenye bajeti hii inayokuja, lakini ni jambo ambalo wanafanya pamoja na wadau, lakini sisi wengine wote pengine tumekaa kama watazamani.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, sasa Ofisi ya Bajeti itatusaidia kushirikiana na Serikali kubuni vyanzo vipya vya mapato na kwa sababu hiyo tunapokuja hapa badala ya kuzungumza matumizi zaidi, tuzungumze pia mapato zaidi ili kuimarisha uchumi wa nchi yetu na nchi iweze kusonga mbele.

Mheshimiwa Spika, katika Muswada vilevile matumizi ya mifuko ya Mahakama na Bunge yamezingatiwa. Utakumbuka kwamba fedha zinazokwenda kwenye Mfuko wa Bunge na wa Mahakama mara nyingi zimekuwa zikisuasua na hazina uhakika. Sasa Muswada umeweka utaratibu mahususi na ninamshukuru Waziri wa Fedha kwani tulivutana sana, lakini mwishoni tukafikia muafaka kwamba ni lazima kuwe na uhakika wa fedha za Bunge kupatikana ili Wabunge wafanye kazi zao vizuri ili hata na Bunge na taasisi zake zifanye kazi zake vizuri.

Mheshimiwa Spika, lakini siyo Bunge tu, hata Mahakama, mara nyingi kesi haziishi Mahakamani kwa sababu bajeti ya Mahakama kusuasua, mara nyingi mipango ya maendeleo ya Mahakama imekuwa ikisuasua. Lakini Muswada huu umeweka utaratibu mahususi ambao utasaidia mifuko hii ya Bunge na Mahakama iweze kupata fedha za kujiendesha sawasawa na hivyo kuondoa sintonofahamu ambayo kwa muda mrefu imekuwepo katika utekelezaji wa shughuli za mifuko hii.

Mheshimiwa Spika, kama nilivyosema awali, shida tuliyonayo ni fedha. Sasa hivi tunamlalamikia Waziri kwamba eneo fulani halikupata fedha, eneo fulani halikupata fedha, lakini kitu ambacho pengine hata Waziri anapaswa akiseme, tumeondoka kwenye bajeti ya mwaka jana tukaingia kwenye bajeti ya mwaka huu na *budget float* ya karibu bilioni 300. Yaani bajeti ya mwaka jana ilikuwa na upungufu wa zaidi ya bilioni 300 ambazo lazima Waziri azitafute kwanza kabla hajaanza bajeti ya mwaka huu.

Mheshimiwa Spika, sasa kwa utaratibu huu wa Sheria ya Bajeti tutahakikisha kwamba kinachopangwa ndiyo kile kinachotumika na yeyote ambaye atatumia kinyume na Sheria hii atachukuliwa hatua. Maana yake ni kwamba, hata watumishi wenyewe wa Hazina kwenye Halmashauri na kwingine kokote, kwa maafisa ambao wana wajibu wa kusimamia bajeti ya Serikali, sasa watakuwa makini zaidi kwa sababu na Bunge kwa Sheria hii limepewa uwezo zaidi wa kuangalia kwamba mapato na matumizi ya Serikali ya yanatumika jinsi ambavyo imepangwa, na kwa sababu hiyo kama ni manung'uniko, yawe ni manung'uniko ambayo yanaweza yakaelezeka, tofauti na hivi sasa ambavyo kila mmoja analalamika.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, nakushukuru na niseme kwamba naunga mkono Muswada huu. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante. Nilimwita Mheshimiwa Saleh Pamba, atafuatiwa na Mheshimiwa David Silinde.

MHE. SALEH A. PAMBA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipatia nafasi hii na napenda nipongeze upande wa Serikali na upande wa Bunge hasa Kamati ya Bajeti kwa kazi kubwa sana ambayo wameifanya ya kuleta Muswada huu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mimi ni Mjumbe wa Kamati ya Bajeti, naelewa mambo yaliyokuwa yakiendelea kule ndani kati ya Serikali na Kamati ya Bajeti. Kwa hiyo, napenda kuchukua nafasi hii nipongeze pande zote mbili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ukisoma katika Muswada huu kwenye madhumuni na sababu ya Muswada huu na naomba ninukuu, inasema kwamba;

Nakala ya Mtandao (Online Document)

“The bill intends to put in place a better system between the Government, National Assembly and other entities involved in the budget process existence of budget discipline by observing plans, revenue expenditure, a credible budget which is implemented as approved by the National Assembly.”

Mheshimiwa Spika, haya ndiyo madhumuni makubwa ya Muswada huu ni muondoko au *departure* kutoka kwenye utaratibu wa kawaida ambao tuliuzoea.

Mheshimiwa Spika, ukiangalia kuna maneno matatu makubwa katika Muswada huu, la kwanza ambalo linawekwa msisitizo ni *budget discipline* (nidhamu ya bajeti), la pili ambalo imewekwa msisitizo katika bajeti hii ni *credible budget* (bajeti inayoaminika) na la tatu linalowekwa msisitizo katika Muswada huu ni *observing plans* yaani kuhakikisha kwamba mpango iliyopangwa inatekelezwa kama vile ilivyopangwa na Serikali na kupitishwa na bajeti.

Mheshimiwa Spika, nataka nizungumzie maeneo hayo matatu kwa kifupi tu. La kwanza, hili la nidhamu ya matumizi. Bajeti zote madhumuni yake makubwa ni kuweka mpango mzuri wa kuweza kutumia fedha kwa kadri ilivyopangwa kwa kila kifungu, kwa kila eneo na kwa kila mpango. Sisi tunaokaa kwenye bajeti tumeona kwamba hili halifanyiki.

Mheshimiwa Spika, nitatoa tu mifano mitatu ambayo tumeiona katika bajeti ambayo tumeimaliza ya mwaka 2013/2014, bahati mbaya sipendi kuzitaja hizo Wizara, lakini inabidi nizitaje. Kwa mfano, Wizara ya Mambo ya Nje walipanga bajeti yao kwa safari za nje ya bilioni 35 kwa mwaka 2013, lakini kabla hawajamaliza mwaka walikwishatumia bilioni 154. Sasa hii *budget discipline* iko wapi? Maana ya kupanga bajeti ni nini? Au unapanga bajeti Dodoma ukifika Gairo unaifumua bajeti yote, maana yake ni nini? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, Wizara ya Ujenzi, ukiangalia katika bajeti yao ya mwaka 2015 wana bilioni 445 kwa ajili ya ujenzi wa barabara na kadhalika. Lakini hadi ninapozungumza sasa wana madai na madeni (*outstanding payments*) ya bilioni 998. Kwa hiyo, *budget discipline* iko wapi? Mipango ambayo imepangwa ya kuhakikisha mnafikaje huko? Kama mna bajeti ya bilioni 445 ya kutengeneza barabara na sasa hivi mna bajeti ya bilioni 998, maana yake ni kwamba hata ukienda mwakani unapotaka kutekeleza bajeti yako hutaweza kutekeleza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, kinachotakiwa ni kwamba kila kitu kinatakiwa kiende na mipango ambayo imepangwa. Hatukatai kwamba kwa sababu barabara na vitu vingine vyote vina gharama kubwa na lazima tutekeleze, lakini lazima tuwe na mipango mizuri na kwa misingi hiyo ni kwamba hata bajeti ya Wizara ya Ujenzi inapokuja hii bilioni 998 lazima iwe *offset*, *otherwise* tutatengeneza bajeti ambayo baadaye itakuwa inameza tu ile bajeti na mchezo huo utaendelea kila wakati. Kwa hiyo, hiyo, ndiyo tunayoizungumzia yaani *budget discipline*, *observing plans and credible budget*, hayo ndiyo tunayoyazungumzia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nitatoa mfano wa Wizara ya Nishati mwaka 2014/2015 walitenga shilingi bilioni 20 kwa ajili ya kununua mafuta machafu ya kuendeshea mitambo ya IPTL. Mpaka wanamaliza mwisho wa mwaka wametumia bilioni 400, *where is the budget discipline? Budget discipline* iko wapi?

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, haya ni maeneo ambayo Muswada huu ambao tumeuleta sasa hivi ndiyo unataka kuondoa hayo na matatizo hayo ambayo tunayaona.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ukiangalia vifungu vyote vya Serikali kwa Wizara zote utaona kwamba aidha kuna wengine wamepewa pesa nyingi, utaona kuna wengine

Nakala ya Mtandao (Online Document)

wamepewa pesa kidogo na kadhalika. Athari zake ni nini? Athari zake ni kwamba kwa kufanya hivi unawaumiza wengine ambao watakuwa hawawezi kufanya kazi zao. Kwa hiyo, kwa sababu unawaumiza wengine, basi bajeti yote ambayo inapitishwa na Bunge inakuwa haina maana.

Mheshimiwa Spika, Muswada huu sasa umesema kwamba utaweka bajeti *discipline* na hiyo ndiyo maana ya *budget discipline*. Kama fedha zako umeishatumia zimeisha, subiri bajeti nyingine au kama utafanya *reallocation* basi iwe kwa mpango na utaratibu unaokubalika.

Mheshimiwa Spika, la pili ambalo ni la msingi ni kwamba *budget discipline* na *credible budget* maana yake ni kupeleka fedha kwa wakati katika maeneo husika, ndiyo maana ya bajeti. Maana ya bajeti ni kwamba unapanga nitapeleka fedha kwenye maji, kwenye umeme na kwenye barabara, wakati ule ukifika ni lazima upeleke.

Mheshimiwa Spika, kwa sababu kama hakuna nidhamu na kuangalia mipango hii, utaona kwamba kwa sababu hakuna mpango mzuri unaofanyika fedha nyingi zinapelekwa mwisho wa mwaka, mwezi Mei, umebaki mwezi mmoja, unapeleka kwenye Halmashauri, kwenye MBAs unasukuma fedha pale halafu ukishasukuma hela, hakuna mipango pengine mvua inanyesha, barabara haziwezi kujengwa, mkandarasi amesimama muda mrefu. Kwa hiyo, haya ndiyo ambayo Muswada huu unataka kuyarekebisha. Kwa hiyo, naipongeza sana Kamati na nakupongeza sana Mheshimiwa Spika kwa kuleta suala hili na Muswada huu kwa wakati huu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, jambo la mwisho ambalo nataka kulizungumzia na Mheshimiwa Selasini amelizungumzia, ni suala la bajeti ya Bunge na Mahakama. Kikatiba hii ni mihimili, mhimili wa Bunge na mhimili wa Mahakama. Bunge linaisimamia Serikali na linapitisha bajeti ya Serikali, *and it should not be compromised* na Serikali, lipewe fedha zake ili liweze kufanya kazi zake za Kibunge. Mahakama ipewe fedha zake ili ifanye kazi ya kutoa haki kwa wananchi wetu. Uki-*compromise* kazi za taasisi hizi, maana yake hazitaweza kufanya kazi zao. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, Serikali ina majukumu mengi; inajenga barabara, ina mafuriko, *disasters* nyingi. Kwa hiyo, *usi-subject* taasisi hizi, *usi-subject* mihimili hii kama *departments* za Serikali ili kusudi ziwezi kufanya kazi zao. *And after all, budget* ya mihimili yote hii miwili haizidi 1.5% ya bajeti yote ya Serikali. Kuna tatizo gani la kuwapatia 1.5% ya bajeti mkaondokana nao, wakafanya kazi nzuri ya kutunga sheria, wakafanya kazi ya kuisimamia Serikali, Mahakama ikatoa haki, ikajenga Mahakama nzuri zenye kulinda haki na sheria ya wananchi wetu! (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, haya ndiyo mambo ambayo yamesemwa humo na nashukuru sana kwamba kifungu cha 47 cha Muswada huu ambao tutaupitisha na naamini kwamba Wabunge wote wataupitisha Muswada huu, kinaondoa hayo ambayo tunayazungumza kwamba Mahakama na Bunge zifanye kazi zake za kuhakikisha kwamba zinatetea yale majukumu ya kikatiba ambayo yametolewa.

Mheshimiwa Spika, nilitaka kuyasema haya na nichukue nafasi hii, nimetumia muda mfupi tu, lakini kueleza mambo haya nayaona ni muhimu. Nirudie tena kusema kwamba naunga mkono hoja asilimia mia moja. Napongeza pande zote mbili, upande wa Bunge na upande wa Serikali kwa kutuletea Muswada huu ambao ni *departure* kubwa sana katika utaratibu wetu wa kutengeneza bajeti ya Serikali, kuisimamia Serikali na kusimamia mipango mbalimbali ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. (Makofi)

Nakala ya Mtandao (Online Document)

SPIKA: Ahsante. Sasa nitamwita Mheshimiwa David Silinde, atafuatiwa na Mheshimiwa Murtaza Mangungu, atafuatiwa na Mheshimiwa Reverend Peter Msigwa.

MHE. DAVID E. SILINDE: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipatia fursa hii ili na mimi niweze kujadili Muswada wa Sheria ya Bajeti wa mwaka 2014.

Mheshimiwa Spika, Wajumbe wote waliotangulia wamekupongeza na mimi binafsi naungana nao kwa msimamo wako juu ya kuanzishwa kwa sheria hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, unastahili hizi pongezi!

Mheshimiwa Spika, Sheria yetu ya Bajeti ambayo Bunge letu tunakwenda kuitunga siku ya leo ina mambo mengi sana mazuri. Lakini tumepata utatanishi, Serikali ilikuwa inagoma kuleta hii Sheria ya Bajeti. Sasa unapokuta Serikali ilikuwa inagoma kuleta Bajeti, Serikali mlikuwa mnagoma, huo ndiyo ukweli, tafsiri yake ni nini? Tafsiri yake ni kwamba tunakwenda kuzuia ulaji, ule uzembe waliokuwa wanaufanya awali tuliokuwa tunalalamika kila siku tunakwenda kuwabana kidogo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, wameleta kwa shingo upande, na hii ni hofu yangu, ni lazima niisema, kwa sababu Serikali wameleta kwa shingo upande, kwa hiyo inawezekana wao ndiyo wakawa wa kwanza kukwamisha ionekane Sheria hii haiji kufanya kazi. Kwa hiyo ni lazima tueleze ndani ya Bunge lako Tukufu ili tujue. Kwa hiyo hii ni hofu yangu, ni hofu ya Bunge kutokana na Serikali kutokutaka Sheria hii ije ndani ya Bunge, kwa hiyo, hili liko wazi.

Mheshimiwa Spika, hofu yangu ya pili, pamoja na uzuri wa sheria yetu, sisi kama Bunge tuna kikwazo cha Kikatiba, na kikwazo chetu cha Kikatiba ni pale ambapo Bunge linakataa kupitisha Bajeti ya Serikali. Endapo itatokea siku moja Bunge lote tukasema hatukubaliani na bajeti ya Serikali, Katiba inasema tukirudia hivyo kwa mara ya kwanza na mara ya pili, baadaye Rais anaweza kuvunja Bunge na ukaitishwa uchaguzi mwingine. Kwa hiyo, watu wakishasikia ile tafsiri ya Bunge linaweza kuvunjwa, kikwazo cha Kikatiba, watu wanapiga kura ya ndiyo hata kama bajeti hiyo haifai. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, hiki ni moja ya kikwazo kingine ambacho ni lazima tukae tukiangalie ni namna gani sisi kama Bunge tunaweza kurekebisha hicho kifungu ili sisi kama Bunge, kama mhimili wenye nia njema ya kuisaidia Serikali ipate mapato, tunaweza kuodokana na hiki kikwazo.

Mheshimiwa Spika, hofu yangu ya tatu ambayo ni ndogo tu, ni kwamba tumekuja na Sheria njema na moja ya sababu ya kuanzisha Sheria hii ni kuhakikisha tunaongeza mapato kwenye Taifa letu, na mapato yote 90% yanatokana na kodi na 80% au 90% ya Watanzania wanaolipa kodi ni wafanyabiashara wadogo wadogo. Kwa hiyo, Sheria hii isije ikatumika baadaye kwenda sana kuwakandamiza wafanyabiashara wadogo kwa sababu tumekuwa tukiona hapa kila siku kwamba Serikali imeshindwa kuwabana watu wenye makampuni makubwa, kwa mfano, kwenye madini, watu wa kwenye kampuni za simu, kila siku tumekuwa tukilalamika.

Mheshimiwa Spika, mapato ambayo wanayaingiza, kwa mfano, makampuni ya simu walitufanyia semina hapa, ni zaidi ya trilioni 10 kwa mwaka, lakini, kiasi ambacho wanaingiza kwa Serikali ni kidogo tofauti na wananchi wa kawaida wanavyolipa; na ndiyo maana leo ukianza kuangalia katika hali ya kawaida unaona kuna maandamano, kuna migomo ya wafanyabiashara wadogo wanalalamika nini, wanalalamika kuongezewa kodi kwa 100% na hii iwe wazi tu na Serikali inabidi mtufafanulie. Tunamsikia Gavana wa Benki Kuu, tunamsikia Waziri

Nakala ya Mtandao (Online Document)

wa Fedha, akija Waziri wa masuala ya Mipango, wote wakija ndani ya Bunge wanatuambia uchumi wa Taifa umekua kwa 7%.

Mheshimiwa Spika, sasa katika hali ya kawaida kwa mfanyabiashara wa kawaida mdogo ukimwambia uchumi wa Taifa umekua kwa 7%, *interpretation* yake ni kwamba hata kodi mnapotakiwa kuongeza, muongeze kwa 7%. Sasa kodi unaongeza kwa 100% na uchumi wa Taifa umekuwa kwa 7%. Kwa hiyo, mtu wa kawaida anaona kabisa kwamba haiwezekani yeye faida yake yote ikawa inaishia kwenye Serikali.

Mheshimiwa Spika, haya ndiyo yanayokuwa yanaleta utatanishi kila siku na kodi ambayo imekuwa ikitumika bado haifanyi ile kazi ambayo inatakiwa. Kwa hiyo ni sehemu ya majibu ambayo Serikali inatakiwa itujibu.

Mheshimiwa Spika, jambo la tatu, Sheria ni njema, njema sana, lakini kifungu cha 2 kidogo kinatupa tatizo kwenye Sheria, inasema kuwa Sheria hii itatumika Tanzania Bara kwa maana ya Tanganyika.

Sasa nchi ni moja, tunasema nchi yetu ni Muungano wa nchi mbili Tanganyika pamoja na Zanzibar, sasa tunapokuwa na maeneo mawili ya nchi, lakini Sheria inatumika upande mmoja, tunakuwa hatujautendea haki upande wa pili wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Hapa ndiyo mnaona umuhimu wa kuwa na Serikali tatu, jambo ambalo tusingependa kulijadili wakati huu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ningependa Sheria hii mara Bunge lako Tukufu litakapopitisha, basi iende vilevile upande wa Zanzibar wajadili jambo hili hili ili litumike kwetu sote kama tunahitaji Umoja wa Kitaifa ambao tumekuwa nao kwa karibu miaka 50 mpaka siku ya leo. Kwa hiyo, ningependa na hilo lipatiwe ufafanuzi na naamini tunaweza kulisaidia sisi kama Taifa na kama Bunge lako Tukufu.

Mheshimiwa Spika, kuna mengine mawili madogo; kuna bajeti na nilikuwa ninasoma kwenye mtandao kwamba sasa hivi kuna Mpango Bajeti ya Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) kwamba iwe inajadiliwa na Kamati ya Bajeti.

Mheshimiwa Spika, hili kidogo naliona kama litakuwa na shida kidogo, na shida yangu ni nini, Kamati ya Bajeti naweza kusema kuwa ni Kamati ya Kisekta, ni Kamati ya Bunge, ni Kamati ya Serikali, lakini Kamati ya Bajeti siyo *Oversight Committee*, *Oversight Committee* ni PAC na LAAC peke yake, sasa unapokuja na kusema kwamba bajeti ya CAG ijadiliwe na Kamati ya Bajeti, jibu lake ni jepesi tu kwamba moja, Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti huwa anatoka kwenye Chama Tawala.

Mheshimiwa Spika, sasa kama Mwenyekiti wa Bajeti anatoka Chama Tawala, mnaweza tu kum-screw bajeti ya CAG kwa sababu anaonesha uovu mwingi juu ya watendaji wa Serikali ambavyo wanatafuna fedha za wananchi na kodi za wananchi visivyo na msingi, kwa hiyo, mnaweza kumbana.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ni vizuri ikabaki vilevile bajeti yake iwe inajadiliwa na Kamati ya PAC, wenyewe pamoja na Wizara ya Fedha yenyewe kwamba CAG, PAC na Wizara ya fedha ndiyo wenye jukumu la kujadili bajeti ya CAG, na hili liondolewe kabisa kwenye kujadiliwa na Kamati ya Bajeti.

Mheshimiwa Spika, hili ni hofu ambayo naiona na kama jambo hili litatokea, maana yake tutakwenda kumkwamisha CAG asifanye kazi yake kama inavyotakiwa. Kwa hiyo, hili ninaamini kwamba litafanyika.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, Sheria imeweka adhabu mbalimbali na nini. Sasa mimi ningependa twende mbali zaidi, tuweke adhabu hata kwa Mawaziri wenyewe.

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, Bunge lililopita tulikuwa tunamlalamikia Waziri wa Fedha kutumia fedha ambazo zimewekwa kwenye zuio (*ring fenced funds*). Sasa Mawaziri wanaweza wakatumia kwa matumizi mengine na matokeo yake ni nini, wanapotumia ndiyo kama hivyo, wametumia fedha za REA, leo bilioni 105 mwaka unakwisha, fedha zinazotakiwa kwenda kwenye Miradi ya Umeme Vijijini (REA) mpaka leo fedha zile hazijakwenda na bado miezi miwili tunakwenda kumaliza mwaka wa fedha. Sasa matokeo yake ni nini, Miradi ya REA haitakamilika.

Mheshimiwa Spika, mpaka sasa hivi REA wamepatiwa bilioni 33 tu, wamesimamisha nguzo vijijini, hakuna nyaya zinazopita, hakuna transfoma, wakandarasi wamesimamisha kazi. Haya yametokana na Wizara ya Fedha kutumia zile fedha kwa shughuli nyingine, fedha ambazo tuliziwekea zuio la Sheria ya Bunge, maana yake Waziri wa Fedha ndiye aliyevunja Sheria ya Bunge. Sasa ni kwa sababu hakuna adhabu juu yao hawa watu. Kwa hiyo, ni lazima na wao tuwe tunawawekea adhabu, kwa sababu bila ya kuwawekea adhabu, wanashindwa kutekeleza yale...

Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kwa kunipa nafasi. Ahsante.

SPIKA: Ahsante, ahsante sana. Mheshimiwa Murtaza Mangungu, atafuatiwa na Mheshimiwa Peter Msigwa, halafu atafuatiwa na Mheshimiwa Kigola.

MHE. MURTAZA A. MANGUNGU: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa fursa na mimi nichangie Muswada huu muhimu. Kwanza, nianze kwa kukupongeza kama wenzangu waliotangualia. Hakika umefanya kazi kubwa sana na tunakuomba Mungu aweze kukuweka na kukupa nafasi nyingine zaidi ya hiyo labda. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, wenzetu kwa lugha ya kigeni wanasema *its better late than never*. Muswada huu ulihitajika uletwe labda tuseme miaka 50 kabla ya sasa, lakini leo hii tumefikia hatua, kwanza, jitihada kubwa ambazo umefanya na Bunge lako tumekuunga mkono kwenye kubadilisha *Budget cycle*, lakini leo kuwa na Sheria ya Bajeti. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, nikueleze tu hali halisi ilivyo, kama ingekuwa jua, mvua inapatikana kutokana na bajeti inayopangwa na Serikali, basi nina hakika sana sisi tunaotoka vijijini tusingekuwa na mwanga wala tusingeweza kupanda mazao. Tunasema hivi kwa sababu gani? Matumizi tunayoaanisha kutokana na bajeti ambazo tunaziomba haijawahi kutokea mwaka zikaweza kutimia, na hiyo inasababishwa na kwamba kuna watu fulani ambao wanaamini kwamba wao ni binadamu zaidi ya wengine. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, mfumo wa bajeti katika nchi yetu una matatizo makubwa sana. Naunga mkono Sheria hii kwa kutegemea kwamba baada ya kuipitisha na ikaweza kufanya kazi zake, basi tutaondokana na tatizo kubwa lililokuwepo kwa muda mrefu. Kuna maeneo ambayo bajeti inafika kwao kwa ziada, lakini pia kuna maeneo ambayo bajeti inafika kwa upungufu mkubwa sana.

Mheshimiwa Spika, ili nchi yoyote iweze kupata maendeleo, hakuna tafsiri nzuri ya uchumi zaidi ya ile ya mapato na namna ambavyo zimetumika, hakuna!

Mheshimiwa Spika, sasa Tanzania tumekuwa tuna mapato, Mheshimiwa Selasini hapa amezungumza kuwa tunakaa Bungeni hapa mara nyingi tunalalamikia matatizo ambayo yanawakabili wananchi wetu, hatuishauri Serikali ni namna gani ya kuongeza mapato, ni

Nakala ya Mtandao (Online Document)

namna gani ya kuogeza vyanzo vya mapato, na wale warasimu tunasema kazi yao wao wanatuletea vyanzo vilevile na tunategemea tupate matokeo tofauti kila siku, hii haitawezekana.

Mheshimiwa Spika, Muswada huu utajibu kero hiyo na sasa pamoja na kuwa kutakuwa na *Budget Office*, pamoja na kuwa Kamati ya Bajeti imekuwa ikifanya kazi nzuri sana, mimi nawashauri na kuwaomba Wabunge wenzangu, ifike wakati tukae na Serikali tuishauri tuweze kuongeza vyanzo vya mapato ili tuweze kukuza uchumi wetu.

Mheshimiwa Spika, bajeti hii tuliyonayo hivi sasa haiwezi kutufikisha popote, pengo la umaskini halitofutika kwa sababu bajeti haitekelezeki na kwa kiasi kikubwa uchumi umebaki katika eneo moja tu, kwamba watu wale wa uchumi wa kati na uchumi juu ndiyo ambao inawagusa. Tupeleke ifikie kwenye ngazi ya vijiji ambako wananchi wengi wapo.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mambo mengine, lipo tatizo kubwa sana kwenye uandaaji wa bajeti, mipango mingi inahusu upembuzi, tathmini, mchakato, uchakataji! Hatuweki bajeti ambayo inahusu utekelezaji wa miradi. Kwa mfumo huu tutatumia miaka mingi zaidi kuweza kuja kufikia hatua ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, nasema tu kwamba ni lazima tuhakikishe kwamba tunakuza vyanzo vya mapato na tunatumia bajeti kulingana na matakwa yaliyokuwepo katika maeneo yetu.

Mheshimiwa Spika, suala la nidhamu ya matumizi ni jambo la msingi sana, hatuwezi tukatunga bajeti hapa na tukawapelekea Maafisa Masuuli wakapeleka kwenye matumizi ambayo hayana tija. Pamoja na Muswada huu wa Bajeti ulioanzishwa hapa, tumetoa mamlaka kwa Maafisa Masuuli kwa kushirikiana na Mawaziri waweze kutengua na kuunda vifungu vya matumizi hasa kubadilisha matumizi.

Mheshimiwa Spika, lakini nasema kwamba pamoja na mambo mengine, ni lazima tuwe tunapima tija. Hatuwezi kuwa tunapeleka fedha katika maeneo tu bila ya kupima tija inayopatikana. Vilevile bajeti yetu kwa sasa ni lazima iangalie maeneo ambayo yatakuja kuchangia ukuaji wa uchumi.

Mheshimiwa Spika, siku zote tumekuwa tukigawanya fedha kidogo kidogo, mafungu kidogo kidogo. Hivi ni kwa nini sasa tusifikie hatua tukaamua kwamba mwaka huu tunapeleka fedha zote au asilimia kubwa ya fedha kutatua matatizo ya miradi ya umeme, nchi nzima ikapata umeme. Mwaka unaofuata tukaenda kwenye maji, mwaka unafuata kwenye elimu, matokeo yake tunakuwa hatuna *consistency*, miradi yetu haina uwiano, kwamba leo hii tunaanzisha mradi huu, haujafika mwisho, kesho tunaanzisha mradi mwingine, hii inatupoteza kuwa na malengo ambayo yatakuwa na mtazamo wa mbali zaidi.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mengine yote ambayo yamechangiwa na Waheshimiwa, nayaunga mkono. Nakupongeza wewe, nampongeza Waziri na Manaibu wake kwa kazi nzuri waliyofanya, lakini zaidi ni Kamati ya Bajeti ambayo imetusaidia sana kwenye kutengeneza Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Reverend Peter Msigwa, atafuatiwa na Meshimiwa Mendrad Kigola, halafu Mheshimiwa Mnyika.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

MHE. MCH. PETER S. MSIGWA: Mheshimiwa Spika, na mimi nichukue fursa hii kukushukuru kwa kunipa nafasi. Na mimi vilevile niseme kuwa tunakwenda ukingoni mwa Bunge hili, lakini nadhani katika mambo mazuri ambayo utakumbukwa ni pamoja na kuturudisha kwenye senses kama Taifa kwa ajili ya kuandaa Muswada huu.

Mheshimia Spika, kwa hiyo, na mimi nikupongeze vilevile kwa sababu ni Muswada ambao umekuja wakati muafaka, kama wazungu wanavyosema *an inch in the right direction is better than a mile*. Maadamu tunakwenda uelekeo sahihi ni jambo jema ambalo tunahitaji kulifanya kama Wabunge.

Mheshimiwa Spika, lakini niseme tu kwamba suala la kupanga bajeti ni suala lingine na suala la kutafuta pesa za hiyo bajeti ni suala lingine; na vilevile suala la matumizi ya bajeti ni suala lingine. Kwa hiyo, haya mambo yote matatu tukiangalia ni lazima tuyaangalie kwa kina ni kwa namna gani tutakwenda kuutiliza Muswada huu ili uwe na tija katika Taifa letu.

Mheshimiwa Spika, bajeti hatupangi tu, hatuibuki tu na kupanga, tunapanga kulingana na mahitaji tuliyo nayo katika Taifa letu. Kwa hiyo, kwa upana ni mipango ya muda mfupi ya mwaka mmoja mmoja, lakini tuna picha kubwa ambayo kama Taifa kuna mahali ambako tunatakiwa kwenda.

Mheshimiwa Spika, sasa tunapopanga bajeti hii ni vizuri tukawa tunazingatia kwa nini tunapanga bajeti hii na huu Muswada utatusaidia ili tuwe na *discipline*.

Mheshimiwa Spika, wenzangu wamezungumza sana, lakini mimi nizungumze masuala ya vyanzo vya kutafuta pesa ambayo tumeona hii bajeti iliyopita ambayo tuliipanga, wakati mwingine tumewalaumu sana hata watendaji wetu kule kwenye Halmashauri, kwenye Manispaa, lakini hii inatokana na upungufu wa pesa zenyewe ambazo tunazipeleka.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tunavyotafuta pesa ambavyo mara nyingi wenzangu wamezungumza hapa, Wizara ya Fedha nawaamini mko hapo mbele, lakini lengo letu hapo ni pamoja na ninyi kuwa *creative*, namna gani tutapata hizi pesa ambazo tutakwenda kuzipangia kwenye picha kubwa tuliyonayo kwa ajili ya Taifa. Kama hatutakuwa *creative* tutaendelea kugombana gombana na wafanya biashara wadogo wadogo wakati wafanya biashara wakubwa hawalipi kodi, vyanzo vingine vikubwa hatuvibuni kwa sababu hatujawa *creative*.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ni lazima kama nilivyosema suala la kutafuta hela ni suala lingine, hapo ndiko kwenye shida na kwenye matatizo makubwa ambapo tunatakiwa kupanua ubongo wetu ili pesa ziweze kupatikana. Lakini suala la tatu nimesema ni pamoja na matumizi, haya matumizi ni suala lingine unaweza ukapanga, ukawa na pesa, lakini matumizi yakawa ni suala lingine.

Mheshimiwa Spika, nchi yetu ina tatizo la *nepotism*, ina tatizo la *corruption*, ina tatizo la *incompetence*. Kwa hiyo, pamoja na kwamba tunaweza kuwa na Muswada mzuri ambao tunaamini tunakwenda kuupitisha na wote tunaungana, kama matatizo ya *nepotism*, ya kupeana kazi kindugu ndugu, kama tatizo la *corruption* na kama tatizo la *incompetence* halitaondoka, pamoja na kuwa na kuwa na Muswada mzuri huu hautatusaidia. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, takwimu zinaonesha kuwa karibu 40% ya mapato tunayoyapata yanapotea kwenye rushwa. Kwa hiyo, hata tukiwa na Muswada mzuri namna gani, tukauweka hapa mezani, tukaupitisha kwa vigelegele, kama maeneo hayo; Kaka yangu Mheshimiwa Pamba amezungumza maeneo mengi ambako hakuna nidhamu ya matumizi ya pesa, lakini maeneo mengi ukienda huko ni kwa sababu kuna *corruption* ya hali ya juu, kuna *nepotism*, na

Nakala ya Mtandao (Online Document)

kunapokuwa na *nepotism* hamuwezi kuwajibishana na hiyo inazaa rushwa, ikizaa rushwa na kuna watu ambao uwezo wa utendaji ni mdogo, kwa hiyo, kunakuwa hakuna tija.

Mheshimiwa Spika, sasa kunapokuwa hakuna tija, pamoja na Muswada mzuri wa namna hii hauwezi kutosadia.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, niombe Wizara na sisi sote Wabunge maadamu tumeamua kurudi senses, tunaenda kwenye uelekeo sahihi, nchi yetu imekaa mahali ambapo tunaweza kuamua kutumbukia au tunaweza kuamua kuinuka, kwa sababu tunamua kwenda kwenye uelekeo sahihi, wote kwa pamoja tuhakikishe tunabadilisha namna ya utendaji kazi kulingana na Muswada ambao umekuja.

Mheshimiwa Spika, kama unashindwa kupanga, unapanga kushindwa. Vyanzo vya mapato vimekuwa kidogo, nguvu wakati mwingine hatuelekezi kule ambako kuna vyanzo vya mapato.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Saada anagombana na hawa wafanya biashara wadogo wadogo, lakini kuna maeneo mengine ambayo tukiwa wabunifu, tukatengeneza vyanzo vizuri vya fedha, tunaweza tukaleta fedha nyingi ambazo zitatusaidia kwa ajili ya uchumi wa nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, nitoe mfano mmoja ambao hata majuzi nilizungumza, takwimu zinaonesha kwamba *tourism* ndiyo inaongoza kwa kuleta pesa nyingi za kigeni. Lakini kwa bahati mbaya Serikali yetu haioni umuhimu wa kuweka mazingira mazuri katika eneo hilo ambayo yanaweza yakatuletea pesa nyingi zaidi. Tunalalamika kwamba watalii katika nchi hii ni wachache, lakini tumetengeneza mazingira gani ambayo watalii wanaweza wakaja katika nchi yetu ili tupate pesa nyingi zaidi?

Mheshimiwa Spika, ukienda kwa mfano kule Mombasa wanaweza wakaleta watalii kwenye ufukwe tu zaidi ya 10,000 kwa wakati mmoja, lakini sisi ukanda mzima wote huu kutoka Tanga mpaka Dar es Salaam, sana sana kuna bandari bubu, lakini hatuoni umuhimu wa kutengeneza mazingira hayo ili tuweze kuleta watalii, pesa ziongezeke, hatuna hoteli za kutosha.

Mheshimiwa Spika, ningeishauri Serikali iweke mazingira mazuri tunapokwenda kuupitisha Muswada huu, tutengeneze hoteli za kutosha, hata hao watalii tunaotaka waje katika nchi yetu, tuweke mazingira ambayo labda tutawakopesha wawekezaji, tuwe na hoteli za kutosha, tutengeneze miundombinu mizuri ambayo wageni wakifika iwe rafiki kusudi vyanzo vya pesa viongezeke, tunapokwenda kuisimamia bajeti ya namna hii ili pesa ziwe za kutosha tusigombane na watendaji.

Mheshimiwa Spika, nchi hii haiko kwenye vita, hatuna kimbunga, hatuna mafuriko, lakini badala yake imekuwa ikiendeshwa kwa matamko, hii ni kwa sababu hatuna nidhamu, hatupangi bajeti. Anaamka mtu siku moja leo naagiza tunaanza maabara, kesho sijui madawati, lakini haya mambo yakiwa kwenye bajeti, tukiwa na nidhamu ya pesa, tutaondokana na haya. Hatuna vita nchi hii, kwa hiyo tukiwa na nidhamu ya bajeti tukapanga zitumike pesa vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, wakati fulani tunalalamika kwenye Halmashauri kuna *mis-allocation of funds*, lakini hata Serikali yenyewe haina mipango mizuri. Kwa hiyo, niombe tukipanga vizuri bajeti yetu, tukaisimamia vizuri hii nidhamu ya matumizi ya pesa, ninaamini kabisa tutasonga mbele na tutakuwa na maendeleo katika Taifa letu kama kwa pamoja tutashirikiana wote kwa pamoja. Tumewaonea watu wengine kwa sababu ya ukosefu wa pesa.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, wakati wa Uchaguzi wa Serikali za Mitaa, Manispaa yangu ya Iringa bajeti ilikuwa milioni 100, lakini wakaletewa milioni 40, halafu bado wakishindwa kufanya kazi wanalaumiwa na wengine wanafukuzwa, wanafukuzwa kwa makosa gani? Hii ni kuwaonea watendaji kazi na kukosa nidhamu ya pesa tunazozipata. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nirudie tena kukushukuru sana kwamba katika mojawapo ya *legacy* ambayo tutaiacha kwa pamoja, sasa tutaondoka tunaiacha sheria ambayo ni nzuri ya usimamizi mzuri kwa ajili ya sisi sote na lengo kubwa ni kwa ajili ya Taifa letu tuwe na usimamizi mzuri na nidhamu nzuri kwa ajili ya pesa. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi.

SPIKA: Ahsante. Sasa nimwite Mheshimiwa Mendrad Kigola, atafuatiwa na Mheshimiwa John Mnyika, halafu Mheshimiwa Jitu Vrajlal Soni ajiandae.

MHE. MENDRAD L. KIGOLA: Mheshimiwa Spika, kwanza nashukuru sana kwa kunipa nafasi, pia nakupongeza kwa kazi kubwa uliyoifanya kwa sababu Muswada huu ni muhimu sana kwa Taifa letu la Tanzania.

Mheshimiwa Spika, nchi yoyote ile inapata maendeleo ikiwa na bajeti nzuri, na tunapozungumzia bajeti tunazungumza vitu vitatu, tunazungumza mpango, tunazungumza mapato halafu matumizi.

Mheshimiwa Spika, nataka niseme kwamba tukianza na bajeti, lazima tuwe na mipango mizuri. Ukiwa na mipango mizuri, utakuwa na bajeti nzuri. Lakini nataka niseme kwamba katika mipango yetu ambayo tunajipangia ya Kitaifa, ni mipango mizuri, lakini tuna tatizo kubwa katika ukusanyaji wa mapato.

Mheshimiwa Spika, katika bajeti tunayojipangia maana yake tunaangalia kwanza tunapata kiasi gani kwa mwaka, ni lazima ubajeti kulingana na mapato unayokusanya.

Mheshimiwa Spika, sisi katika ukusanyaji wa kodi bado bado sana. Kwa mfano kama walivyoongea wenzangu kwamba wazalishaji wakubwa, viwanda vikubwa, miradi mikubwa, hawalipi kodi, wanaolipa kodi ni wafanyabiashara wadogo wadogo hawa na tukitegemea kwamba mapato tunapata kutoka kwa wafanyabiashara wadogo wadogo maana yake hatutakuwa na fedha kubwa na sasa hivi tunalenga kwamba baada ya miaka kumi ijayo Taifa letu liwe linajitegemea kifedha.

Mheshimiwa Spika, sasa nataka nisisitize kwamba ni lazima tuwe na mipango mizuri ya kubana, tubane vizuri wale wazalishaji wakubwa waweze kulipa kodi, wakifanya hivi, basi Taifa letu la Tanzania baada ya miaka kadhaa ndiyo tutasema kwamba tunaweza tukajitegemea.

Mheshimiwa Spika, tunakuja kwenye masuala ya matumizi na bahati nzuri hii sheria ikiwekwa vizuri itawabana vizuri kwenye matumizi, matumizi tuna tatizo. Kwa mfano, sisi tuna bajeti kwamba fedha iende katika Halmashauri na kila *item*, kila kipengele tunakuwa tuna bajeti, kwa mfano, tumbajeti masuala ya afya, tumbajeti masuala ya elimu, tumbajeti masuala ya miundombinu, lakini fedha haiendi kama tulivyobajeti kwenye Halmashauri zetu, hilo linakuwa ni tatizo kubwa.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, sasa hivi tunasema kwamba tuna *Big Results Now*, hatuwezi kusema *Big Result Now* kama fedha haiendi kule kwenye Halmashauri zetu. Halmashauri nyingi sana sasa hivi miradi haijaisha. Kwa mfano, kila mmoja hapa akisimama tunalalamika masuala ya maji, ukienda kwenye bajeti unaweza ukaona tumebajeti vizuri sana, lakini fedha tunayoibajeti kwa nini haiendi kufuatana na tulivyobajeti hapa Bungeni, hilo limekuwa ni tatizo kubwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, tukitunga sheria hii na tukiipitisha leo, lazima tuisimamie vizuri sisi Wabunge, kwa sababu tunaweza tukatunga sheria lakini tusipoisimamia vizuri, bado tutakuwa tuna tatizo.

Mheshimiwa Spika, sasa hii mimi nakuhakikishia tukipitisha sheria hii leo, sisi Wabunge lazima tuwe *aware* sana na tutakuwa makini sana na hii sheria. Kwa sababu kwa mfano, ukienda kitengo cha manunuzi, kitengo cha manunuzi kina tatizo, unaweza ukaona kimetumia zaidi ya fedha kuliko ile ambayo tulikuwa tumebajeti kwenye *item* hiyo. Kwa mfano, unaweza ukaona labda sisi tumesema fedha iende kwenye miundombinu au fedha iende kwenye afya, unaweza ukaona watu wana-*diverge* fedha haiendi kwenye afya, haiendi kwenye kitu ambacho tumekilenga, lakini sasa hii sheria itakuwa na meno.

Mheshimiwa Spika, sisi tunakagua hesabu, tukikagua hesabu, mtu ametumia fedha tofauti na tulivyopanga, sasa sheria kwa sababu ilikuwa haina meno tunatoa mawazo yetu pale kwamba mtumie kwa kufuata bajeti, lakini unakuta tena kesho kutwa amerudia kosa hilo hilo kwa sababu sheria ilikuwa haipo. Lakini sasa hivi tukiweka sheria hii, nadhani hata watendaji watafanya kazi vizuri kwa sababu sheria ni lazima isimamie vizuri.

Mheshimiwa Spika, tulikuwa na programu ya kumaliza, sisi tunajipangia kila mwaka, kwa mfano, tulisema tunajenga maabara, tumemaliza maabara, tulisema tunajenga vituo vya afya, tunamaliza vituo vya afya, tunasema kwamba leo tunamaliza masuala ya maji na tunamaliza. Kwa hiyo, kila mwaka lazima tuwe tunamaliza kipengele kimoja kinafuata kipengele kingine.

Mheshimiwa Spika, huwezi ukapanga bajeti ukasema kwamba wewe kwa mwaka mzima unamaliza vitu labda 20 kwa wakati mmoja, hatutaweza! Lakini tukisema kwamba mwaka huu kwa mfano, Tanzania nzima tunatatua masuala ya maji tu, masuala ya maji ni lazima tuyapangie bajeti kubwa, mwaka unaofuata tunasema labda masuala ya afya, tunamaliza masuala ya afya, mwaka unaofuata tunasema masuala ya maabara. Tukienda kwa mpangilio wa namna hii tunaweza tukafanikiwa sana katika bajeti yetu.

Mheshimiwa Spika, suala lingine ni usimamizi wa fedha za miradi, kwenye fedha ya miradi tumesema kwamba asilimia 60 inaenda kwenye miradi, asilimia 40 inaenda kwenye matumizi ya kawaida. Sasa hii sheria lazima isimamie vizuri na lazima hata watendaji waelewe, tumesema asilimia 60 inaenda kwenye maendeleo, hiyo *capital development*, lakini asilimia 40 inaenda kwenye matumizi ya kawaida.

Mheshimiwa Spika, sasa hii unaweza ukaona watu wana-*diverge*, anageuza asilimia 60 anaweka kwenye matumizi ya kawaida, lakini sheria itamshika, kwa sababu kwenye matumizi ya kawaida utakuta watu wanajifurahisha kwenye vikao tu, watu wanagawana fedha. Watu utakuta hata kwenda kukagua mradi fulani badala ya kwenda watu wawili wanaenda watu hata 20, wengine wanakwenda tu kutembea. Watu wengine utakuta wanatoka Dar es Salaam utasikia tunaenda kukagua kitu fulani Dodoma. Suala la utendaji, labda wanatakiwa waje watu wawili, lakini utakuta wamekuja watu 10, watu 20, wote wanalipwa *allowance*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, unaweza ukaona kwamba kwenye matumizi haya ya kawaida kuna feha nyingi sana zinakwenda kwenye matumizi ya kawaida kwa ajili ya kunywa chai au watu

Nakala ya Mtandao (Online Document)

wanalipwa *allowance*. Sasa sheria hii itakuwa imesimamia vizuri. Lakini tukisema kwamba fedha inakwenda kwenye *Capital Development*, iende kwenye maendeleo. Sasa hivi ndiyo maana tunaona kuna miradi mingi sana ya maji haiishi, kuna miradi mingi sana ya barabara zimeharibika, haiishi.

Mheshimiwa Spika, nataka nitoe mfano mmoja, kwa mfano, hata juzi kwenye Wilaya yangu ya Mufindi ilitokea ajali mbaya sana kwa sababu ya barabara zimeharibika, barabara zimebomoka hazipitiki. Sasa ajali zinatokea kila siku, ukienda wanasema fedha haipo. Watu wanakwenda kule wanamwaga kifusi kwenye barabara ya lami, mimi sijawahi kuona, unamwaga kifusi kwenye barabara ya lami, kesho inabomoka na kesho kutwa tena ajali inatokea, na hii lazima tufuate laini ya bajeti yake, zitengeneze hizi barabara.

Mheshimiwa Spika, sasa hivi kuna barabara nyingi sana kwa mfano hata sisi kila siku tunalalamika, hata kule kwenye Jimbo langu la Mufundi Kusini kule kuna barabara ile ya Nyololo mpaka Mgololo bado haijaisha, na kwenye bajeti hii ambayo tutakuja kujidili kesho kutwa mwezi Juni, lazima nione hela ya barabara ile ya Nyololo mpaka Mgololo ipo, tumeipangia bajeti. Siwezi mimi Mbunge kila siku nalalamika barabara ya lami kutoka Nyololo mpaka Mgololo halafu Serikali inasema tunafanya upembuzi yakinifu, upembezi yakinifu. Tubajeti sasa tutengeneze lami, tunatengeneza lami na mimi lazima hili Mbunge nisimamie nione kule lami inasimama vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuna masuala ya maji, masuala ya maji tunabajeti vizuri na wanasema mikataba inasainiwa Dar es Salaam; na bajeti yetu sisi muda unapita, fedha haifiki Wilayani. Matokeo yake muda unafika wanasema fedha imechelewa kufika, tunapeleka mwaka mwingine, lakini sisi tunabajeti kila mwaka. kila mwaka tunabajeti!

Mheshimiwa Spika, mimi sasa hivi nimeshabajeti tayari kichwani kwamba kwenye Jimbo langu la Mufindi Kusini kuna Kata za Nyololo, Igowelo na Mtwango tumepata milioni 200, lakini milioni 200 kwenye bajeti ipo, ukienda kule bado hatujapata mpaka leo.

Mheshimiwa Spika, hii sheria hata sisi itatusaidia, tukiona fedha haijafika kule kwenye Halmashauri zetu, sisi ni lazima tuibane Serikali vizuri. Na hii sisi tutaisimamia vizuri, na tutaisoma ili tuelewe vizuri hii sheria.

Mheshimiwa Spika, kuna masuala ya uhamishaji wa mafungu, huwezi ukaanza kuhamisha fungu kutoka kwenye bajeti nyingine.

Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi.

SPIKA: Ahsante. Sasa nitamuita Mheshimiwa John Mnyika, atafuatiwa na Mheshimiwa Jitu Soni na Mheshimiwa Pauline Gekul.

MHE. JOHN J. MNYIKA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru.

Mheshimiwa Spika, na mimi niungane na Wabunge wenzangu kukupongeza kwa uongozi wako katika kufanikisha kuletwa kwa Muswada huu wa Bajeti katika Bunge hili na hata katika mchakato wa awali wa Marekebisho ya Kanuni za Bunge ili kutoa nguvu zaidi kwa Bunge katika masuala yanayohusiana na bajeti. Nina hakika mabadiliko haya katika mfumo wa bajeti na michakato yote inayohusiana na bajeti yataingia kwenye kumbukumbu kama moja ya mambo ya kukumbukwa ya uongozi wako na ushiriki wa Wabunge wote wa Bunge hili la Kumi katika mabadiliko kuhusiana na mfumo wa bajeti. *(Makofi)*

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, pamoja na pongezi hizo, yapo marekebisho ambayo yatastahili kufanyika katika Muswada huu katika sehemu zake nane na kuna haja vilevile ya kuongeza sehemu nyingine mbili katika Muswada huu ambazo zitaweza kweli kuweka vifungu vya kusimimamia pale ambapo Serikali itashindwa kutekeleza matakwa ya kisheria na adhabu zinazohusika pale ambapo Serikali itashindwa kutekeleza matakwa haya ya kisheria.

Mheshimiwa Spika, tumekuwa na utamaduni wa kutunga sheria, baadhi ya sheria zikiwa na vifungu bora, lakini kutokana na udhaifu katika usimamizi wa utawala wa sheria, sheria hizo hazitekelezwi na hatimaye pamoja na uwepo wa sheria, bado matatizo yatakuwepo.

Mheshimiwa Spika, sasa ili sheria hii isiingie katika kumbukumbu kama sheria nyingine, marekebisho haya yatastahili kufanyika na kwenye jambo hili la kuongeza sehemu mbili katika sheria hii miongoni mwa hivi vifungu 74 vilivyopo sasa nimekwishawasilisha jedwali la marekebisho kwa Katibu wa Bunge, naamini katika hatua ya Bunge kukaa kama Kamati jambo hili litapitiwa na tutaweza kufanya mashauriano.

Mheshimiwa Spika, lakini nijielekeze kwenye jambo ambalo kwa kweli linastahili bado kutafakariwa kwa mapana yake. Sheria hii maeneo mbalimbali inaporejea vifungu mbalimbali inasema; kwa kuzingatia masharti ya Katiba, kwa kuzingatia matakwa ya Katiba, bila ya kuathiri matakwa ya Katiba. Sasa tukirudi kwenye Katiba, kwa kweli Katiba yetu ya sasa tunayoitumia kwa ubovu wake ni kikwazo kwa kulifanya Bunge sio tu litunge sheria bora, kwa hiyo, sheria hii ina udhaifu kwa kukwazwa na Katiba vilevile, bali hata katika mamlaka ya Bunge juu ya kuishauri na kuisimamia Serikali kwenye masuala yanayohusiana na bajeti ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 90(2)(b) na (c), kwa ujumla Ibara kadhaa katika Ibara ya 90 ya Katiba zinatoa madaraka makubwa sana kwa Rais, kwamba Bunge likikataa tu bajeti ya Serikali, basi Bunge moja kwa moja linavunjika. Kwa maneno mengine, hata kama matakwa haya ya sheria hii tunayoenda kuitunga leo yakipitiwa na bado Serikali ikatengeneza bajeti mbaya, ikafika Bungeni, Wabunge wakipiga kura ya hapana kwa wingi wao, Bunge linavunjika.

Mheshimiwa Spika, jambo hili ilikuwa lipatiwe ufumbuzi kwenye Rasimu ya Warioba, Rasimu iliyokuwa imewasilishwa na Tume ya Mabadiliko ya Katiba Ibara ya 123 inayozungumzia masuala ya Bunge linapokataa kupitisha hoja za Serikali ilikuwa inatamka;

“Endapo Bunge haitaridhiwa na mchanganuo au mgawanyo wa hoja ya bajeti ya Serikali, Bunge linaweza kuirudisha hoja ya bajeti ya Serikali pamoja na mapendekezo mahsusi kuhusiana na upungufu uliobainika;” na (2) ilitamka kwamba, Serikali itawajibika kuyafanyia kazi mapendekezo ya Bunge kwa kadri itakavyowezekana na kisha kuwasilisha tena Bungeni hoja husika pamoja na maelezo ya utekelezaji wa maelekezo ya Bunge na endapo Bunge litakataa kwa mara ya pili hoja kuhusu bajeti ya Serikali, basi hoja hiyo itahesabika kuwa imepitishwa na Bunge.

Mheshimiwa Spika, tofauti na Katiba hii tunayoitumia sasa, Bunge likikataa linavunjwa, Rais anabaki pale pale, nchi inarudi kwenye uchaguzi wa Wabunge, hivyo Wabunge wanakuwa na hofu ya kukataa mapendekezo mabovu ya Serikali, ufumbuzi ilikuwa upatikane hapa.

Mheshimiwa Spika, lakini kwa bahati mbaya, nisome sentensi moja tu kwenye Katiba inayopendekezwa, jambo hili limeendelea kulindwa baada ya kuchakachuliwa kwa Rasimu hii ya Warioba.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

SPIKA: Mheshimiwa Mnyika, kwa nini unakuwa *controversial* bila sababu? Wewe endelea kujadili. Nani kachakachua, sisi hapa tuliofanya hiyo kazi? Naomba uendelee.

MHE. JOHN J. MNYIKA: Mheshimiwa Spika, nashukuru. Nilichokuwa nasema ni kwamba, Ibara ya 138(2) inatamka kwamba; kama Bunge likikataa kwa mara ya pili mapendekezo ya Serikali, basi Rais atalivunja Bunge na kuitisha Uchaguzi Mkuu. Kifungu hiki kinafanya Wabunge kila bajeti ikiwa mbovu, Mbunge atapinga kwa asilimia 100 halafu baadaye ataunga mkono kwa asilimia 100; na ikipigwa kura ya kuita jina la mtu mmoja mmoja, kila mtu atasema ndiyo, ndiyo, ndiyo, ni wachache sana watasema hapana!

Mheshimiwa Spika, katika mazingira haya ni rai tu kwa Watanzania, ni vizuri hii Katiba inayopendekezwa ipigwiwe kura ya hapana kura ya maoni ikifanyika, ili tukatunge Katiba bora huko mbele ya safari ili hii sheria tunayoipitisha leo pamoja na uzuri wake kwenye vifungu kadhaa ije kufanyiwa marekebisha huko mbele ya safari kuwezesha Bunge kuwa na meno kamili pale ambapo Bunge linataka kuishauri na kuisimamia Serikali kwenye masuala ya bajeti. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, bila ya hivyo, madaraka makubwa juu ya bajeti yakiwa kwa Rais, kukitokea udhaifu kidogo tu kwenye Ofisi ya Rais, Bunge nalo linawajibika kulinda huo udhaifu mpaka hatua ya mwisho na athari zake zinakuja kuonekana kwenye maisha ya wananchi. Iwe ni kwenye miradi ya maji kuchelewa kutekelezwa, iwe ni kwenye miradi ya barabara kuchelewa kutekelezwa, iwe ni kwenye matumizi mabaya ya fedha za umma, iwe ni kwenye vifungu vya bajeti kwenda kutekelezwa kinyume na utaratibu na hatimaye Wabunge kulalamika kwamba bajeti haizingatiwi, bajeti haitekelezwi.

Mheshimiwa Spika, tumeanza safari na ninakupongeza sana kwa mara nyingine kwa safari hii, lakini huu haupaswi kuwa mwisho wa safari, safari hii inapaswa kuendelea kwenye Kura ya Maoni ya Katiba. Katiba hii inayopendekezwa ikapigwiwe kura ya Hapana, hatimaye iandikwe Katiba Bora kwa kuzingatia Maoni ya Wananchi yaliyokuwa kwenye Rasimu ya Tume ya Mabadiliko ya Katiba.

Mheshimiwa Spika, kwa jambo hili, ili tufahamu kama mambo haya yanafanyika wakati gani kwa mwelekeo bora wa nchi yetu; natambua Mheshimiwa Waziri Mkuu yupo hapa, katika majumuisho ya hoja hii, pamoja na haya majibu ya Wizara...

(Hapa kengele ililia kuashiria kumalizika muda wa mzungumzaji)

SPIKA: Kengele imegonga! Katiba yenyewe hukuwepo, utasemaje sasa?

Tuendelee na anayefuata, Mheshimiwa Jitu Soni, atafuatiwa na Mheshimiwa Pauline Gekul na Mheshimiwa Assumpter Mshama!

MHE. JITU V. SONI: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Naomba nitangulie kukupongeza wewe binafsi kwa jitihada zako kubwa, kwanza, kwa kuanzisha mchakato huu wa kupata Muswada wa Bajeti. Pili, nakupongeza kwa kuanzisha Kamati ya Bajeti miaka michache iliyopita ambayo imekuwa msaada mkubwa sana katika kurekebisha mambo mengi ya bajeti na namna ya mwelekeo wa Mipango ambayo tunafanya humu ndani Bungeni.

Mheshimiwa Spika, nakupongeza wewe, lakini pia nampongeza Waziri wa Fedha kwa kuleta Muswada huu kwa sisi Wabunge kuujadili na kuipitisha. Ninaamini Wabunge wote

Nakala ya Mtandao (Online Document)

tutaupitisha kwa kauli moja, ingawa umechelewa naamini utakuwa na mafanikio makubwa siku zijazo.

Mheshimiwa Spika, kwanza kabisa napongeza Muswada huu umeweka mambo mengi wazi na bayana ambayo yatatusaidia sisi. Kikubwa ambacho mimi binafsi nimekiona ni kwamba tutashiriki katika kuandaa bajeti. Tutakuwa na Ofisi ya Bajeti, ambayo itakuwa na wataalamu wa kutosha, lakini Kamati ya Bajeti. Mbali na hiyo, Kamati nyingine zote pia zitatumia hiyo Ofisi ya Bajeti ili kupata msaada wa namna ya kuandaa na namna ya kuangalia Mipango katika Wizara husika, ili tuweze kuwa na Bajeti ya Kitaifa ambayo itakuwa na malengo ya kusaidia Watanzania wote.

Mheshimiwa Spika, naamini kabisa kwamba ushirikishwaji huu utakuwa ndiyo chanzo cha kupanga mipango ambayo itatupelekea kupata maendeleo kwa kasi zaidi. Uzuri hapa ni kwamba Tume ya Mipango itakuwa sasa inashirikiana na Wabunge moja kwa moja kwa njia moja au nyingine kwa kupitia Ofisi ya Bajeti, kuweka Mipango.

Naamini baada ya kupata hii Sheria, tukishaipitisha, matumizi ya nidhamu ya fedha ambalo ndiyo tatizo kubwa ambalo tunalo sasa hivi, litakuwa limeondoka kabisa, kwa sababu zile fedha ambazo zimekuwa *ring-fenced* leo hii zinatumiwa tofauti na tulivyopanga na zinachelewesha Miradi mingi kutekelezwa hasa vijijini. Ninaamini kabisa baada ya hii Sheria kupitishwa, haya matatizo yote yatakuwa hayapo na nidhamu ya matumizi itakuwepo na sisi Wabunge tunaweza kuisimamia kwa ukaribu sana.

Mheshimiwa Spika, lingine ambalo nimeona litakuwa na manufaa kwetu sisi wote ni kwamba, tutakuwa tunaweza kushiriki katika hiyo mipango. Leo tunapanga bajeti kubwa kwa mfano ya kununua mahindi *NFRA* ya kuweka akiba ya chakula na asilimia kubwa huwa inapelekwa kwenye baadhi ya Mikoa kila mwaka. Mwaka hadi mwaka yale mahindi yanapelekwa kule. Tukiwa kwenye huu Mpango tunashirikiana kwenye bajeti, ile Mikoa ambayo inapelekwa chakula kila mwaka iko zaidi ya mitano, tutaweza kuweka nusu ya bajeti ya kununua mahindi kule tukaweka miundombinu ya umwagiliaji. Baada ya mwaka mmoja mikoa ile itazalisha chakula mara mbili au mara tatu, badala ya kuweka fedha ya kununua mahindi na kugawa mahindi bure kila mwaka na wale watakuwa wanazalisha sawa na wengine.

Mheshimiwa Spika, mbali na hilo, kwenye maeneo ambayo huwa tunapanga fedha nyingi za maafa, kwenye reli, kila mwaka ni maeneo hayo hayo yanaharibika! Kwenye barabara hayohayo maeneo yanaharibika, ile fedha hatuna namna ya kuibadilisha, unaambiwa ni ya maafa, Kamati nyingine hazihusiki. Leo tutaweza kubadilisha yale maeneo yakafanyiwa kazi na tuzuwie yale maafa; kwa mfano, mahali ambapo yanatokea mafuriko kila wakati tujenge mabwawa ili yale maji sasa yatumike kwenye umwagiliaji, ufugaji, kilimo na matumizi ya kawaida na maafa hayatatokea. Tayari tutakuwa tumezalisha na hiyo fedha kila mwaka haitakuwa inaendelea kutumika.

Mheshimiwa Spika, nashukuru Mfuko wa Bunge na ule wa Mahakama utakuwa na uhakika wa kupata fedha za kutosha. Zaidi ni kwamba, kutakuwa na chombo ambacho kinaweza kufuatilia. Leo hii Bunge tunapitisha mambo mengi ambayo ni kwa manufaa ya Watanzania wote. Labda nitoe mfano; mwaka jana tulipitisha kuondoa kodi kwenye nyavu, kwenye *engine* za maboti haya ya nje (*Out Boat*) na tuliondoa kwenye pembejeo nyingine za kilimo, lakini hadi leo hii ile kodi bado inaendelea kutozwa na *TRA*!

Sasa hakuna chombo cha kufuatilia, lakini tukiwa na Ofisi ya Bajeti na Kamati ya Bajeti na Kamati nyingine zote, tutaweza kuibana Serikali. Mambo ambayo tumeshayapitisha ambayo ni Sheria wao bado wanakiuka, Serikali haitaweza kukiuka yale ambayo tumepitisha. Ninaamini

Nakala ya Mtandao (Online Document)

kabisa kwamba, baada ya kupata Muswada huu ukishapitishwa ikawa ni Sheria, tutaweza kuibana Serikali na kuangalia matumizi katika Serikali.

Mheshimiwa Spika, hata tungeongeza mapato yetu kwa kiasi chochote kile, bado haitasaidia kama Sheria hii ya Manunuzi tusipoifanyia kazi. Naamini kwamba, huu ndiyo utakuwa ufumbuzi wa kuibana pia Sheria kandamizi hii ya Manunuzi ambapo asilimia kubwa ya manunuzi yanayofanywa na Serikali, mfano kwenye usafirishaji, ukiangalia gharama zinazolipwa ni mara tatu au mara nne kuliko gharama halisi. Vivyo hivyo katika bidhaa yoyote nyingine, hata katika ujenzi, gharama ambazo zinatowazwa katika huduma ambayo inatolewa na Serikali au Wakandarasi wanaoifanyia kazi Serikali, bei yake ni mara mbili au mara tatu kuliko ile ambayo inafanywa na mtu wa kawaida, yaani mtu binafsi.

Mheshimiwa Spika, ninashukuru mfumo huu pia utasaidia Kamati ya Bajeti na Ofisi ya Bajeti, kusimamia mpaka mfumo wa bajeti hadi katika Halmashauri zetu ambako huduma zinatolewa kwa Wananchi wote. Hakuna mahali ambapo fedha zinazoenda hazimngusi Mwananchi aliyeko kwenye Halmashauri. Vilevile ninaamini kabisa kwamba, tunaweza kuweka Mipango kwa kushirikiana; kwa mfano, tunaagiza bidhaa nyingi sana kutoka nje kwa mfano matunda mbalimbali, hizi *juice concentrates*, kuna sukari, kuna bidhaa ambazo zinaweza kuzalishwa humu nchini.

Tunaweza kuishauri Serikali na tukaibana na tukashirikiana kuandaa bajeti tuweke Mipango ya miaka miwili, mitatu kwamba baada ya hapo bidhaa hizo hazitakuwa zinaingizwa nchini, tutakuwa tunazalisha wenyewe hapa nchini, inawezekana. Leo hii miaka karibu minne tumeomba hicho kitu kwa sababu hatuna uwezo wa kushirikiana kuandaa hiyo bajeti, hatujawahi kupata bajeti ya kuandaa mipango ya kuzalisha hizo bidhaa hapa nchini. Kwa hiyo, baadaye tutakuwa tunaweza kuzalisha bidhaa zote hizo hapa nchini, wakanufaika wakulima wetu, wazalishaji wa ndani na tukapunguza gharama za kuingiza bidhaa hizo kutoka nje ya nchi na tukawa tunazalisha bidhaa nyingi hapa nchini.

Mheshimiwa Spika, niwatoe hofu wenzangu ambao wanasema Sheria ile tukikataa bajeti mara mbili, basi Rais ana uwezo wa kufuta, akatuondoa Wabunge tukarudi kwenye uchaguzi. Kama tutakuwa tunashirikiana kuandaa bajeti, hoja ya kusema bajeti tunaikataa inatoka wapi kwa sababu itakuwa tumeiandaa kwa pamoja; mimi, wewe na Serikali kwa pamoja?

Kwa hiyo, ile hofu tuiondoe kabisa, hiyo dhana haipo. Kwa hiyo, tutakuwa tunaiandaa kwa pamoja, kama tumekosea basi itakuwa tumekosea wote na Rais akiamua kutufuta, atakuwa anatufuta kwa haki. Kwa hiyo, tutakuwa tumeshirikiana kuiandaa. Mimi nasema hiyo hofu tuiondoe. Muhimu kuliko yote, niendeleo kusema kwamba baada ya hii Sheria kuundwa, tungepangia muda kabisa kwamba tutakaporudi labda kwenye Bunge la Bajeti, basi Kanuni zake zote tayari ndani ya muda mfupi. Tusiubiri mwaka wa fedha ujao, yaani tukirudi mwezi Mei kwenye Bunge la Bajeti, hizo Kanuni zote ziwe tayari, ili tuweze kuzifanyia kazi. Ninaamini itaweza kutusaidia wote kupanga hizo bajeti.

Mheshimiwa Spika, kama tutapitisha ninaamini bajeti itakayoletwa na Serikali, itakuwa sasa tumepata msaada mkubwa wa kuifumua na kuangalia maeneo ambako sisi kama Wabunge na kama Wawakilishi wa Wananchi tunaona ni muhimu. Mimi binafsi ninapenda fedha nyingi za maendeleo ziende katika sekta ya mifugo na kilimo, kwa miaka mitatu, minne, iliyopita zilikuwa kidogo mno, yaani ni sawa na hakuna. Uchumi wa nchi yetu unategemea kilimo, mifugo na uvuvi, fedha zisipoenda huko unategemea hao watu watanunua wapi bidhaa na Serikali inategemea kupata kodi?

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, lazima ule mzunguko tutambue kwamba bila kuimarisha hiyo sekta ya kilimo, mifugo na uvuvi, basi Serikali pia haitaweza kukusanya kodi ambapo matumizi mengi hawa watu wanafanya, ili Serikali ipate kodi. Kwa hiyo, ninaamini kabisa kwamba baada ya huu Muswada kupitishwa, matatizo yetu mengi yatafungua, wananchi wataweza kupata umeme vijijini, Mfuko wa Barabara utaendelea kupata fedha na pia kutakuwa na nidhamu ya matumizi.

Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja hii. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante. Sasa namwita Mheshimiwa Pauline Gekul, atafuata Mheshimiwa Assumpter Mshama, halafu atafuata Mheshimiwa Masoud Abdalla!

MHE. PAULINE P. GEKUL: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi na mimi nitoe maoni yangu kuhusu Muswada huu wa Bajeti ambao uko mbele yetu. Kimsingi, nikupongeze na Wabunge wenzangu wameshatoa hizo pongezi kwa kuanzisha jambo jema hili. Naamini atakayefuata baada yako ataendelea kuisitiza hili kwa sababu binafsi wewe umelipigania na kulianzisha, atakayevaa viatu vyako atalisimamia hili ili Bunge lipewe nafasi yake ya kusimamia Bajeti ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, katika Muswada huu napenda kuchangia katika vifungu vifuatavyo:-

Kifungu Namba 8; kwa sababu lengo ni kuwezesha Bunge na utaratibu mzima wa Bajeti ukae vizuri, nilikuwa nafikiri kuna masuala ya kuangalia katika Kifungu cha 8 mfano, usimamizi wa mchakato wa bajeti anasema, Bunge litakuwa na majukumu yafuatayo; yameelezwa pale mengi. Mimi nilifikiri kwenye 8(e), suala zima la kuishauri Serikali kuhusu Sheria ya Fedha, baada ya kuzingatia Maoni ya Waziri, nilifikiri hapa maoni ya Waziri siyo kuzingatiwa bali iwe ni Bunge baada ya kusikiliza Maoni ya Waziri.

Mheshimiwa Spika, lingine ambalo nilifikiri hata baadaye labda Serikali itakuwa imeshaleta marekebisho au Wabunge wengine, ni 8(3) ambalo linasema Waziri ataaanisha utaratibu ambao Bunge litawasilisha maoni na mapendekezo ambayo yanaweza kuzingatiwa katika uundaji wa makadirio ya Bajeti ya Taifa. Nilifikiri hapa isiwe Waziri iwe ni Spika kwamba Spika wewe ndiyo Kiongozi wetu na Kiongozi wa Bunge, wewe ndiyo utaaanisha utaratibu ambao Bunge litawasilisha maoni na siyo Waziri, kwa sababu Waziri tayari anatuletea Bajeti yake ya Serikali, basi hapaswi kutupa mwongozo wa jinsi gani ya sisi kufanya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 22(3) inazungumzia suala la Randama zipelekwe tarehe 30 Aprili, lakini katika Toleo jipya hili la Muswada, Ibara hii imesema kwamba, sasa tuangalie Kanuni za Bunge. Mimi nafikiri Kanuni za Bunge zinasema siku 21 kabla Wabunge waweze kupata hizo Randama. Kumekuwa na tatizo hili kubwa sana utakuta Bunge lako liko tayari linataka kuanza kujadili Bajeti ya Serikali na nchi kwa ujumla, lakini Serikali inakuwa haijakamilisha zile Randama na Sheria hii mwanzoni ilisema kwamba tarehe 30 Aprili, Wabunge wawe wameshapata hizo Randama waende kwenye Kamati zao.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa Sheria ya sasa au *version* hii ya sasa hivi iko kimya, nafikiri wakati wa marekebisho na mambo mengine, hili pia liangaliwe ni lini hasa Wabunge watakaa na vile vitabu ili wakavitafakari vizuri na waweze kutoa *inputs* zao vizuri kwa ajili ya Bajeti, badala ya Sheria kukaa kimya. Serikali kwa muda mrefu haijatimiza zile siku 21 ambazo Wabunge walitakiwa wapewe zile Randama. Kwa hiyo, pamoja na dhamira nzuri na Sheria nzuri hii, lakini bado inahitaji marekebisho ya kufanya.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 37(3) inazungumzia suala la fedha za Mfuko wa Dharura. Binafsi niunge mkono Maoni ya Msemaji wa Kambi ya Upinzani kwamba huu Mfuko wa Dharura

Nakala ya Mtandao (Online Document)

uweze kusemwa ni asilimia ngapi ya Bajeti ya mwaka huo. Tukiacha tu baadaye huu Mfuko unaweza kupuuzwa, fedha zisipelekwe au zitatumika vibaya.

Mheshimiwa Spika, ningeshauri katika Ibara hii ya 37(3) kwamba sasa huu Mfuko tujue ni asilimia ngapi ya Bajeti ya Serikali ya mwaka huo na Bunge sasa liwajibike kutenga kwa sababu imeshakuwa *stipulated* kwenye Sheria.

Kuhusu huu Mfuko, katika Ibara hizo hizo 37(3) kwenye *version* mpya, wanazungumzia suala la hizo fedha baada ya kutumika zirudishwe kwenye ule Mfuko. Mimi ningependa kupata ufafanuzi baadaye kwa nini hizi fedha sasa zirudishwe? *Let say* mafuriko yametokea Shinyanga juzi tumeona, wamepeleka kule, wamenunua magodoro na vitu kama hivyo; kwa nini sasa Sheria hii inataka hizo fedha zirudishwe kwenye huu Mfuko?

Mheshimiwa Spika, nilifikiri kwamba zingekuwa zimetumika kwa kitu *genuine* ambacho kimegusa wananchi, hakuna sababu ya kuendelea kurudisha pale.

Mheshimiwa Spika, suala la *ceiling*; Sheria hii imeeleza vizuri kwamba Baraza la Mawaziri wakishapitisha hizo bajeti, inaanza kufuata michakato mingine. Mimi nashauri tuweke wazi Halmashauri zetu wanapata *ceiling* lini. Kama kuna tatizo kubwa tulilionalo, sasa ni suala la Watendaji wa Halmashauri kuzungushwa. Kesho Serikali inawaambia *ceiling* ni hii, kesho kutwa *ceiling* ni hii, mtondo kutwa *ceiling* ni hii! Wanazungushwa, Watendaji wa Halmashauri zetu hawaelewi *ceiling* ni ipi, yaani wanahaha wakati wa Bajeti muda wote ni kuhangaika na vitabu vyao.

Mheshimiwa Spika, nimejaribu kuupitia Muswada sijaona hasa Baraza la Mawaziri likishapitisha ile Bajeti ni lini hawa watu wa Halmashauri tutawaondolea usumbufu wa huu msamiati unaoitwa *ceiling* na kubadilisha vitabu vyao wakihangaika mara kwa mara.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya zamani 39 kwa *version* mpya ni Ibara ya 40 inasema, Afisa Masuuli anaweza akapata idhini ya Waziri wakahamisha fedha. Mimi nilifikiri kwa sababu tunarekebisha yale ya nyuma ambayo yalikuwa yakitusumbua kwa Sheria hii, tusingeendelea kutoa huu mwanya wa Waziri kufanya hizo *re-allocation* na kuhamisha hizi fedha, iwe ni Bunge.

Mheshimiwa Spika, nalisema hili kwa sababu tumepewa majibu mengi sana wakati fedha za maendeleo zilivyohamishwa wakati wa ujenzi wa maabara. Amri ilitolewa tu ndani ya mwaka mmoja watu wakakurupushana huko pesa za Serikali Kuu zikahamishwa na wakati huo mnatuambia Mabaraza yalifanya *re-allocation* ya *their own source*. Siyo kweli, ni vizuri tukaeleza kwamba Bunge liheshimiwe, tukishapitisha Bajeti ya Serikali hakuna tena Waziri kwenda kuhamishahamisha fedha. Binafsi naona kuna nafasi bado inatolewa hapa na watu wanahamisha hela za maendeleo wakati miradi mingine inakwama.

Mheshimiwa Spika, hili kidogo tuliweke vizuri, tusiwape tena nafasi, Bunge liheshimike. Kwa sababu kama unaweza ukahamisha Bajeti ya Maendeleo ya mwaka mzima wakati Wabunge tumekaa muda mrefu hapa halafu ninyi mnaenda tu kule mnasema sasa zinajenga maabara, nani asiyetaka maabara, ni kukiuka misingi ya Bajeti na kutokuheshimu Bunge.

Mheshimiwa Spika, nishauri pia suala la *Finance Bill*, limeelezwa tu hapa kwamba *Finance Bill* italetwa. Sijaona, nafikiri kwenye Sheria hii tuitengee siku hasa ni ngapi ili tujadili *Finance Bill*, kwa sababu *Finance Bill* ndiyo Bajeti halisi na ndiyo tunaenda kuidhinisha na ndiyo Sheria. Kinachotokea mfano leo wafanyabiashara wanagoma kwa sababu gani?

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Tulisema hapa, binafsi mimi nilisema kwamba jamani *increment* ya mtu ambaye *collection* yake ni *more than two million* kwa mwaka halafu alikuwa analipa shilingi 100,000, sasa hivi mnakwenda kuwalipisha shilingi 200,000 haitawezekana. Kwenye *Finance Bill*.

Mheshimiwa Spika, kumbuka tunapata muda mfupi sana kujadili ile *Finance Bill*, siku moja, siku mbili, ndiyo maana hatuwezi ku-*exhaust* mambo yote, lakini hili linalotokea la wafanyabiashara leo nchi nzima tulilisema. Nakumbuka kabisa tulisema kwamba jamani haiwezekani mwenye mauzo zaidi ya shilingi 2,000,000 sasa alikuwa anauza shilingi 100,000 leo alipe shilingi 200,000. Leo mnaona nchi nzima wafanyabiashara wanafunga maduka, lakini tulieleza athari yake; labda kwa sababu Serikali ilipuuza wanajua ni mwaka wa uchaguzi basi ni lazima wakusanye hizo fedha, ndiyo maana mkashupaza shingo. Leo nchi nzima wafanyabiashara hawataki! Cha kushangaza, *TRA* ndiyo wanaanza kukusanya mwaka umeshaisha; kwa nini Mheshimiwa Waziri?

Mheshimiwa Spika, yaani tumetunga, *Finance Bill* tumepitisha muda wote huu *TRA* walikuwa wanapata shida wakienda kwenye *ground* kwenda kukusanya hizi pesa kwa sababu ya ile *increment*. Wafanyabiashara hawaelewi kabisa na leo ni mwezi wa tatu, wa nne, *TRA* wanakwenda sasa ndiyo nchi nzima watu wanalipuka; lakini kwa nini hawakukusanya muda wote na Bunge lilipitisha?

Mheshimiwa Spika, nashauri *Finance Bill* ipewe muda mrefu ili kila Mbunge afahamu kinachopitishwa hapa ndiyo ambacho *TRA* na vyombo vingine wanakwenda kukusanya hizo pesa na *impact* yake ni nini kwa Wananchi.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru. (*Makofi*)

SPIKA: Mheshimiwa Assumpter Mshama, atafuatiwa na Mheshimiwa Masoud, halafu atafuatia Mheshimiwa Dkt. Kigwangalla!

MHE. ASSUMPTER N. MSHAMA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipatia nafasi na mimi nichangie katika suala hili muhimu lililoko mbele yetu. Kwanza, nitoe shukrani mbele za Mungu na mbele ya Bunge lako Tukufu kwa kupata nafasi ya kuchangia.

Mheshimiwa Spika, naungana na wenzangu kwa namna ya tofauti na ya pekee kukupongeza na kukwambia kwamba hakika ndoto yako imetimia na hii imethibitisha kwamba mwanamke anaweza. Umeweza kuleta badiliko kubwa katika Taifa hili na naamini Watanzania wanajua kwamba wanawake ni jeshi kubwa na tunaweza. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, naipongeza Wizara ya Fedha kwa namna ambavyo pia tumeweza kushirikiana nao vizuri. Vilevile Kiongozi wa Wizara ya Fedha ni mwanamke, hakika naendelea kusema wanawake tunaweza na tutaendelea kuweza kuwaletea maendeleo Watanzania pamoja na Naibu Mawaziri, Mungu awabariki sana kwa kuleta jambo jipya hili. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, nianze kwa kukataa jambo moja; hivi kweli ni halali wakati kipindi cha kutunga Katiba Inayopendekezwa kilikuwepo, watu walitoroka Bunge la Katiba, saa hizi wanakuja hapa kutuletea wimbo wa kusema Watanzania wakatae Katiba! Mimi nataka niseme kwa Watanzania tuliwatendea haki tukakaa hapa, tukaisahihisha au tukaongeza kama Sheria ilivyokuwa inataka, kwa hiyo, nataka Watanzania muipigie kura ya ndiyo ili tuweze kuendelea. (*Makofi*)

MBUNGE FULANI: Siyo ajenda hiyo.

MHE. ASSUMPTER N. MSHAMA: Mheshimiwa Spika, niende moja kwa moja katika suala ambalo liko mbele yetu. Kuleta Sheria hii mbele yetu kutaweza kusaidia Bunge lako na Taifa zima kufanya mambo kwa mpangilio na kwa usahihi unaoweza kujenga Taifa letu. Swali la kwanza, kitendo cha kuwa na Sheria ya Bajeti kitafanya bajeti iweze kutungwa au kutolewa kwa ufanisi na iweze kuheshimiwa na iweze kufanya kazi kama ilivyokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, wewe ni shahidi, tumekuwa na tatizo hapa katikati, wakati mwingine tunapitisha bajeti lakini tukishapitisha mambo yanakwenda ndivyo sivyo. Kwa kuanzisha Sheria hii, nina uhakika kuna mambo kadha wa kadha yatakuwa yametetelezwa. La kwanza, matumizi ya fedha ya umma yatakuwa yamesimamiwa. Tutaweza kusimamia vizuri matumizi bora ya rasilimali za umma. Kwa nini nasema hivyo?

Jambo la kwanza, tutaweza kupanga bajeti kulingana na mapato yetu. Tumekuwa tukipanga bajeti bila kuangalia mapato yetu kimsingi, tunawaza kwamba labda mwaka huu tutakusanya trilioni moja au trilioni kumi na tisa, matokeo yake hatufiki hata robo tatu. Tukiwa na Sheria ya Bajeti, tutapanga kulingana na tunavyokusanya. Jambo lingine kutakuwepo nidhamu katika matumizi.

Mheshimiwa Spika, kuna wakati watu au tuseme kumekuwepo kutokutumia au miiko ya bajeti. Kawaida bajeti ikishapitishwa, inatakiwa iende itumike kama ilivyokusudiwa. Kutokana na kutokuwepo Sheria rasmi, watu walikuwa wanaweza au Wizara husika au katika Serikali, wakaamua kutenda ndivyo sivyo au kutumia tofauti na makusudi yaliyopitishwa na Bunge. Hivyo, ninaamini kwa kuanzisha Sheria hii tutakwenda kutumia sawasawa na tulivyopitisha na kama kutatokea tatizo, kutumia tofauti sawa, lakini nina uhakika Wizara itarudi Bungeni. Hatuwezi kusema hawawezi kutohitaji kutumia tofauti, lakini badala ya kupiga juu kwa juu huko huko, watarudi Bungeni, wataomba kibali, tutaona kama hayo matumizi ni sawa au siyo sawa na matokeo yake sasa watakwenda kutumia kama tutakavyokuwa tumeruhusu.

Mheshimiwa Spika, nakumbuka juzi tu tulipokuwa hapa kumetokea tatizo la kutumia fedha za REA. Kitendo cha kutumia fedha za REA ni kukiuka Katiba, lakini nina uhakika kwa Sheria tunayokwenda kutunga, hakuna mtu atakayetumia tofauti na tulivyoagiza kama Bunge.

Mheshimiwa Spika, katika nchi yetu kuna mihimili mitatu; mmoja ni Serikali au tunaweza tukasema Utawala na wa pili tunaweza tukasema ni Bunge na Mahakama. Mahakama na Bunge vimekuwa ni vyombo ambavyo vinategemea sana Serikali itatakaje. Sasa kutumia Sheria hii kama tulivyoiweka, mimi ni mmoja wa Wajumbe wa Kamati ya Bajeti, tulipendekeza kwa Serikali kwamba kwa nini tunakuwa na tatizo la kutumia zaidi au kutumia tofauti na tulivyopitisha inatokana na kwamba bajeti yetu ambayo tunakuwa tumeipitisha inakuwa haifuatwi. Zaidi ya hivyo, mhimili huu wa Mahakama na Bunge tunayo fedha ambayo imetengwa kisheria, ambayo sana sana ni trilioni 1.25 ambayo nilikuwa nawaza kuliko kuwa na Bunge wakati mwingine tunapata mshahara baada ya tarehe moja, mbili, tatu na Mahakama kuiingiza kwenye tatizo hata wakati mwingine tukaona ni wala rushwa, lakini wakati mwingine wanakuwa na uhitaji uliokithiri, matokeo yake hawafanyi kazi inavyotakiwa.

Sasa mimi nilikuwa nashauri, kwa nini tusiondokane na *cash budget*, wakati tunapoanza bajeti tunajua kabisa tutakuwa tunahitaji trilioni 19, lakini trilioni 19 hizo zote hatuwezi kuzipata kwenye makusanyo, tunakuwa na kiasi ambacho tutakopa. Kwa nini tusikope robo ya bajeti yetu tukaanza nayo kama mtaji huku Serikali ikiendelea kukusanya na huku mambo ya Serikali yakiendelea kutendeka na matokeo yake sasa sisi bajeti yetu ya Mahakama na Bunge tukawa tumepewa kwa robo yetu, watu wakaendesha mambo yetu kwa utaratibu?

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, kusikia Mbunge ameanza kulalamika sijalipwa *allowance*, sijalipwa mshahara, ni aibu kwa Taifa letu na kusikia Hakimu au Mahakama mtu amekula rushwa ni aibu. Ukimtangulizia, ukampa *share* yake ya miezi mitatu ambayo nimepiga mahesabu hapa ni kama bilioni 62 na kama kila mwezi utataka ni bilioni 10; kwa nini tusipewe hilo fungu letu tukaanza kuliweka kama tulivyokusudia ili kusudi mambo yetu yaende bila kukwama?

Mheshimiwa Spika, ninaweza nikakwambia kuna watu waliondoka hapa wanaenda kwenye safari ya Kibunge wamerudia Dar es Salaam, kwa sababu pesa hamna. Hiyo ni aibu ya ajabu sana. Kwa hiyo, naomba tupewe fungu letu kama Wabunge, tupewe fungu la Mahakama, tuondoe maneno ya kuwaambia ni wala rushwa, wakati unampeleka labda Mwanza au Kigoma kutoka Dar es Salaam, umempa hela ya ndege tu akifika kule hana hela ya kutumia, itabidi wale anaowahukumu wamkopeshe.

Mungu awabariki sana, ahsanteni kwa kunisikiliza. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante. Nilisema nitamwita Mheshimiwa Masoud Abdalla Salim, atafuatiwa na Mheshimiwa Dkt. Kigwangalla mimi simuoni, atafuatiwa na Mheshimiwa Mpina!

MHE. MASOUD ABDALLA SALIM: Mheshimiwa Spika, awali ya yote nimshukuru Mwenyezi Mungu, *Subhanahu Wataala* aliyetujalia uzima na afya njema, kupata nafasi ya kuchangia hoja iliyo mbele yetu. Kwanza, niungane na wenzangu kukupongeza kama walivyokupongeza wenzangu. Niwapongeze watoa taarifa, lakini pongezi za pekee zimwendee Mheshimiwa James Francis Mbatia, Msemaji wa Kambi ya Upinzani, kwa hotuba yake nzuri, ya kina iliyojaa kila aina ya uchambuzi na utafiti wa hali ya juu.

Mheshimiwa Spika, katika bajeti yoyote tunaangalia mambo haya matatu ya msingi, yaani mipango, mapato na matumizi. Kama ambavyo wasemaji wengi wanavyosema kila wakati na tunaendelea kusema kwamba nchi hii kwa mipango katika Bara la Afrika inaongoza; tuna mipango mingi lakini mipango mingine ambayo italeta mapato, makusanyo, haikai vizuri na nidhamu ya matumizi ya fedha za umma ni kizungumkuti au kiini macho.

Mheshimiwa Spika, katika hili basi ni kwamba jambo ambalo hatulipendi ni suala zima la nidhamu ya matumizi ya fedha za umma. Tumeambiwa hapa Kamati hii ya Bajeti itashirikishwa katika mchakato wa shughuli nzima hizi za bajeti, ni jambo jema, lakini siyo kushirikishwa tu; je, bajeti yetu iko namna gani?

Mheshimiwa Spika, bajeti yetu ni tegemezi, asilimia kubwa tunategemea wafadhili. Tutapanga mipango vizuri, lakini kama hatukujitosheleza kupata mapato ya ndani vizuri, tukawa na vyanzo vipya vya mapato na mara nyingi sisi Kambi ya Upinzani huku huwa tukipendekeza vyanzo vipya vya mapato ambavyo vitaweza kuleta tija, fedha zitaongezeka, ninasikitika Serikali hii bado inaangalia kupeleka fedha nyingi kwenye viburudisho, vinywaji vitamu vitamu, lakini Wananchi wanaendelea kuteseka. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mfano mzuri, moja ya jambo moja kubwa ambalo linawakera wananchi ni vitambulisho vya Taifa. Nchi yoyote duniani haiwezi kwenda ikawa na mipango mizuri kama haina vitambulisho vya Taifa, kujua idadi ya watu wake wanaostahili kulipa kodi. Kwa masikitiko makubwa NIDA Bajeti ya mwaka 2014/2015 waliidhinishiwa bilioni 160. Hadi Machi hapa tunapozungumza ambapo wana wajibu wa kutengeneza vitambulisho vya Taifa Machi hii, Machi 4 wamepewa bilioni 26.8 tu, sawasawa na asilimia 16.7; hii ni aibu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, wao NIDA wanataka wapate mpango mzuri, wapate fedha ili kuweza kujua Serikali vipi watakusanya kodi kujua idadi ya Watanzania wake, lakini fedha hizi

Nakala ya Mtandao (Online Document)

hazitolewi! Sasa uhalisia wa Serikali kuja na mpango huu na hili tunalolizungumza, lakini kwa masikitiko makubwa, Serikali yale mambo ambayo sisi tunayasema na kuyapendekeza, hawataki kuyafanyia kazi. Hili lazima liangaliwe.

Mheshimiwa Spika, tukija hapo hapo kwenye *budget discipline*, amesema Mheshimiwa Pamba kuwa Wizara ya Ujenzi mwaka 2014/2015 fedha ambayo iliidhinishiwa ni bilioni 445. Hadi sasa matumizi yake ni bilioni 998, ongezeko la bilioni 553; nani kaidhinisha? Tatizo nini? Nidhamu ya matumizi ya fedha iko wapi?

Hili ni tatizo ambalo Watanzania wanaumia sana, ina maana kuna maeneo mengine yanapewa kipaumbele, maeneo mengine hayapewi kipaumbele. Bajeti ukija kwenye Wizara ya Nishati na Madini 2014/2015 iliidhinishwa bilioni 20, hadi sasa bilioni 400 zimetumika; bilioni 380 nani kaidhinisha?

Sasa hili ni tatizo, ndiyo amesema Mheshimiwa Assumpter pale, Wabunge wanatakiwa waende nje, wanaambiwa nendeni mpaka Dar es Salaam kidogo unaambiwa rudini hakuna fedha. Hili siyo jambo jema, wapo ndiyo hawa wanaozungumza, tatizo kubwa kweli hili. Naomba hili jambo liangaliwe kwa makini sana, tunapopendekeza baadhi ya mambo yawe vyanzo vipya vya mapato viangalieni msiangalie kama ni Upinzani tu. Sasa hilo ni jambo jema naomba mlitafakari kwa makini sana. *(Kicheko)*

Mheshimiwa Spika, hili jambo ni mazoea, tatizo tangu mwaka 2001 hapa, ukiangalia ripoti zote, tarehe 31 Januari, 2008, aliyekuwa Naibu wa Wizara ya Fedha wakati huo, aliulizwa swali hapa na Mheshimiwa Sakaya kwamba ni fedha kiasi gani zimeibiwa; ufiadi kiasi gani; alisema bilioni 4.4 zimeibiwa wakati huo. Akasema kwamba ndani ya bilioni 4.4 kuna kesi ziko Mahakamani. Jambo ambalo ni la kushangaza kubwa, tangu wakati huo akasema kuna kesi zipo Mahakamani, akasema kesi zote Mahakamani hazikwenda vizuri kwa sababu wahusika wametoroka. Aibu siyo aibu? *Budget discipline. (Makofi)*

Tatizo ni hilo sasa kwamba Serikali kusimamia vizuri fedha zile, Mheshimiwa Waziri Saada Mkuya Salum, hili jambo la nidhamu ya matumizi ya fedha za umma lazima liangaliwe kwa makini sana; kwa sababu kama halikuangaliwa basi hata tukusanye kiasi gani, fedha kwenye Halmashauri hazipelekwi, watu wachache wanatumia hovy hovy na hakuna anayeshikiliwa wala anayekamatwa. Fedha zinaishia tu kwa watu wachache hapa na pale wanaoziiba.

Hivi inakuwaje leo sisi Wabunge tunasema fedha ziende kwenye Halmashauri kiasi fulani, fedha kwenye Halmashauri tunapozipeleka zinaenda kutumiwa kwa matumizi mengine; mbona Serikali haionyeshi makucha yake? Mheshimiwa Rais alisema tutakuwa wakali kweli wakati akizindua Bunge hili; ule ukali wa Serikali uko wapi?

Mheshimiwa Spika, wale wanaoiba kuku, mbuzi, miaka mitano, wanaoiba mabilioni ya fedha mnawaachia mnasema bado mchakato watu wametoroka; wametorokea kwenye mikono ya nani si yenu; tatizo nini tuambieni?

Sasa hili jambo ni lazima mliangalie kwa makini sana, siyo vizuri hata kidogo, haki sawa kwa wote, wasiopenda haki wafanywe nini? Waelimishwe, hamtaki kuelimika, mtaelimika lini? *(Kicheko)*

Mheshimiwa Spika, elimikeni, tunasema wanaotenda makosa kwenye Halmashauri waadhibiwe, makosa madogo madogo myaangalie kiasi gani, wanaoiba mabilioni ya fedha nao vilevile washughulikiwe. Wanaoiba mabilioni ya feha mnasema mnakuja na taarifa hapa kama wahusika wametoroka; wametorokea kwenye mikono ya nani?

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, hili ndiyo tatizo, unaambiwa tangu enzi hiyo mwaka 2001 hadi leo, bibi mwizi, babu mwizi, mama mwizi, kaka mwizi, kaka mwizi, dada mwizi, wimbo tu watoto wanarusha hiyo. Sasa mimi ninachowaambia, nidhamu ya matumizi ya fedha, Mheshimiwa Pamba kasema hapa vizuri kweli kweli, nawaomba sana nidhamu ya matumizi ya fedha za umma iangaliwe vizuri na vyanzo vipya vya mapato tunavyotoa hasa sisi upande wa Upinzani huku ambao huwa tunafanya utafiti wa kweli, mvikubali ili twende vizuri.

Madeni mengine; Jeshi la Polisi, ukienda Magereza, Zimamoto, Uhamiaji, sasa tunapanga mipango vizuri na tunasema kiwango hiki cha fedha kitakwenda vizuri, lakini jambo kubwa nataka niwaambie na hasa Vyombo vyetu hivi vya ulinzi, viangalieni kweli kweli katika kupanga mipango yenu, mnadaiwa sana, mnavunja moyo kweli kweli, mambo hayaendi vizuri, lipeni kwanza.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante. Sasa nitamwita Mheshimiwa Mpina, atafuatiwa na Mheshimiwa Moses Machali, halafu Mheshimiwa Peter Serukamba!

MHE. LUHAGA J. MPINA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi hii. Ninayo furaha kubwa sana leo tumefikia hatima ya kupata Muswada wetu huu na hatimaye tuupitishie kuwa Sheria ya Bajeti. Sheria hii tuliililia miaka mingi sana, lakini hatimaye leo imekuwa kweli. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nami nijumuike na wenzangu kukupongeza sana wewe Mheshimiwa Spika kwa kazi nzuri mno ...

SPIKA: Jamani, sasa nimechoka watu kukatisha, Waziri wa Maendeleo ya Jamii amekatisha, Naibu Waziri wa Maji anakatisha, inakuwaje?

Mheshimiwa Mpina endelea!

MHE. LUHAGA J. MPINA: Mheshimiwa Spika, ahsante, muda wangu dakika mbili utanifidia. *(Kicheko)*

Mheshimiwa Spika, umefanya kazi nzuri, ulianza na Kamati ya Bajeti ikaundwa, ukabadilisha *budget cycle*, lakini leo Sheria ya Bajeti na Ofisi ya Bajeti; hivi vipengele vyote vilikuwa muhimu sana katika suala zima hili la bajeti ambalo tuliliomba muda mrefu sana. Tunakupongeza sana na sijui utaratibu wa Bunge kwa kiongozi mkubwa kama wewe ukifanya jambo kubwa kama hili unaweza ukapewa heshima ya namna gani ili kutambua mchango huo mkubwa ambao haukuwezekana miaka hamsini yote iliyopita. Mimi kama Mbunge wa Kisesa, kwa niaba ya wananchi wa Kisesa, nitakuandikia barua ya kukupongeza wewe pamoja na Katibu wako. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Spika, katika shughuli hii sitaweza kuwasahau watu wa nne; wa kwanza Ndugu Ludovick Uttouh - CAG Mstaafu, Dkt. Milinga - Mkurugenzi Mkuu Mstaafu wa PPRA pamoja na Ndugu Kitilya - CG Mstaafu wa TRA, viongozi hawa wamefanya kazi kubwa sana katika Taifa hili. Lazima Bunge hili, kwa sababu karibu wote ni vyombo vya Bunge hili, tungetafuta utaratibu wa kuwaita tuwape heshima yao kubwa waliyolitumikia Taifa katika usimamizi wa fedha za Taifa pamoja na rasilimali za Taifa. *(Makofi)*

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, inapofika kwenye suala la bajeti muhimu sana, siwezi kujizuia kumkumbuka kijana mwenzangu Zitto Kabwe katika mapambano haya ya usimamizi wa rasilimali za Taifa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya hayo niingie kwenye Muswada wenyewe, nitachangia baadhi ya maeneo na maeneo mengine tutakuja kwenye marekebisho.

Mheshimiwa Spika, Muswada wetu ni mzuri sana, una mambo madogo madogo tu ambayo yanahitaji kufanyiwa marekebisho. Muswada wetu huu ulivyoandikwa ni mzuri sana, lakini ukienda kwenye sehemu ya adhabu, hakuna adhabu yoyote. Kwa hiyo, Sheria yetu hii na mambo mengi yote tuliyoyaweka ni kama *guidelines* tu, kwa sababu hakuna mahali ambapo sasa hawa tuliowazungumza na masharti tuliyoyaweka na hatua tulizoziweka, watachukuliwa hatua gani. Ukiisoma Sheria yote ile, ukisoma mpaka kwenye kipengele cha adhabu ni sawa na *guidelines* ya kuwa-*guide* watu ambao hata wanapokuja kuvunja au kukiuka hakuna mahali popote ambapo wanaweza kuchukuliwa hatua. *(Kicheko)*

Kwa hiyo, suala hili lazima tulifanyie marekebisho na lazima lionekane kwenye *schedule of amendment* ili kuipa sheria yetu nguvu ya kuweza kusimamiwa na kutekelezwa; vinginevyo, itakuwa sawa na *manual*.

Mheshimiwa Spika, kuna vifungu ambavyo vimejaribu kujibu matatizo makubwa ambayo tunayo ya kibajeti; kwa mfano, katika eneo la mikopo, Kifungu cha 21(1)(c) na (d) kimejaribu kujibu tatizo la mikopo tulilionalo hapa nchini. Bado inahitaji kurekebishwa, tatizo kubwa Taifa linaendelea kupata mikopo mikubwa sana na Deni la Taifa hadi sasa limefikia zaidi ya trilioni 30. Ukuaji wa uchumi pamoja na ajira nchini haziendani na ujenzi wa miundombinu tunaoendelea nao hapa nchini. Kwa hiyo, sasa lazima Sheria yetu ya Bajeti ijibu tatizo hili kwamba ni lazima mikopo inayotegemewa kuombwa na Serikali iwasilishwe hapa Bungeni, tueleze *terms and condition* ya mikopo hiyo ili tuweze kufanya *intervention* mapema iwezekanavyo kuliko kusubiri mpaka mikopo inapofikia kuingiwa.

Kwa hiyo, hivi sasa Bunge pamoja na kwamba asilimia 40 ya bajeti yetu tunategemea fedha kutoka nje, lakini asilimia 40 hii haitazamwi kikamilifu na Bunge hili, *oversight* haifanyiki sawasawa kwa sababu huwa inaletwa *figure* tu ya fedha zinazotarajiwa kuombwa. Kwa hiyo, ni lazima Kifungu cha 23(1)(c) na (d) kifanyiwe marekebisho ili kukidhi matakwa sasa ya hili Bunge kuweza kuisimamia Serikali kikamilifu kwenye mikopo.

Lingine ni mikopo holela ambayo inafanywa na watendaji kwamba kifungu cha fedha kimeshatumika lakini bado kuna *supplies* na kuna madeni ya wakandarasi na kuna madeni ya wazabuni. Maana yake pale unakuta wametumia fedha kwenye kifungu na kifungu kimekwisha lakini kuna watu wame-*supply stationary* na vifaa mbalimbali kwa ajili ya matumizi ya ofisi. Sasa fedha zimetumika na madeni yametumika na mpaka sasa hivi madeni ambayo yametumika na hayajalipwa yamefikia trilioni 3.6 na madeni haya hayapo hata kwenye Deni la Taifa. Kwa hiyo, unaweza ukaona na haya ni madeni ya Serikali Kuu tu. Kwa hiyo, wakandarasi wetu wanateseka, wafanyabiashara wetu wanateseka, fedha hawawezi kulipa pamoja na kwamba tumeziidhinisha kwenye bajeti. *(Makofi)*

Sasa masharti mengine ya mikopo ambayo hayana tija, mtu anakupa mkopo lakini anasema ajira watu watatoka kwake, wakandarasi watoke kwao, sementi itoke kwao na sisi tuna viwanda vya sementi, nondo na kila kitu! Haya mambo yanaharibu sana uchumi wa Taifa hata kama miundombinu hiyo tunaipata lakini Taifa linakuwa limeharibikiwa sana kwa sababu vijana wetu hawapati ajira na viwanda vyetu havipati soko. *(Makofi)*

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, lingine ni suala la *Finance Bill*, aliongea Mheshimiwa mmoja. Hii *Finance Bill*, Kifungu cha 25(2) kimezungumza vizuri kuhusu *Finance Bill*, lakini kinahitaji marekebisho sijui Katiba inasemaje. *Finance Bill* hii kwa utaratibu unaowasilishwa kwa sasa hivi tutaendelea kuwa na matatizo. Lazima *Finance Bill* inapowasilishwa, bajeti inapowasilishwa, basi *attachment* zake ziwe *Finance Bill* pamoja na *Appropriation Bill* zije kwa pamoja ili Kamati yetu ya Bajeti ambayo inashughulikia mapato na matumizi kuanzia mwanzo, waweze kuiona hiyo *Finance Bill* ili waweze kutoa mchango wao mkubwa. Hivi sasa utakuwa na *Budget Committee*, ambayo haiwezi kujua vyanzo vya mapato mpaka inaletewa kwa kushtukiza na kwa siku moja kuja kujadiliwa hapa Bungeni haiwezi kutupa afya sana. Sasa huu Muswada lazima ujibu hoja ya *Finance Bill*. (Makofi)

Yapo matatizo mengi hilo la asilimia 100 lililozungumzwa, lakini mwaka jana kilitokea kitu kingine cha ajabu sana, Hotuba ya Waziri wa Fedha inasema, ongezeko la kodi kwa wazalishaji litakuwa asilimia kumi, lakini *Finance Bill* ikaja na asilimia 20. Sasa kutoka asilimia 10 mpaka asilimia 20, unaweza ukaona hayo matatizo makubwa ambayo yanaenda kujitokeza sasa hivi kutokana na hii *Finance Bill* inayokuja kwa kushtukiza. Kwa hiyo, ni vyema hii *Finance Bill* iwasilishwe mapema sanjari na bajeti yenyewe ili tuweze kuiona mapema na wadau tuweze kuwasikiliza mapema.

Mheshimiwa Spika, kama nilivyosema, Sheria hii haina adhabu, makosa yapo makubwa sana; kwa mfano, suala la *overspending*, kuna vifungu vinatumia mpaka asilimia 900 kifungu kimoja, asilimia 900 matumizi, kime-bust, lakini sheria haipo inayotaka nini cha kufanya dhidi ya Ofisa yule! (Makofi)

*(Hapa kengele ililia kuashiria kumalizika
muda wa mzungumzaji)*

SPIKA: Haya ahsante sana, ndiyo maana tunakataza kupongeza watu. (Kicheko)

Mheshimiwa Moses Machali, atafuatia Mheshimiwa Peter Serukamba, Mheshimiwa Vita Kawawa na Mheshimiwa Mussa Haji Kombo atakuwa wa mwisho.

MHE. MOSES J. MACHALI: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa fursa na mimi niweze kuchangia Muswada huu wa Sheria ya Bajeti. Nami kwanza niungane na Waheshimiwa Wabunge ambao wametambua kazi nzuri ambayo umeifanya kusukuma ili kusudi Bunge letu na nchi yetu iweze kuwa na Sheria ya Bajeti ambayo itaendelea kusimamiwa na Kamati ya Bajeti kwa niaba ya Bunge; lakini baadaye pia Wabunge wataweza kutambua ni kitu gani ambacho kinaendelea kufanyika Serikalini. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naomba nianze kwa kuiomba Serikali ipitie Jedwali la Marekebisho ambalo nimeweza kuliandaa, nafikiri limeshasambazwa. Kama watayazingatia haya wakati wanafanya majumuisho yao, inawezekana nikaja kuli-*withdraw* hata baadaye.

Mheshimiwa Spika, ukiangalia Muswada, kimsingi Muswada una lengo zuri, lakini kuna baadhi ya maeneo ambayo ukiangalia bado yana shida yanahitaji kufanyiwa marekebisho. Kwa mfano, ukiangalia Kifungu cha 8(1),(2) na (3), bado kuna zile *element* za Serikali kutaka kuwa ni *dominant organ* kwa Bunge. Kwa mfano, yametajwa pale majukumu ya Bunge kwenye *section* ya 8(1), halafu ukuja *subsection* (3) kwamba Waziri ataainisha utaratibu ambao Bunge litawasilisha maoni na mapendekezo ambayo yanaweza kuzingatiwa katika uandaaji wa makadirio ya Bajeti ya Taifa.

Mheshimiwa Spika, tunaelewa kwa mujibu wa Ibara ya 63(2) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwamba wajibu wa Bunge au madaraka ya Bunge ni kuishauri na

Nakala ya Mtandao (Online Document)

kuisimamia Serikali. Sasa hii *element* ambayo inajitokeza katika Muswada huu kwamba Waziri ataliainishia Bunge utaratibu wa kuwasilisha maoni na mapendekezo; kipengele hiki au kifungu hiki kinaua ile dhana kwa maana ya uhuru mzima wa Bunge katika kuishauri na kuisimamia Serikali. Kwa hiyo, nini ushauri wangu katika kifungu hiki? Ninapendekeza na ninashauri kifungu hiki kifutwe kabisa na kiandikwe upya, ambapo nahitaji kisomeke kama ifuatavyo:-

“Bunge litakuwa huru katika kuandaa na kuwasilisha maelekezo Serikalini ambayo ni sharti yazingatiwe katika uandaaji wa Makadirio ya Bajeti ya Taifa ndani ya muda uliokusudiwa.”

Ukiangalia kwenye Muswada ambao jana walituwasilishia, Kifungu cha 22 cha Muswada kitaweza kuendana sambamba na Kifungu hiki cha 8(3) kama ambavyo nimependekeza, lakini ikiwa hivi bado inaleta kidogo ukakasi inaonekana Bunge linaendelea kuingiliwa uhuru wake na mhimili wa Serikali.

Mheshimiwa Spika, nitaomba Serikali pengine watueleze, inawezekana ni wao ambao wameendelea kukomaa kutaka kuendelea kutoa maelekezo kwa Bunge juu ya namna ya kushughulikia masuala mbalimbali ambayo yanahusiana na bajeti. Waheshimiwa Wabunge waliotangulia hapa wameweza kueleza vizuri kwamba inaonekana Serikali wamekuwa wabishi.

Mheshimiwa Spika, jana sijui juzi ulituambia kwamba ilibidi sehemu nyingine uingilie ili kusudi kuweza ku-*compromise* kati ya Kamati ya Bajeti pamoja na Serikali, kulitokea mvutano. Kumekuwa kuna mwenendo au tabia ya Serikali kutaka ifanye ambavyo inajisikia, jambo ambalo ni *unconstitutional*. Tunataka tuone uhuru wa Bunge katika kuishauri na kuisimamia Serikali. Kwenye suala la kuisimamia Serikali, Bunge limekuwa ni dhaifu katika kuisimamia Serikali na ndiyo maana Serikali imekuwa inaleta mambo yake au masuala yake mbalimbali Wabunge kwa mfano Muswada kama huu kuja kwa Hati ya Dharura, inakuwa bado haijatulia. Siku moja kuja kujadili Muswada huu, haya yatakuwa ni masihara. Mheshimiwa Waziri suala hili ukija kuangalia, kujadili Muswada huu ambao ni nyeti ndani ya saa sita sijui itakuwa saa nane, haitoshi.

Mheshimiwa Spika, ifike mahali au ifike wakati Bunge liweze ku-access uhuru wake katika kuisimamia Serikali. Unaweza ukaona tunatunga leo Sheria hii kwa nia njema, lakini kama Bunge litaendelea kuwa ni Bunge omba omba kwa Serikali, hiyo *freedom* ya Bunge katika kutekeleza majukumu yake itakuwa ni ngumu. Kwa nyakati tofauti tumeshuhudia Bunge linakosa pesa kwa ajili ya kuendesha na kutekeleza majukumu yake mbalimbali. Sasa inapokuja mahali bado kuna vifungu kwenye Muswada wa Sheria, ambavyo vinaashiria moja kwa moja kwamba bado Serikali inataka kuendelea kama kulitaka Bunge ndiyo liwe *accountable* kwa Serikali, Serikali ndiyo ambayo inapaswa kuwa *accountable* kwa Bunge kwa mujibu wa Kifungu cha 63 cha Katiba yetu. Kwa hiyo, hicho kifungu kifutwe na Serikali ia-*adopt* kama ambavyo nimeshauri kwenye Jedwali la Marekebisho.

Mheshimiwa Spika, kama Bunge litakuwa chombo cha kuendelea kuibembeleza Serikali katika masuala mbalimbali ambavyo tayari sheria mbalimbali zimeainisha Serikali ifanye nini, maendeleo tunayoyatafuta katika nchi yetu yataendelea kuwa ndoto.

Mheshimiwa Silinde amezungumzia kitu kimoja kwamba kimsingi ukijaribu kuangalia jinsi gani ambavyo Bunge limekuwa linatekeleza majukumu yake na Serikali ambavyo imekuwa ikitekeleza majukumu yake, bado kuna kikwazo kimoja ambacho Serikali kama Bunge litakataa kupitisha bajeti, Mheshimiwa Rais anaweza akalivunja Bunge.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, ifike mahali hebu Bunge tu tafute uhuru wetu vilivyo ili kuhakikisha hakuna vifungu au hakuna masharti au hakuna madaraka kwa Serikali kuweza kusema watalivunja Bunge, kwa sababu hii ni pini kwa Wabunge. Baadhi ya Wabunge ambao pengine wanaogopa kushughulikiwa au wanaogopa kwenda kwenye chaguzi, wataogopa kuzungumza ukweli, wataogopa kuibana Serikali vilivyo na mtokeo yake Wabunge wanajikuta ni watumwa wa Serikali hata kwa mambo ambayo hayawasaidii wananchi. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kuna kila sababu ya kuhakikisha uhuru wa Bunge tunautafuta Wabunge wenyewe. Uhuru wa Bunge hautaletwa na Serikali, kwa sababu tumeshuhudia kwa nyakati tofauti na pengine yanakuja hata masuala ya vyama kuanza kuwatisha Wabunge wao. Sasa kama tunaendelea kuachia madaraka hayo ya Rais kuweza kulivunja Bunge, hiyo *independence* ya Bunge, hiyo *freedom* ya Bunge haiwezi kupatikana na hatuwezi tukawa na Bunge ambalo linaweza likawa na mamlaka ya kuiwajibisha Serikali hata kama imetajwa kwenye Katiba katika Ibara ya 63.

Mheshimiwa Spika, uundwaji wa Kamati ya Bajeti ilikuwa ni jambo au uamuzi ambao ni wa msingi sana. Ningeomba Kamati ya Bajeti ijaribu kuangalia ni jinsi gani Serikali imekuwa iki-*allocate resource* zake kwa uwiano ulio mzuri kwenye mikoa mbalimbali. Leo hii ukijaribu kuangalia, ukifanya *analysis* ya bajeti mbalimbali za miaka mitano iliyopita, kuna *uneven distribution* ya *finance resources* kwenda kwenye maeneo tofauti. Nenda kwenye sekta ya barabara, baadhi ya mikoa wana barabara mbaya; kwa mfano, kule kwetu Kigoma, matokeo yake wanatengewa shilingi bilioni 10, sehemu nyingine unasikia kuna mabilioni ya pesa, bilioni 100, bilioni 200.

Mheshimiwa Spika, hii *uneven distribution* ni moja ya mambo ya msingi ambayo yanapaswa kushughulikiwa na Kamati ya Bajeti. Kamati ya Bajeti iwe ni *instrument* ambayo itafanya kazi kwa niaba ya Bunge, kuhakikisha Serikali hawapumui na hawaleti mipango yake ambayo inaonyesha *element* za ubaguzi.

Mheshimiwa Spika, leo ukitoka ukaenda kwenye baadhi ya mikoa hapa nchini, ...

*(Hapa kengele ililia kuashiria kumalizika
muda wa mzungumzaji)*

MHE. MOSES J. MACHALI: Mheshimiwa Spika, ninakushukuru, nitaomba baadaye nitazungumza mengine wakati tunahitimisha hoja hii. (Makofi)

SPIKA: Haya ahsante. Sasa nimwite Mheshimiwa Mussa Haji Kombo, atafuatiwa na Mheshimiwa Vita Kawawa na Mheshimiwa Peter Serukamba atafuata. Nina madaraka ya kubadilisha namna ya kuzungumza.

MHE. MUSSA HAJI KOMBO: Mheshimiwa Spika, nakushukuru.

Mheshimiwa Spika, natoa shukrani zangu za dhati kwako, kwa Waziri wa Fedha na Manaibu wake na Kamati yako ya Bajeti, wametufikisha mahali pazuri pa kuona nini tutafanya katika maendeleo.

Mheshimiwa Spika, bajeti maana yake ni mambo matatu; kupanga, kutafuta na kutumia. Sasa mimi nataka kuzungumzia jambo moja ambalo bahati nzuri safari zetu hizi za Bunge zinatusaidia kuona nchi nyingine tunazokwenda. Kuna *road toll* hapa ya mafuta ambapo kila usafiri mtu anatoa kiwango alichopewa. Wenzetu sasa duniani wanatafuta *contractors* watakaojenga njia, wanao uwezo wenye pesa zao, wanaingia kwenye mkataba,

Nakala ya Mtandao (Online Document)

wakishaingia kwenye mkataba wanajenga barabara mpaka inakwisha wanaweka huku *road toll* ya kulipa madeni yao, inapomalizika njia inaachiwa watu wanapita bila matatizo.

Mheshimiwa Spika, sisi ikawa kila kitu tunajikumbatia sisi, Serikali haina uwezo wa kufanya yote hayo, tubadilike tuondokane na matatizo haya ya kila saa maji taabu, barabara taabu, bajeti hiyo unayoambiwa wataipata wapi. Leo duniani hata elimu inaendeshwa na *private*, Serikali inatoa *tender* kwao wanashughulika, Serikali inatoa *policy*. Sasa tubadilikeneni kwenye mambo kama haya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, suala la pili, Serikali lazima ikusanye *tax*, kuna Miradi ambayo iko ndani ya nchi yetu, inapewa *tax holiday* ya *five years*. Wanapewa miaka mitano wasilipe kodi, ikibaki miezi minne kumaliza anabadilisha anampa mtu mwingine na yeye anapaata vilevile *tax holiday*. Kila siku tunakwenda hivyo hivyo, *tax holiday* haiishi!

Mheshimiwa Spika, kuna mambo mengine ya ajabu sana, kuna makampuni ya hoteli kubwa kubwa ambayo kila miaka mitano akifikia muda wa kutoa kodi, anabadilisha hakuna sababu yoyote yule mwingine anakuja mpya. Nafikiri hili Serikali tulitazame liweze kutusaidia labda kwa suala lingine la msingi.

Mheshimiwa Spika, suala ambalo nafikiri litatusaidia sana, tumeamua kuwa na *road tolls*, hata *Airport* wana njia zao wanapata matumizi ya pesa. Bahati mbaya sana matumizi haya yote yanaingia kwenye Mfuko Mkuu wa Serikali, hayapatikani maendeleo na Serikali hawarejeshi zile pesa ambazo tuliamua waendeshee shughuli zao.

Mheshimiwa Spika, sasa tuyatazame haya ambayo yatatusaidia baadaye waondoe huo ukiritimba ili kuzipa nafasi *airport* na sehemu nyingine kuweza kufanya kazi zao vizuri.

Mheshimiwa Spika, Wajumbe wenzangu wengi wamesikitia hali halisi ya bajeti yetu. Leo ukitembelea barabara ambazo zimejengwa kuingia katika Mkoa mwingine na Mkoa mwingine, miezi sita haifiki barabara ile imekwisha. Sababu yake kubwa hawa *contractors* wanaoomba kazi hizi lazima watoe kitu kwa wale wanaotoa ile *contract*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, tuna imani kwamba wenzetu wengine ni ndugu kwa hiyo wakitengeneza *contracts* za barabara na kadhalika tunaona itatengenezwa njia nzuri na safi lakini na hawa wenzetu ambao ni ndugu zetu wameingia katika matatizo haya ya kutoa rushwa. Sasa mimi ningefikiri tutafute kampuni ambazo zina uwezo ambazo hazitatoa rushwa kwa wale wanaotoa *tender*. Nafikiri nikitaja wenzetu basi kwa sababu Watanzania wanajua urafiki wao walionao na ndugu yao watajua nani.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, naomba sana kwa kipindi hiki tunachokwenda kwa kweli Muswada huu uliokuja ni mzuri ukisimamiwa, zikiachwa zile taratibu tulizokuwa nazo, tunapeleka pesa nyingi kwenye Halmashauri lakini hazisimamiwi na hakuna maendeleo. Sasa nafikiri tutakapofanya kazi vizuri ndiyo tutaonyesha heshima yako, heshima ya Kamati yetu ya Bajeti na heshima ya Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Manaibu wake.

Mheshimiwa Waziri wa Fedha, Wizara hii ni kongwe sana kuliko wewe na umri wako. Wizara hii ina mambo makongwe kuliko wewe na umri wako na uzuri wako, na Manaibu wako Mawaziri wana nia njema ya kuisaidia nchi yetu lakini kwa sababu ya ukongwe wa Wizara yenyewe mambo mengine ni makongwe lazima uyasimamie sana. Kwa Kiswahili kizuri yanahitaji kupigwa tupa au msasa. *Officers* wengine wa Wizara yako siyo waaminifu na siyo wakweli na hasa chombo ambacho tunakaa nacho kutukusanyia mapato cha *TRA*. Mizozo yote, wengine wana *sub-offices* zao za kufanya kazi hii. Nakuomba sana Mheshimiwa Waziri na Naibu Mawaziri

Nakala ya Mtandao (Online Document)

wako mjitahidi sana kuliona hili ili kuisaidia nchi yetu kuondokana na matatizo. Kwa sababu nawajua Naibu Mawaziri wako hawana tamaa hiyo isipokuwa yule mmoja ana tamaa ya kuwa Rais basi itakuwa haijambo, lakini hawana tamaa ya kunyanyua, wizi na ghasia nyingine. Kwa hiyo, nakuomba sana ukae nao vizuri. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi hii, ahsante sana.

SPIKA: Haya maneno ya mwisho kasema kiutani, lakini naomba myasikie. Mheshimiwa Vita Kawawa atafuatiwa na Mheshimiwa Peter Serukamba.

MHE. VITA R.M. KAWAWA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa fursa hii niweze kutoa mchango wangu katika Muswada huu wa Sheria ya Bajeti.

Mheshimiwa Spika, nami naungana na wenzangu wote waliokupongeza wewe kwa kazi nzuri uliyoifanya kuuleta Muswada huu. Umetutoa mbali katika Bunge hili kama mwenyewe unavyosema tulikuwa tunapitisha na ni kweli tulikuwa tunapitisha tu bajeti ya Serikali halafu zinapokuja Wizara hatuna uwezo wa kubadilisha. Tulikuwa tunakwenda hivyo hivyo tunazungumza na tunaendelea kusema 'ndiyo' wakati wa kupitisha bajeti. Leo umeweza kutufikisha katika utaratibu mzuri ambao utatuhakikishia *our role of oversight* katika matumizi na mapato ya bajeti tunayoipitisha kila mwaka. Kwa hiyo, tunakupongeza sana. Pia utaratibu huu au sheria hii itatuhakikishia kusimamia misingi ya uwazi na uwajibikaji katika utekelezaji wa bajeti. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, sasa naomba niende kwenye Muswada wenyewe. Kimsingi napongeza sana maeneo yote ya Muswada huu. Tukienda kwenye kifungu cha 32 kinachoeleza *withholding of approval*, pendekezo hili ni zuri lakini nilikuwa tu nataka kutoa ushauri kwamba tusuzuie tu halafu walengwa wa kifungu au vifungu hivyo vya bajeti wakaathirika bila adhabu kwa waliosababisha mpaka Bunge likasimamisha vote fulani isimamishwe kutumiwa katika bajeti yake. Kwa hiyo, tunaomba sana katika utaratibu huu wa kusimamisha lazima kuwe na adhabu kwa wasababishaji waliosababisha mpaka Bunge kutoa adhabu hiyo.

Mheshimiwa Spika, lakini pia naomba nipongeze katika eneo hili la *contingency fund* ambalo limewekwa katika utaratibu mzuri toka kifungu cha 34 – 38. Sheria imefanya kazi yake vizuri sana hapa. Tunaomba pia vilevile watendaji wale lazima wazingatie hii sheria na tunarudi tena palepale kama hawakuzingatia basi lazima kuwe na adhabu muafaka.

Mheshimiwa Spika, lakini pia kifungu cha 40 cha *reallocation of funds*, hapa ndipo ambapo baadhi ya watendaji wa Serikali wasiokuwa waaminifu wana *abuse power* walizonazo kwa ku-*allocate funds* ambapo maeneo mengine yanabaki yanaathirika. Kwa hiyo, lazima hapa sheria au wasimamizi wa sheria hii waangalie sana eneo hili. Eneo hili ndiyo linalipa mzigo kweli kweli Serikali wakati watu wanapo-*reallocate* halafu wanaleta madeni yasiyokuwa na msingi. Kwa hiyo, kifungu hiki na vifungu vyake vidogo naamini kabisa navyo pia viwekewe adhabu kwa wale ambao wata-*reallocate funds* bila kufuata utaratibu uliowekwa.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 43, *commitment of approved budget*. Naipongeza Kamati imefanya kazi nzuri sana ya kuliona eneo hili. Baada ya Bunge kupitisha bajeti, Waziri atatoa mtiririko wa fedha wa Serikali based on mpango kazi, mpango wa manunuzi lakini pia mpango wa ajira.

Mheshimiwa Spika, pia katika vifungu hivi kuna vifungu ambavyo vinaeleza wazi kwamba kusiwepo na kukopa *goods and services*. Ni kweli kabisa hili ni eneo ambalo pia Serikali

Nakala ya Mtandao (Online Document)

inapata mzigo mkubwa sana kwa watu kukopa huduma, kukopa vitu mbalimbali lakini mwisho wa siku Serikali ndiyo inajikuta ina mzigo wa jambo ambalo halikuwekwa katika bajeti yake. Kwa hiyo, hili eneo sisi wote tunasisitiza lazima sheria hii nayo iwe na adhabu. Sheria ni nzuri lakini lazima iwe na adhabu katika maeneo haya ambapo mtu akienda nje ya takwa la sheria hii basi kuwe na adhabu ili tuweze kudhibiti watendaji ambao siyo waaminifu.

Mheshimiwa Spika, mchango wangu ulikuwa huo na nakupongeza sana kwa kutuletea Muswada huu. Ahsante sana. (Makofi)

SPIKA: Ahsante. Msemaji wetu wa mwisho ni Mheshimiwa Serukamba.

MHE. PETER J. SERUKAMBA: Mheshimiwa Spika, nami nichukue nafasi hii kukupongeza wewe binafsi kwa kuleta sheria hii. Ninaamini kwa sheria hii safari yetu ya maendeleo itapiga hatua kubwa na haraka zaidi. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, lakini pia nimpongeze aliyekuwa Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti, Mtemi Chenge, kwa kazi nzuri waliyofanya kuhakikisha tunaleta sheria hii. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nimeisoma sheria yote na nilikuwa kwenye Kamati nikapata na bahati kuipitia kifungu kwa kifungu. Ninaamini kama sheria hii tutakwenda kuisimamia italeta majawabu ya matatizo yetu. Jinsi ambavyo tumekuwa tunaendesha bajeti ya Serikali, jinsi ambavyo tumekuwa tunafanya mambo yetu na kama vile tulikuwa tunakuja Bungeni hapa kupiga mhuri biashara imekwisha. Maana huwezi kuamini mwaka 2012/2013 tulifanya *reallocation* ya shilingi tirioni mbili kupeleka kwenye mafuta mazito, yanawezekana tu katika mazingira ambayo hamfuati bajeti. Tunaweza kuona leo tunajenga barabara nyingi sana ambapo ni jambo jema lakini nje ya bajeti. Ni kweli tunataka maendeleo hayo lakini hakuna maendeleo yanayokwenda bila kupanga na kupanga ni kuchagua. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, ni matarajio yangu twende tukaitekeleze hii sheria ili itupeleke kwenye mistari ya kuleta maendeleo. Kama tumesema tutajenga barabara, tujenge kulingana na fedha tuliyonayo. Kama tutajenga shule tujenge kulingana na fedha tulizonazo. Matumizi ya Serikali naamini sheria hii itatusaidia maana kama kuna eneo ni baya na ambalo hatujafanya kazi ni kwenye matumizi ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, leo hii Wakurugenzi wa Halmashauri zote nchini wako Dar es Salaam wanaandaa bajeti zaidi ya mwezi mmoja, wapi wanafanya haya? Tumenunua komputa kwenye ofisi zetu, tunalipia *internet* na kadhalika, kwa nini hayo yasisaidie? Kwa sababu tumeendesha nchi kwa kufanya kazi ya posho, kila kitu ni posho kwa hiyo hakuna ambaye anaona umuhimu, ukimwambia bajeti yako hii hapa ya Halmashauri ya Kigoma, peleka kwenye *internet*, peleka kwenye *email*, pale kutakuwepo na kitengo inazikusanya inazitengeneza, hapa ndiyo tutaendelea. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, leo kuna mkutano Arusha wa ma-DC wote nchi nzima. Baada ya mwezi mmoja kuna mkutano wa ma-DC na Wakuu wa Mikoa Dodoma. Baada ya mwezi mmoja DAS Dar es Salaam, ni kwa sababu hatuheshimu bajeti na hamuwezi kuendelea katika mazingira haya. Hivi mambo yote tunayotaka kupeleka habari hatuwezi kupeleka kwenye *email* au kwa madokezo? Siku hizi wenzetu wameenda kwenye dunia nyingine hata baadhi ya mambo makubwa wanafanya *video conference*, ndiyo dunia inavyoenda. Hatuwezi kuendelea katika mazingira haya tunachojali sisi ni matumizi badala ya kuheshimu matumizi ya bajeti. (Makofi)

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, leo ukiangalia kwenye bajeti *analysis* ya nchi, kuna vifungu kwenye bajeti, vifungu hivyo tumepitisha mwezi wa saba, mwezi wa nane vifungu hivyo fedha zimekwisha, mwezi wa kumi vifungu fedha zimekwisha. Sasa haiwezekani ukatekeleza bajeti, haiwezekani! Vikiisha wanafanyaje, wanafanya *reallocation*.

Mheshimiwa Spika, leo hii tume-*ring-fence* vitu hapa. Wananchi wanachangia pesa za REA, wanachangia fedha za *Road Fund Board* haziendi, zinaenda pale ambapo wakubwa wanapojisikia kwamba lazima ziende. Ukiuliza jibu unaloambiwa, fedha zinaingia kwenye Mfuko Mkuu, mimi lazima nilipe kwanza mshahara, ndiyo, kwenye mshahara tuna bajeti yake, fedha hizi tumezi-*ring-fence*. Ndiyo maana nasema sheria hii itakuwa ndiyo mwarobaini wa matatizo yetu.

Mheshimiwa Spika, lakini kama walivyosema wenzetu, sheria hii bado haijaweka adhabu. Lazima tuweke vifungu vya adhabu kwamba Maafisa Masurufu, Waziri wa Fedha, Mawaziri wanaohusika wanaokwenda kutekeleza bajeti wanavyotaka wao wachukuliwe hatua. Haiwezekani hapa kuna Waziri anakwenda anasaini mikataba, ukijumlisha *value* ya ile mikataba inazidi bajeti yake ya mwaka huo, inawezekanaje? Haya yanawezekana hapa tu.

Mheshimiwa Spika, umeleta mwarobaini wa maendeleo ya nchi yetu. Waheshimiwa Wabunge tuhakikishe tunapomaliza kutunga sheria hii leo tuweke maeneo ya adhabu, tusiwaonee aibu Mawaziri na Maafisa Masurufu waopanga mambo wanavyotaka wao. Nidhamu ndiyo itakayofanya sheria hii iweze kwenda vizuri. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, eneo lingine ni suala la manunuzi. Kama kuna eneo baya linapoteza fedha za nchi ni manunuzi. Nilikuwa naangalia kwenye mtandao, ukienda kwenye *UN system* wameandaa kitu kinaitwa *Universal Procurement List*. Wao watu wa *UN* kuanzia kununua kibiriti mpaka vitu vikubwa *manufacturer* na bei zake zinajulikana.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ukienda uka-*procure* kalamu, kwenye *list* yao kalamu unaweza ukanunua za *list* hizi, zenye *quality* hii ni shilingi mbili, ukienda ukanunua kalamu ya shilingi tano wala hawajilizi *the next day* unachukuliwa hatua. Ni lazima sisi kama nchi tuanze ku-*deal* na *corruption* kwenye mikataba, *corruption* kwenye *procurement*, lazima tuandae *procurement list* ya nchi. Hii itatusaidia kujua kama bei ya kununua *generator* ni dola milioni 100, haiwezekani wewe kesho ununue dola milioni 150, inawezekanaje? Ukiulizwa unasema nilitangaza *tender*, *tender* ndiyo niliyoipata! Kujenga kilometa moja ya lami shilingi milioni 700, wewe unajenga kwa shilingi bilioni 1.8 tukuulize imewezekanaje? (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kama hatuna *procurement list*, utakuwa na sheria nzuri lakini utakuwa na sheria ambayo ni kichaka cha madhambi. Sisi tunasema ni *list evaluated bidder*, *how do we know* kwamba huyu ni *list* katika *price*? Halmashauri zetu zote wanahunua kalamu shilingi 1000 ukienda Masumin kalamu shilingi 500 lakini ukiuliza amefuata Sheria ya *Procurement*. Haiwezekani nchi hii twende kwenye kuumia kwenye hilo.

Mheshimiwa Spika, la mwisho, sheria hii lazima iendane na mfumo wetu wa *reporting system*. Lazima sasa Wizara zote ziende kwenye *international financial statement* ambako kuna *disclosure* kubwa. Fedha zile zinazolingia kwenye Wizara 'A' mwisho wa mwaka watengeneze *financial statement* ambapo itaonekana alifanya nini mwaka huo. Maana hapa unakuta kila mwaka kuna *fax*, kuna *laptop as if* vitu vyote vinaharibika kila mwaka unapoisha. Ni kwa sababu mfumo wetu wa *reporting* ya *accounting system* bado ni ule wa kizamani. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ili sheria hii iweze kuleta manufaa haya makubwa na ambayo Spika kwa kweli kama walivyosema wenzangu inabidi tutafute namna ya kukupongeza wewe binafsi kwa kazi hii kubwa uliyofanya. Najua umepitia mabonde na milima

Nakala ya Mtandao (Online Document)

kwenye jambo hili lakini ili iweze kufanya kazi vizuri lazima na mfumo wetu wa *reporting* wa kila Wizara uwe katika *International Standard* ili pale Wizara ya Fedha wafanye *consolidation* tu ili *Auditor* akienda aweze kuuliza, okay nipe *list* yako ya vitu ulivyonunua. Mwaka huu umenunua magari, mwaka huu umenunua *photocopier*, haiwezekani na mwaka kesho ununue *photocopier* tena. Hiki ndiyo kinachoendelea nchini kwetu na ndiyo kinachotumia fedha nyingi za umma. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo na mimi nikupongeze na nikushukuru kwa sheria hii. Ni matumaini yangu mwishoni, niwaombe Waheshimiwa Wabunge, lazima tuweke kipengele cha adhabu kwa wale Maafisa Masurufu na Mawaziri wanaofanya mambo wanavyotaka wao. Ahsante. (Makofi)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, nimepata wachangiaji kama ishirini, sasa naona kama wanarudia, tutumie vizuri muda.

Ninalo tangazo hili, baada ya kumaliza kikao hiki, Mwenyekiti wa Kamati ya Bunge ya Nishati na Madini, Mheshimiwa Richard Ndassa anaomba niwatangazie Wajumbe wa Kamati yake kwamba watakuwa na Mkutano Ukumbi wa Pius Msekwa.

Kwa hiyo, namuita Naibu Waziri wa kwanza, Mheshimiwa Mchemba dakika ishirini.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. MWIGULU L. MCHEMBA): Mheshimiwa Spika, kwanza nakushukuru kwa kunipa nafasi kwa niaba ya Waziri wa Fedha, niweze kujibu na kutolea ufafanuzi baadhi ya michango iliyotolewa na Wabunge katika maeneo mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, la kwanza, niweke tu kumbukumbu sawa kwamba dhamira ya Serikali ya kuleta sheria hii ilikuwa ni kubwa mno na Serikali wala haijasita hata sekunde moja kuzuia Muswada huu usije Bungeni. Ni vyema Waheshimiwa Wabunge wakatambua kwamba Serikali ndiyo imeandaa Muswada huu na umepitia taratibu zote. Kwa hiyo, Serikali isingekuwa na dhamira ya kuleta Muswada huu ni dhahiri kwamba usingekuja. Sisi tunatambua mtu wa kwanza ambaye atafaidika sana na sheria hii ni Serikali yenyewe kwa sababu ndiyo ambayo ina wajibu wa kukusanya fedha na kutoa huduma kwa wananchi. Ndiyo ambayo ina wajibu wa kuhakikisha kwamba matumizi ya fedha yanafanyika kama ilivyokuwa imekusudiwa. Kwa hiyo, ikiwa sehemu yoyote Muswada umechelewa ni katika taratibu tu za kuhakikisha kwamba Muswada huu unakidhi matakwa yaliyokusudiwa na hii imefanyika katika namna ya kuweza kushirikisha wadau pamoja na kushirikisha Wabunge wenyewe.

Mheshimiwa Spika, baada ya kuwa nimelisema hilo, nilisemee lingine pia ambalo lina uhusiano wa karibu na Muswada huu. Katika namna ya kuweka kumbukumbu sawa, nimewasikia baadhi ya Wabunge, nadhani na Mheshimiwa Silinde pia ameliongelea hilo, akisema Serikali haikuwa na nia ya kuleta Muswada huu, akaunganisha na suala la makusanyo kwamba kama ambavyo Serikali imekuwa haitozi kodi kwa makampuni makubwa na wafanyabiashara wakubwa na kuhangaishana na wafanyabiashara wadogo. Ni vyema hili likatambulika na tukaweka kumbukumbu sawa. Serikali ilileta Muswada na baadaye kupitishwa kuwa sheria ya VAT ambayo kwa kiwango kikubwa ulikuwa na nia ya kufuta misamaha ya kodi katika makampuni makubwa pamoja na mashirika makubwa na wafanyabiashara wakubwa, ni Serikali ndiyo iliyoleta.

Mheshimiwa Spika, katika Muswada ule, hakuna Mwenyekiti wa Kamati yoyote ya Bunge ambaye hakwenda kusema hili mlilolipendekeza Serikali kulifuta msiliondoe...

SPIKA: Labda sasa ni sheria siyo?

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. MWIGULU L. MCHEMBA): Mheshimiwa Spika, ni sheria ile ambayo baadaye ilikuja kupita. Kwa hiyo, Waheshimiwa wabunge someni Serikali ilileta mapendekezo gani kuhusu kufuta misamaha ya kodi na someni Bunge lilipitisha mapendekezo yapi na utatambua nia ya dhati ya Serikali ya kuhakikisha kwamba kila ambaye anawajibika kulipa kodi analipa kwa kiwango kinachostahili ili kuondoa baadhi ya watu kubeba mzigo mkubwa. Nia ya Serikali ilikuwa ni kuhakikisha kwamba tunatoza kodi kwa kila anayestahili kulipa kodi ili kuondoa baadhi ya wanaolipa kodi kubeba mzigo mkubwa zaidi.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tulitaka tufanye hivyo ili tuwapunguzie wafanyakazi wasioweza kukwepa mzigo wa kulipa kodi. Tulitaka tufanye hivyo ili tuwapunguzie hawa wafanyabiashara wadogo wadogo mizigo wa kulipa kodi. Tulitaka tufute hiyo misamaha ili kuweza kuwapa fursa hata hawa wafanyabiashara wadogo na yeye akianzisha duka apate msamaha hata wa miezi miwili ama mwaka mmoja kabla hajaanza kulipa hiyo kodi. Mapendekezo yaliyotoka baada ya Bunge kupitia, nenda kafananishe uone Serikali ilipendekeza ifute kwa kiwango gani na Bunge limepitisha asilimia ngapi iweze kufutwa kabla hujailaumu Serikali. Nadhani kunakuwa na usahaulifu ni kitu gani kilipita au kilichopendekezwa na Serikali. Tukishalitambua hilo, tutatambua wajibu wetu kama Bunge kwamba tunatakiwa kupitisha kitu gani na baada ya hapo tuweze kuona matunda yake ni yapi badala ya kuwa na utaratibu wa kulaumu zaidi kuliko kutimiza wajibu.

Mheshimiwa Spika, jambo la pili ambalo limeongelewa na Waheshimiwa Wabunge, ni kama sheria hii imezingatia vigezo vifuatavyo; cha kwanza, ni kukubaliana na kuyatatua matatizo ya kibajeti yanayoikabili Serikali na nchi kwa ujumla. La pili, ni misingi ya bajeti kama vile uwazi, uwajibikaji, utangamano wa bajeti na mfumo wa uwajibikaji katika utekelezaji wa bajeti na tatu, katika kuimarisha na kufafanua wajibu wa Bunge na Serikali katika masuala ya kibajeti.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 4 ya Muswada wa bajeti imeweka masharti kwa Serikali na taasisi za umma katika malengo ya sera zao kuwa itazingatia misingi ya usimamizi mzuri wa fedha. Aidha, Muswada huu umebainisha misingi ya usimamizi mzuri wa fedha ambayo itajumuisha, moja, ikiwepo sera ya kukopa ambayo inahakikishia umma kwamba madeni yanahimilika.

Mheshimiwa Spika, hili liliongelewa kwa namna ya kwamba sheria hii iweze kutoa majibu ama majawabu katika eneo hilo ambalo limeonekana kuweka *alarm* kwamba kunaweza kukawepo na tatizo. Limeongelewa na baadhi ya Waheshimiwa Wabunge na Mheshimiwa Mpina amesema na Serikali tayari ilishachukua hatua. Badala ya utaratibu wa zamani ambapo kulikuwepo na idara tofauti tofauti, nyingine zikiwepo Benki Kuu na nyingine zikiwepo Wizara ya Fedha zinazoshughulikia Deni la Taifa, Serikali imefanya kama ambavyo imekuwa ikipendekezwa na Mdhambi na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kuwepo na ofisi moja ambayo inashughulikia Deni la Taifa na sasa uanzishwaji wa ofisi hiyo umeshakamilika zilizobaki ni hatua za kuweka *staff* wa kuweza kushughulikia jambo hilo. Muswada huu umezingatia kwa mapana jambo hili na naamini kwamba litaleta manufaa makubwa katika utekelezaji wa bajeti ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, jambo hili liliongelewa pia kwenye hoja ya Mheshimiwa Msigwa, Mheshimiwa Kigola na wenyewe waligusia pia jambo la makusanyo na vyanzo kutoka sehemu nyingine zinazotokana na kukua kwa uchumi na wameongelea pia wafanyabiashara wakubwa kulipa kodi. Mheshimiwa Waziri wa Fedha, nikiri tu kwamba Wabunge hawa wamenishawishi kwamba ule Muswada wa VAT tuurudishe tena, kwa hiyo na mimi nakushawishi tuombe nafasi tuurudishe tena, wameshaelewa nia ya Serikali ilikuwa ni nini kuhusu Muswada ule ili tufikie asilimia mia moja ya yale tuliyokuwa tumeyakusudia. (*Makofi*)

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, jambo lingine lililosemwa linahusu uwepo wa Tume ya Mishahara na Marupurupu ambayo kazi yake itakuwa ni kupanga mishahara na marupurupu ya kada mbalimbali na viongozi wa juu. Kwa kuzingatia umuhimu wa suala hili, Serikali tayari imeunda Bodi ya Mishahara na Maslahi kwa Watumishi wa Umma kwa ajili ya kushughulikia mishahara na marupurupu ya watumishi wa umma. Jambo hili na lenyewe lilikuwa linatengeneza kero na kuvunja moyo watumishi walioko kazini. Mimi niseme kwamba uamuzi huu wa Serikali wa kuunda bodi hii unasaidia. Niipongeze Ofisi ya Rais, Utumishi wa Umma kwa sababu katika kuzingatia mahitaji na stahili za wafanyakazi, likiwemo na hili ni jambo ambalo litatusaidia katika kuibua morari ya watumishi na pia kuweka mazingira mazuri ya matumizi ya fedha za umma.

Mheshimiwa Spika, kulikuwepo na tatizo ukilipigia kimahesabu utaona kwamba kada kubwa ya wafanyakazi walio wengi, wakiwemo walimu na kada nyingine za aina hiyo, wanachukua asilimia chini ya hamsini ya wage *bill*, ambapo wao wako zaidi ya asilimia 60 na asilimia chini ya 40 inayosalia inachukua zaidi ya asilimia 50 ya wage *bill*. Kwa hiyo, Serikali ilishaliona hili na bodi ilishaundwa na hayo ni baadhi ya mambo ambayo inayafanyia kazi kuhakikisha kwamba kunakuwepo na usawa katika kupata ujira kufuatana na kazi mtu anayoifanya.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine lililojitokeza amelielezea Mheshimiwa Ole-Medeye, Mheshimiwa Saleh Pamba na Wajumbe wengine wa Kamati kuhusu matumizi ya rasilimali pamoja na makusanyo ya fedha kutoka katika taasisi mbalimbali. Ukienda Ibara ya 19 wakati tunaelezea mamlaka ya Msajili wa Hazina. Ibara hii imeelezea dhahiri mamlaka ya Msajili wa Hazina na kwa kiwango kikubwa inaelezea ni namna gani mashirika ama taasisi pamoja na maeneo mengine ambako kuna maduhuli watalazimika kuwasilisha gawio pamoja na ziada ya fedha zile zinazokusanywa ili kuweza kutunisha mfuko pamoja na kuwezesha bajeti ya Serikali kujitolesheleza.

Mheshimiwa Spika, uzoefu wa maeneo mengine, nilikuwa naongea na Waziri wa Fedha wa Kenya, wao makusanyo yanayotoka kwenye mashirika na magawio kwenye taasisi zingine zinachangia takriban asilimia 50 ya bajeti yao. Serikali imeliona hilo na kama ambavyo Wabunge wamependekeza hapa tayari lipo kwenye Muswada. Hii itatengeneza nidhamu ya matumizi ya fedha hata katika taasisi na katika mashirika ya umma.

Mheshimiwa Spika, katika kipindi hiki na kipindi kilichopita ilianza kujengeka kasumba ya baadhi ya mashirika ya umma kuvuna rasilimali za umma na baada ya hapo kusema ni fedha zetu. Wakiambiwa wanatakiwa watoe asilimia ama kumi ama ziada wanasema Wizara ya Fedha wanataka kuchukua fedha zetu. Sasa tumeshaweka kwenye Muswada na maoni ya Wabunge wameunga mkono hilo ili kuweza kuhakikisha kwamba bajeti ya Serikali inajitegemea na hili tumelizingatia. Haiwezekani shirika la umma lililopewa dhamana ya kuvuna rasilimali ya umma likawa na ziada ya fedha hata kutafuta fedha ile itumike wapi na hata kupangia wakati mwingine fedha ile kutumika katika matumizi yasiyo ya msingi na katika nchi hiyo hiyo kukawa na akina mama wajawazito wanalala kitanda kimoja wawili. Haiwezekani kukawa na shirika la umma limevuna rasilimali ya umma hata ziada ikawepo na katika nchi hiyo hiyo kukawa na watoto wanakaa chini. Haiwezekani katika nchi ileile kukawepo na shirika la umma ama taasisi limekuwa na ziada halina pa kupeleka fedha na katika nchi hiyo hiyo kukawa hakuna dawa hospitalini, kwa hiyo, hili tumeliweka.

Mheshimiwa Spika, hatukuweka tu kupata ile asilimia, tumesema hata zile bajeti ziweze kuangaliwa na Msajili wa Hazina kuweza kujiridhisha kwamba na vile vilivyopangwa katika matumizi kama vinastahili. Hatuwezi tukawa na nchi moja lakini wananchi wake wengine

Nakala ya Mtandao (Online Document)

kimaisha wanaishi Ulaya ila wapo Tanzania na wengine wakawa wanaishi katika nchi maskini kwa fursa tu waliyoipata ya kusimamia rasilimali za umma.

Kwa hiyo, hii tumeshaiweka na tunaomba Waheshimiwa Wabunge muunge mkono na hata yale ambayo Mheshimiwa Mbunge alisema kwamba yote yaelekee kwa Mlipaji Mkuu na wale Mawaziri wa Wizara husika waweze kusimamia sera, sheria hii itaelekeza hivyo hivyo na kanuni zitakapokuwa zimetungwa zitaweka uzito katika jambo hili ili kuweza kuhakikisha kwamba rasilimali za umma zinawafaidisha Watanzania wote.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine lililosemwa ilikuwa ni kuanzisha Ofisi huru ya Bajeti ya Bunge. Jambo hili limezingatiwa na Sehemu ya Tisa ya Muswada wa Bajeti, Ibara ya 70, inapendekeza kuanzisha Ofisi ya Bunge ya Bajeti ambayo itakuwa inatoa ushauri kwa Kamati ya Bunge ya Bajeti, Kamati za Kisekta za Bunge na Bunge zima katika maandalizi na utekelezaji wa bajeti ya Serikali.

Mheshimiwa Gekul alizungumzia kuhusu *reallocation* kufanywa na Bunge, pia alizungumzia asilimia ile ya kibajeti ambayo inakwenda kwenye dharura kurudishwa. Niseme kwamba kwa utaratibu wetu wa Kibunge, hii *reallocation* inapokuwa imefanyika katika jambo ambalo linahitaji kutekelezwa upo utaratibu ambao baada ya hapo hatua hizo za Kibunge zinafikiwa. Kwa hiyo, tumepokea ushauri wake.

Mheshimiwa Spika, hili alilokuwa anaulizia kuhusu zile fedha zinarudije kwenye mfuko kama zimetumika kwenye maafa, ni endapo kama Mfuko wa Maafa haukuwa na fedha, na fedha zikachukuliwa zikapelekwa kwa sababu maafa hayatoi taarifa zile kwa sababu zilitoka katika Mfuko mwingine ndizo ambazo tulikuwa tunaongelea, ni dhahiri kwamba zinatakiwa zirejeshwe katika Mfuko ule.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine ambalo napenda nilisisitizie ni hili lililosemwa kuhusu Deni la Taifa kwamba limekuwa kubwa. Mimi niseme jambo moja, nilisema wakati uliopita narudia tena. Katika utaratibu wa kawaida kwa nchi zote zinazoendelea, ubaya wa Taifa lolote kukopa na hata familia ni endapo utakopa kwa matumizi ya kawaida. Kwa lugha ya kisasa na inayooleweka haraka ni kama utakopa kwa ajili ya ulaji, hilo ndiyo tatizo. Kwa mazingira ambayo Tanzania tumepita nayo sasa hata ninyi mnaweza mkataja mkopo mmoja mmoja na kazi uliyofanya. Ni kwamba, wakati deni lilipokuwa dogo vilevile tulikuwa na barabara chini ya kilometa elfu sita, tangu Uhuru na hatukuwa na vyyo vikuu.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, deni limekua, tumekopa lakini katika fedha hizo hizo ndiyo tumejenga barabara, ndiyo tumejenga chuo kikuu na vyyo vingine na katika fedha hizo hizo tumepeleka miradi ya maji. Kwa hiyo, ni suala la uamuzi. Katika mazingira ya kawaida hata kwenye biashara ya kawaida, ukisema utakusanya shilingi mia tano, mia tano mpaka zikamilike kujenga chuo kikuu kama cha UDOM ndiyo upeleke wanafunzi katika chuo kile, itakuhitaji miaka mingi kuliko kukopa ujenge na uanze kukusanya kile kidogo kadiri deni linavyoiva uende kulipia deni lile. Huo ndiyo utaratibu unaofanyika na ndiyo maana ukienda kwa asilimia utakuta nchi zilizoendelea zina asilimia zaidi ya mia moja ya deni lao ukilinganisha na pato lao. Kwa hiyo, hili ni jambo ambalo si la kushtua, sisi ambalo tunataka tuzingatie, tunaweka ofisi inayosimamia Deni la Taifa ili kuhakikisha kwamba taratibu za kukopa na masharti na namna ya kusimamia deni kwa ujumla wake vinafuatwa ili kuhakikisha kwamba nchi yetu inakuwa na uhimilivu.

Mheshimiwa Spika, kuna watu wanadhani tunaweza tukakaa siku moja kwa sababu tumeshajitosheleza kibajeti tukaacha kukopa, haiwi hivyo. Huwezi ukakusanya fedha zilezile ukajenga miundombinu kama reli ya kati kwa kutenga shilingi milioni moja moja ama bilioni moja moja mpaka ukajenga reli yote ya Kati ama ya Kusini. Hapa tunaloliongelea ni usimamijaji ili vigezo ambavyo vinatakiwa kutumika viweze kufuatwa kwa manufaa ya *sustainability* ya deni lile linalosimamiwa.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla, Serikali pamoja na Wizara tumezingatia kuanzia kwenye makusanyo. Kama mtakumbuka tulianza na misamaha ya kodi, tukaenda kwenye Sheria ya VAT na tulileta sheria ambayo imepitishwa hivi juzi ya Usimamizi wa Kodi. Tumetoka hapo, baada ya kuweka mfumo kwenye makusanyo tukahamia kwenye mfumo wa matumizi, ambayo hiyo ndiyo Sheria ya Bajeti, tutakapotoka hapo tutakwenda na kwenye kanuni katika kusimamia utekelezaji wenyewe wa hizi sheria ambazo tumekuwa tunaziweka.

Mheshimiwa Spika, katika kumaliza na mimi nikupongeze kwa kazi ambayo umeifanya ya kuleta haya mabadiliko lakini nimpongeze na Mheshimiwa Waziri wangu wa Fedha kwa haya ambayo tumeyafanya na mimi naamini kati ya vitu ambavyo Taifa hili litakumbuka katika kipindi hiki kifupi ni haya ya kimfumo ambayo tumeyaweka na vile vyuo ambavyo huwa vinatoa zile shahada za heshima wanaweza wakampa Dkt. Makinda na Dkt. Saada Mkuya kwa heshima. (Makofi/Kicheko)

SPIKA: Yaani mmeamua kutoa mpya kila siku? (Kicheko)

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. MWIGULU L. MCHEMBA): Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja, ahsante. (Makofi)

SPIKA: Sasa nimuite Mheshimiwa Naibu Waziri wa Fedha wa pili na yeye atatumia dakika ishirini.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. ADAM K. MALIMA): Mheshimiwa Spika, awali ya yote naomba nimshukuru Mwenyezi Mungu, mwingi wa rehema, mwingi wa ukarimu, kwa kunijalia uwezo wa kuiona siku hii na kusimama hapa mbele ya Bunge lako Tukufu kwa heshima ya kuchangia Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, Waheshimiwa Wabunge wengi wamechangia masuala mbalimbali, lakini mimi naomba kabla sijaanza kujibu niseme yafuatayo; mwaka wa jana wakati tunachangia bajeti na tunazungumzia masuala ya *budget cycle*, mabadiliko yale ya kimapinduzi yaliyosimamiwa na wewe mwenyewe, leo ndiyo tunahitimisha mchakato ule. Kwa maana kwamba mwaka jana tulikuwa tunazungumzia *budget cycle*, utaratibu wa muda ambao bajeti inakuja lakini leo tunahitimisha kitu kinachoitwa *budget process*.

Mheshimiwa Spika, *I am proud to be part of this historical moment* kwa kweli kabisa kwa sababu kwa namna nyingi kuliko hata Wabunge labda tunavyoweza kutambua, leo tumetengeneza historia ya kipekee katika nchi yetu. Naomba niwapongeze wote lakini nianze kwa kukupongeza sana wewe Mheshimiwa Spika. Kwa bahati mbaya sana baadhi yetu tumetaka kufanya siasa katika jambo hili. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, katika nchi yoyote duniani tunapokuja kwenye *historical moment* kama hii huwa haifanyiwi siasa. Kwa sababu tunachokitengeneza leo *is the budget process* ambayo inaongeza uwajibikaji na kutambua majukumu kwa kila mmoja wetu yaani Bunge na Serikali. Kwa maana hii, siyo mambo ya CCM na CHADEMA au CCM na UKAWA bali ni mambo ambayo tunayatengeneza leo kwa ajili ya matumizi maalum ya baadaye. Mungu aepushie mbali labda inaweza kutokea Serikali ya UKAWA, Mungu aepushie mbali lakini Sheria ya Bajeti itakayosimamia ndiyo hii.

Kwa hiyo, leo mnajitengenezea mazingira ikitokea ajali na ninyi mkapata nafasi hiyo mtaitumia sheria hii. Sasa hapa *you do not mix party politics* katika hili.

Mheshimiwa Spika, katika hilo naomba niseme kwamba nimeheshimu sana michango ya Mheshimiwa Masoud, Mheshimiwa David Silinde, Mheshimiwa Roman Selasini na wengine

Nakala ya Mtandao (Online Document)

wote. Kwa namna ya pekee na kwa dhati ya moyo wangu, naomba nimpongeze sana Mheshimiwa Dkt. Festus Limbu na Kamati yake yote ya bajeti. Nisiache pia kumtaja kwa namna ya pekee muasisi wa dhana hii ndani ya Kamati, Mtemi Andrew Chenge Mwinyikondo wa Soga ambaye kusema kweli kazi kwenye Kamati ilikuwa ngumu kweli lakini tumefanya kazi nzuri kwa sababu ni nadharia kubwa na ni kitu kigeni. Kwa hiyo, naomba nikushukuru na wewe Mheshimiwa Spika kwa uongozi wako katika kuhakikisha kwamba Kamati na Serikali tumefikia hapa tulipofikia.

Mheshimiwa Spika, naomba sana kwa ridhaa yako uniruhusu nimshukuru Mwenyezi Mungu, mwingi wa rehema, kuna marafiki zangu wawili wakubwa sana humu Bungeni, nao ni Mheshimiwa Vita Rashid Mfaume Kawawa na Mheshimiwa Beatrice Matumbo wa Shellukindo. Mwenyezi Mungu alijaalia wakachungulia upande wa pili halafu amewarudisha na afya zao na katika ugumu wa maradhi, lakini namshukuru Mwenyezi Mungu mmerudi salama na Mwenyezi Mungu awajaalie afya zenu ziimarike zaidi. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, maandalizi na mchakato wa kazi hii yamefanya tumekosa muda wa kuhudumia Majimbo yetu kwani kwa muda mrefu tumekuwa tunahangaika na jambo hili. Kwa hiyo, naomba niwashukuru wapiga kura wangu wa Mkuranga kwa mapenzi yao na subira katika kipindi hiki lakini nawaahidi kwamba tutakuwa wote hivi karibuni.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee naomba nitaje mchango Mheshimiwa Murtaza Mangungu aliposema kwamba mchakato huu wa bajeti au sheria tunayoitengeneza leo siyo dawa ya kuja kuondoa matatizo ya umaskini, hapana! Sheria hii inatengeneza misingi ya uwajibikaji na kutenga majukumu ya kila mmoja wetu tukitambua kwamba hilo tunalolizungumzia la bajeti ni mpango wa matumizi ambao unatengezwa kwa mikakati na misingi ya makadirio namna ambavyo utatenga rasilimali zilizopo kulingana na malengo tulinayo, hiyo ndiyo bajeti. Sasa tunachofanya leo ni kwamba utaratibu wote wa namna bajeti inavyotengenezwa ndiyo tunaitengenezea sheria. Kuna ndugu zangu wamezungumzia suala la Halmashauri, tunachotengeneza hapa ni mchakato ambao unafanya ule utaratibu unaoanzia kwenye Halmashauri ya namna ya kutengeneza bajeti kuwe na uwajibikaji na kuwe na mtu mwenye kutambua jukumu lile.

Mheshimiwa Spika, hili tunalosema siyo jambo geni, ulichofanya ni kulileta Bunge lako katika *modernization*, limekuwa Bunge la kisasa. Sisi wachumi tunalo somo hili la *budget process* liko kwenye *Constitutional Economics*. Nimejaribu kumuuliza Mheshimiwa Dkt. Asha-Rose Migiro, neno *constitutional* tafsiri yake inakuwaje lakini duniani kote kuandaa bajeti kunaambatana na dhana mbalimbali ambazo misingi yake imewekwa thabiti kabisa na utaalum wa wale waliobobea katika fani za kiuchumi na zinathibitisha jinsi ambavyo mchakato huu utakavyowiana na Ukatiba, (*constitutionalism*)! Kwa hiyo, msingi wote huu wa namna bajeti inavyokwenda inaandamana na misingi yetu ya Kikatiba tunayojiwekea wenyewe. Ndiyo maana hili somo maalum la *budget process, financial systems*, uwajibikaji na kadhalika limo katika somo moja mahsus kabisa linaitwa *Constitutional Economics*.

Mheshimiwa Spika, napenda kusema kwamba kuna mambo mengi ambayo tumeweka ila katika ile hamasa na jambo hili ni kubwa lazima liweke na jazba kidogo lakini hii ya kutaka kusema kwamba unajua Bunge litakapokaa halafu likaikataa bajeti, Rais atavunja Bunge watu wataogopa kwenda Majimboni, *I think this is wrong*, siyo sawa! Hatujitendei haki sisi wenyewe na kazi kubwa tuliyoifanya. Namshukuru Mheshimiwa Jitu Soni, amesema kwamba kwa sababu mchakato huu unavunjwa katika maeneo mbalimbali yanayoanzia humuhumu ndani na sehemu ya Bunge hili na tumesema sheria inatambua uwepo wa Ofisi ya Bajeti na kanuni zitabainisha ofisi hiyo ya bajeti inafanya nini na katika hatua gani. Kusema kweli kwa mara ya kwanza tutatakiwa tukiingia humu ndani tuwe na bajeti ambayo ina mgogoro mdogo zaidi

Nakala ya Mtandao (Online Document)

kuliko bajeti zote zilizopita. Kwa sababu Bunge linatakiwa liwe limeshirikishwa tangu katika hatua za mwanzo na kanuni zitakuja kusema hiyo Ofisi ya Bajeti utendaji na kazi zake zitakuwa ni nini na mtajipangia ninyi wenyewe. Kuna wengine wamesema itawajibika kwenye Kamati ya Bajeti au Kamati ya PAC, huo ni utaratibu wa Kibunge, *that is Parliamentary Procedure* tutakaojipangia wenyewe kama Wabunge.

Mheshimiwa Spika, kuna Waheshimiwa Wabunge wamezungumzia suala hili kwa kuhusisha Katiba Inayopendekezwa na kadhalika, haya mambo mengine ya ajabu sana. Wote tulikuwepo humu watu wengine wakatia mpira kwapani wakaondoka. Sasa mimi nadhani tusiende huko, haya mambo hayahusiani, hakuna mtu aliyemfukuza mtu humu. Kwa hiyo, mimi nadhani tushukuru Mungu kwamba leo kwa pamoja na hata wale waliokuwa na utaratibu wa kukimbia mambo mazito yakija leo wapo. Kwa hiyo, leo tushukuru Mungu kwamba tunapitisha jambo hili kwa mapenzi ya dhati ya pamoja ya nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sheria hii inachofanya, kama alivyosema Mheshimiwa Saada Mkuya kwenye kauli yake wakati anachangia Bungeni, alisema sheria hii inaweka utaratibu wa mchakato wa bajeti kwa ajili ya kuweka utaratibu wa kisheria kwenye hatua za uandaaji, uidhinishaji, utekelezaji na usimamizi. Hatua zote hizi zinatengenezwa utaratibu wa kisheria ili tufike hatua tuseme ile bajeti imependekezwa inakuja Bungeni kwenye wiki mbili tunazichambuachambua halafu tunasubiri taarifa, hapana! Kwa hiyo, hatua zote hizi ndiyo tunazoziwekea utaratibu.

Mheshimiwa Spika, jambo moja kubwa ambalo Waheshimiwa Wabunge wamelizungumzia ni la nidhamu ya matumizi. Mimi nimefurahi sana kwamba jambo hili limechangiwa na Waheshimiwa Wabunge wote kwa pamoja na imeonyesha *concern* yao. Kuna jambo moja na ndiyo maana nimesema napenda sana kurejea mchango wa Mheshimiwa Murtaza Mangungu aliposema lazima pia tusiache kukumbuka *at all times*, kwa nyakati zote, kwamba sheria hii inataka kuweka misingi ya kuwa na bajeti ambayo ni *realistic*, bajeti ambayo inazingatia uhalisia wa uwezo wa uchumi tulionao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa sababu tunachangia wote kwa pamoja na wote tunajua kwamba tumewahi kuja humu ndani tukadai bajeti kwa matarajio ya makusanyo ambayo hayakufikiwa. Sasa kinachozungumzwa kwenye sheria hii, maana kuna kauli zimezungumzwa kwamba sheria hii itawajibisha watendaji wa Serikali na Mawaziri, hapana! Sheria itawajibisha Mawaziri, Watendaji na Wabunge pia. Yaani kwa mara ya kwanza sasa tunakaa pamoja tunasema hiki kitu ni chetu. Kwa hiyo, tukifika humu ndani, kazi mojawapo ya Ofisi ya Bajeti itakuwa ni kusema, kwa mfano, uhalisia wa mapato ya Serikali ni shilingi trilioni 15. Kwa hiyo, hii bajeti ya shilingi trilioni 17 mnazoweka hizi mbili mjue ni za kusadikika. Kwa hiyo, lazima tufinye miradi ya maji, ya umeme na kadhalika ili tuwe na bajeti halisia. Ndiyo msingi wa sheria hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tuweke utaratibu ambao tunasema sasa kama mimi nisipopata barabara hii nitakwenda kuwaambia nini watu wangu? Unasema mimi nazuia shilingi kama barabara yangu haikuonekana, inaingia ndani tunakuwa na bajeti ambayo ni *expansionary* na ambayo misingi yake ni *inflationary*. Kwa sheria hii ni kwamba tunakwenda kutengeneza bajeti ambayo msingi wake ni bajeti halisia.

Mheshimiwa Spika na Waheshimiwa Wabunge, lazima tukubaliane kwamba bajeti hii haitaacha kutambua maeneo ambayo ni *core expenditure* za kitaifa, wote tunajua! Hatuwezi kuwa na bajeti ambayo itapuuzia masuala ya matumizi ya lazima kwenye masuala ya ulinzi na usalama. Mheshimiwa Mbunge mmoja ameuliza kwamba vita iko wapi, hivi unasubiri vita ije

Nakala ya Mtandao (Online Document)

ndiyo ukanunue silaha, *how?* Unajua tusiwape Watanzania fikra mbaya, hapana! Tunasema lazima kuwe na *expenditure* za msingi mojawapo ni ulinzi na usalama.

Mheshimiwa Spika, kuna kauli ya *Senator* mmoja wa Marekani alisema *to sleep peacefully and to wake up is expensive, is costly* yaani ile habari ya kwamba unalala usingizini, unajichanua na kadhalika na unaamka asubuhi salama *is expensive*. Mnapoona hivyo mjue watu nao wanafanya kazi *and we must spend for them*. Tunapoona tumekaa hapa kwenye viti hivi vyekundu tunapiga kelele na wengine tunapitiliza mipaka, *it is expensive!* (Makofi)

Mheshimiwa Spika, sasa tukubaliane kwamba hakuna bajeti ya CCM ama ya kwenu ambayo itaacha kuzingatia uhalisia na ulazima wa matumizi ya ulinzi na usalama. Vilevile hakuna bajeti ya CCM au bajeti ya UKAWA, mtakapokuwa na nafasi hiyo, itakayoacha kuwa na matumizi ya lazima ya Bunge kama mhimili mwingine. Huwezi kuwa na bajeti ambayo itaacha kuwa na utaratibu maalum wa matumizi ya Mahakama lakini pia hakuna bajeti ambayo itaacha kutambua *compulsory nature* ya kuhudumia Deni la Taifa, lazima! (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, katika hili naomba nimshukuru sana kaka yangu Mheshimiwa Saleh Pamba wa Bweni ameliweka sawasawa kabisa kwamba sheria hii inakwenda kutambua umuhimu wa kuwa na maeneo maalum ambayo nidhamu ya kusimamia na kujua yanakwendaje katika utaratibu wa kusimamia maisha yetu ya kila siku. Maana kuna *expenditure* ambayo tunaifanya ili kuishi tu, ulinzi na usalama ni masuala ili kuishi kwa amani, tuamke salama na twende salama, *that is why we spend*.

Halafu tuna miradi ya maendeleo ambayo lengo lake katika nadharia ya uchumi ni kututoa hapa tulipo ili tuwe na maisha bora zaidi kuliko haya tuliyokuwa nayo, kwa hiyo, kuna *expenditure* hizi. Fikra na nadharia hii ndiyo tutakuwa tunaifanya wote kwa pamoja. Wataalam wanakaa, wanachakachua na kuchambua lakini *at the end of the day* tunakuja humu Bungeni tunakubaliana, hii ndiyo namna tunavyotaka kuipeleka nchi yetu *forward*. Tutakubaliana lakini kimsingi tunachosema kwa bajeti hii ni kutambua majukumu ya pamoja ya kwetu katika hili.

Mheshimiwa Spika, kuna moja limesemwa ambalo halina ukweli, linasema hivi, ndiyo maana wafanyabiashara wamegoma kwa sababu ya Serikali, hapana! Ile 100% mnayoizungumzia ndugu zangu tukubaliane, Serikali haijaongeza kodi kwa 100% kwamba aliyekuwa analipa 200 alipe 400, hapana! Tunachosema ni kwamba wale wafanyabiashara ambao walikuwa wakienda kulipa kodi zao kwa makadirio, tulikuwa tunatoa mwanya unapokwenda kulipa unakadiriwa shilingi 100 lakini kumbe ulitakiwa kulipa 300, sasa unalipa 200 halafu 100 unalipa TRA na 100 inakwenda katika utaratibu. Sasa tumesema tuwe na utaratibu wa kuwa na risiti za mashine, tunagomea. Tumesema basi unapokosa utaratibu wa risiti za mashine, unapofanya biashara yako hizi risiti za mkono kusanya nenda nazo pale.

Mheshimiwa Spika, ukichukua risiti za mkono ukienda nazo pale ile asilimia mia kwa mia wewe haumo. Sasa ni biashara gani hiyo ambayo haifanywi hata kwa risiti? Halafu tunakaa tunataka tuwaendekeze wafanyabiashara wa Tanzania tuseme jamani hebu fanyeni biashara bila risiti wakati tunajua kwamba utaratibu wa kulipa kodi bila risiti ndiyo unaosababisha makusanyo madogo ya kodi. Gharama zenu zote na bajeti ambayo mnasema tuwe na bajeti inayojitegemea yenyewe, tunaitoa wapi?

Mheshimiwa Spika, niseme jambo ambalo limezungumzwa na ambalo pia halipo sahihi, limesema wafanyabiashara wakubwa hawalipi kodi. Wafanyabiashara wakubwa unaweza kusema hawalipi kodi yote wanayostahili, lakini nchi hii hiyo shilingi trilioni 12 inayotokana na kodi basi 70% ni watu 450 tu ndiyo ambao wanachangia hiyo. *How do you have a country* ambapo watu milioni kumi na tano au ishirini wanaotakiwa kulipa kodi 70% inalipwa na watu 450, *larger tax payers, it is impossible, you can't run a country*.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, ndiyo maana nasema, sisi wengine wote tuwe na utaratibu wa kulipa hata hicho kikodi cha Sh.10,000/= au 15,000/= tutajitua humu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, hakuna kitu kinachotia fedheha kama kukaa na Balozi wa nchi tofauti anakunyooshea kidole kwamba Tanzania hatutawaletea misaada kwa sababu hatukusanyi kodi.

Mheshimiwa Machali, hili si jambo la masihara halifanyiwi siasa. Twende tukawaambie wafanyabiashara wadogo kwamba wawe na utaratibu wa kukusanya risiti ili waweze kuja TRA na kusema kwa hakika biashara niliyoifanya mimi ni Sh. 5,000,000/= ushahidi ni huu, lipa kodi inayofanana na Sh.5,000,000/=. Sasa wenzenu tunajaribu kuhimiza wafanyabiashara wafanye biashara kwa kutunza kumbukumbu lakini wengine wanawahimiza wasilipe kodi, *this is wrong!* Tusishabikie vitu kama hivi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jana tumekaa nao na tumewaomba wenzetu kwamba Serikali haina lengo la kuumumiza mfanyabiashara kwa sababu hakuna uchumi ambao unakua kama *small and medium enterprises* hazipanuki.

Kwa hiyo, tulichosema ni kwamba asiyekuwa na kumbukumbu au risiti huyo hana ushahidi wa amefanya biashara gani. Kama mwaka jana tulikukadiria 100 mwaka huu 200 lakini kama wewe una kumbukumbu zako za biashara ulizofanya basi utakuwa haumo.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, naomba tulisemee hili na hili lilikuwa jambo muhimu sana kulisema kwa sababu lilikuwa lina....

(Hapa kengele lilia kuashiria kumalizika muda wa mzungumzaji)

SPIKA: Kengele ya pili!

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. KIGOMA A. MALIMA): Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa mtoa hoja umekopesha dakika zingine, kwa hiyo una dakika 40 tu!

WAZIRI WA FEDHA: Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kupata nafasi hii kuhitimisha hoja iliyoko mbele yetu. Kwa niaba ya Naibu Mawaziri na Watendaji wote wa Wizara ya Fedha, tunatoa shukrani zetu za dhati na sisi kuwepo katika historia hii ya kuandika Sheria ya Bajeti ambayo katika kipindi cha umri wa nchi yetu kwa mara ya kwanza inaletwa hapa. Tuko *very proud* na tunahakikisha kwamba tutaitekeleza kama vile ambavyo tumeiandika.

Mheshimiwa Spika, nitatoa maelezo kwa baadhi ya maeneo, mengi tayari yameshazungumzwa, kwa kuanzia kulikuwa kuna suala zima la *whether* hii Sheria kwa nini tumeiandika kama itatumika Tanzania Bara na bado kuna vyombo na Taasisi za Muungano, kuna Wizara za Muungano, Ulinzi na Usalama, kuna Mambo ya Nje na masuala mengine kama hayo.

Mheshimiwa Spika, hili ni suala la msingi na wakati tunaandika tulilizingatia hili. Sheria ambayo tunaita hapa ni Sheria ambayo inaweka misingi ya utekelezaji wa bajeti, bajeti ambayo mara zote na miaka yote tunaipitisha katika Bunge letu la Jamhuri ya Muungano. Kwa

Nakala ya Mtandao (Online Document)

hiyo, bajeti ile ile ambayo tunaipitisha huu ni msingi wake tunauweka ni jinsi gani bajeti hiyo tutaipitisha, tutaitekeleza na tutaismamia.

Mheshimiwa Spika, kwa sababu ni bajeti ambayo inapitishwa na Bunge letu la Jamhuri ya Muungano huu ndiyo msingi wa kusimamia utekelezaji wake. Hata hivyo, kwenye suala hili mimi binafsi nilichukua *initiative* ya kuwasiliana na wenzetu Wizara ya Fedha, nilimwandikia Mheshimiwa Waziri wa Fedha wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar na analitambua kuwa tupo kwenye utayarishaji wa Sheria hii na majibu walinipa kwamba hawakuwa na wasiwasi nalo kwa sababu hakuna kitu ambacho kitagonganisha maslahi katika utekelezaji wa Sheria hii. Kwa hiyo, hilo tumelizingatia na ndiyo maana tukaandika kwamba Sheria hii itatumika upande huu wa Jamhuri.

Mheshimiwa Spika, eneo lingine Mheshimiwa Ole-Medeye amezungumza vizuri kuhusia na fedha nyingi zinapelekwa kwenye *central Ministry* na Halmashauri ndiyo watekelezaji wa miradi. Nadhani ni suala la msingi la kuzingatia wakati tunatayarisha bajeti zetu, ni suala la msingi kwa sababu kule kwenye Halmashauri ndiko miradi inakotekelezwa, lakini *allocation* inafanywa katika Wizara. Ni jinsi gani tunaweza ku-*allocate* hizo fedha kuelekea kule sehemu ambako miradi yenyewe inatekelezwa.

Mheshimiwa Spika, lakini alizungumza habari ya Waziri kusafiri, Makatibu Wakuu kusafiri. Nadhani suala la msingi ni kuhakikisha kwamba tunasafiri kwa sababu zipi, maana leo ukisema Waziri wa Fedha asisafiri itakuwa sijui huyo ni Waziri wa Fedha awa aina gani au Katibu Mkuu Hazina asisafiri, itakuwa haina mantiki ya yeye kuwa Katibu Mkuu wa Wizara ya Fedha. Tunasafiri kwa sababu ya utekelezaji wa kazi zetu ambazo zinataka kusafiri na kwenda kuhudhuria vikao mbalimbali vilipo.

Mheshimiwa Spika, suala zima la Mawizara kuwa kuna baadhi ya viongozi wanachukua fedha kutoka katika Taasisi zao, hili ni la msingi na ni kweli linafanyika, kwamba kunakuwa kuna fedha zinachukuliwa kutoka taasisi ambazo Mawizara zinasimamia kwenye hili tumeliona na wakati huu tunapozungumza ni kwamba tayari tumesham-*equip Treasury Registrar* kuhakikisha kwamba hili halitokei, bajeti ziwe zinapangwa, zinakuwa *scrutinise* na sehemu ambazo bajeti hii inatekelezeka na kuna ziada ni lazima ziada hiyo iwe *allocated* kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, hili ni la kweli kabisa Mheshimiwa Ole-Medeye umeliona na sisi kwa upande wetu Hazina kupitia kwa Msajili wa Hazina tutaendelea kulisimamia kwamba hizi fedha ambazo zimejenga Mashirika ya Umma, hizi fedha ambazo Mashirika ya Umma yanazalisha faida ni fedha za nchi hii, ni fedha za wananchi, kwa hiyo zitumike katika utekelezaji wa bajeti hususani katika upande wa miradi ya maendeleo kwa wananchi. Hilo ni la msingi na tutalisimamia.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Selasini amezungumzia uwekezaji na kweli kwamba tupunguze urasimu ili kuweza sasa kufanya hata ile *cost of doing business* kwa wawekezaji wetu iwe chini na hivyo kuleta tija katika miradi ambayo wanawekeza ni la msingi na hili tunalitekeleza kupitia huu mpango wa matokeo makubwa kwa sasa hasa katika eneo lile la *doing business*. Kimeonekana kikwazo kimoja cha wawekezaji na wafanyabiashara hapa nchini ni urasimu tumelizingatia na sasa hivi tunalifanyia kazi na tutaleta taarifa kwamba ni jinsi gani sasa tunaweza kuondoa ile *red tape* ambayo imekuwepo kwa muda mrefu.

Suala la PPP nalo ni la msingi tunalizingatia na wakati tutakapoleta bajeti ya mwaka

2015/2016, hili ni suala ambalo limepewa uzito mkubwa sana kwamba baadhi ya miradi

tunaiweka kule, lakini kumekuwa na hii *mind set* ya kwamba kila mradi fedha zitoke Hazina,

haiwezekani! Ni wakati sasa ni lazima sekta binafsi ishiriki katika utekelezaji wa miradi

mikubwa ya maendeleo. Leo hapa tunaangalia ujengwaji wa reli ya kati, *estimated cost* ni

dola bilioni saba, *tax and estimated cost*, sasa unashangaa tutawezaje sasa bajeti hii ya

Serikali hii ya kudonoadonoa tuanze kujenga reli ya kati.

Mheshimiwa Spika, labda inawezekana katika *forth generation* yangu ndiyo tutakuja kuikuta hii reli kama hatujafanya huu mpango wa kuhakikisha kwamba sekta binafsi na yenyewe inachangia kwa kiasi kikubwa katika utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Kwa hiyo, hilo ni suala la msingi tunakushukuru sana Mheshimiwa Selasini kwa kuipa Serikali muono huo mahususi wa PPP.

Mheshimiwa Saleh Pamba, yes ni lazima kuwepo na *budget discipline* na kwenye Sheria hii ambayo sasa tutaipitisha *budget discipline* itapatikana kwa pande zote na vilevile *budget credibility* na yenyewe itakuwepo, lakini suala la msingi ambalo ni lazima tulizingatie utekelezaji wa Sheria yetu hii utakuwa *backed up* kama Sheria zetu za kukusanya kodi zitakuwa zinatekelezwa ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, tutatekeleza vizuri Sheria hii ikiwa mapato yetu yatapatikana kama ambavyo tumeleta *proposal* zenu. Tutatekeleza Sheria hii ikiwa ile misingi ambayo tunaiandika au tunaiweka katika bajeti zetu itakuwa inatekelezwa, *otherwise* Sheria yenyewe kama ilivyo haitatekelezeka pasipo upande mmoja kusimamia ipasavyo. Wamezungumza wenzangu tumeleta Sheria ya VAT, tumeleta Sheria ya *Tax Administration*, mtusaidie ili sasa Serikali iweze kuhakikisha kwamba yale ambayo tumeyaandika tunakwenda kuyatekeleza ili bajeti yetu iweze kutekelezeka kama vile ambavyo tutapanga.

Mheshimiwa Spika, inawezekana kabisa tukatunga Sheria hii nzuri, lakini kama vyanzo vya mapato havijasimamiwa imara vikatekelezwa na kwa upande mmoja Waheshimiwa Wabunge na Serikali tuwepo katika muono huo mmoja, basi Sheria hii itakuwa haitekelezeki, tumekuwa kweli tunafanya siasa kwenye upande wa mapato. Wafanyabiashara wanatutumia, kuna *notion* ya watu kuwa kodi imekuwa ni kama adhabu, mimi nimekutana na wafanyabiashara wadogowadogo kutoka Njombe.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, wamenieleza kweli kwamba kwa kipindi cha miaka 10, wamekuwa wakiona wao kama kulipa kodi ni adhabu kweli na kwamba wakati Maafisa wetu wa TRA wanapokwenda pale kwenda kudai kodi wanasema wana hiari yaani wao wana hiari wachukue ile fedha wampe Afisa wa TRA wanamuona kabisa anatia mfukoni anawaachia.

Mheshimiwa Spika, jana nimekutana nao wanasema sasa tumetambua umuhimu wa kulipa kodi, walikuwepo jana na wametambua na watahakikisha kwamba watakwenda kulisimamia hili. Wameona sasa faida ya kulipa kodi ni faida ya nchi, ni pamoja na wao, kwa nini leo kwa kodi yao tusiweze kujenga sehemu ambazo wao wafanyabiashara wadogo wadogo wakakaa na kuuza bidhaa zao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuna wengine wanafukuzwa na bidhaa zao kila mahali wanapokwenda, ni kweli siyo jambo la kufanyia masihara, lakini muono wa ulipaji wa kodi uwe sawasawa baina ya Serikali, wafanyabiashara wenyewe yaani *private sector* pamoja na mhimili wetu huu wa Bunge. Tusaidiane katika hili kwenye eneo la kulipa kodi tusifanye siasa. Ni eneo hili linalotaka kusimamiwa hususan wakati ambapo tunaielekea katika bajeti yetu ya mwaka 2015/2016 ambapo kwa kiasi kikubwa hatutategemea misaada kutoka nje, tutategemea fedha zetu sisi wenyewe za ndani. Hili nataka nilisitize sana.

Mheshimiwa Spika, hakuna Sheria ambayo ina mkandamiza mfanyabiashara, Sheria zinaangalia pande zote mbili na katika hili kuna *space* ya Sheria hizi kuwa *reviewed* na *public*. Ndiyo katika eneo hili *public* na yenyewe inakuwa inatoa maoni yake, tunaishukuru sana Kamati yetu imekaa sana na wadau kwenye eneo hili na matakwa mengi yamechukuliwa. Kwa hiyo, hata kwa upande wa Bunge, nimeona kuwa Sheria hii ambayo tumeileta leo hii ni Sheria ambayo itakuwa *fair* kwa pande zote mbili.

Mheshimiwa Spika, vilevile kuna jambo lingine ambalo lilizungumzwa kwamba labda fedha zile za CAG au fedha zinazokwenda ktika *National Audit Office* zisiangaliwe na Kamati yetu ya Bajeti. Kwa upande wetu sisi kwamba hii Kamati yetu ya Bajeti ndiyo Kamati ambayo tumeipa mamlaka ya kuangalia bajeti, sasa isiwe *discretion* kwamba iangalie bajeti ya taasisi moja na taasisi nyingine zisiangaliwe hapana, ndiyo Kamati yetu, ndiyo tumeiamini, sasa kwa nini iangalie bajeti ya Wizara ya Fedha isiangalie bajeti ya Wizara ya Kilimo, haiwezekani! Kama tumeipa mamlaka Kamati yetu hii ya bajeti basi iwe na mamlaka ya kuangalia bajeti ya nchi hii ikiwemo bajeti ya *National Audit Office*, *it is simple as that*, ndiyo Kamati yetu ambayo ina mamlaka hayo.

Mheshimiwa Masoud alizungumzia kuhusiana na fedha zinazopangwa haziendi kama zinavyokusudiwa. Tukileta hapa *budget estimates* ni *budget estimates* kwamba tunapoondoka hapa, ni kazi ya Serikali kwenda kuzitafuta fedha hizo zilizo, lakini msingi ukitetereka katika misingi tuliweka msingi mmoja ukitetereka bajeti inakuwa *distorted*, na ndiyo maana *is not like*

Nakala ya Mtandao (Online Document)

tumepanga fedha hujapeleka, no wakati tunapanga matumizi hapa, sina fedha kwenye akaunti yangu, tunapanga misingi ya kwenda kukusanya hiyo fedha.

Mheshimiwa Spika, leo hii tuna *sources* tofauti, tuna mapato ya kodi ambayo TRA chombo chetu tumekiamini tunakusanya, lakini pia kuna mapato ambayo hayatokani na kodi amabyo sasa inapaswa MDAs zikusanye, lakini kuna mapato ya Halmashauri yenyewe, lakini pia kuna fedha ambazo zinatoka kwa washirika wa maendeleo. Tukisema leo TRA inakusanya kwa 100% na kwingineko kuna 30%, 40%, 60%, basi bajeti yetu itakuwa imekuwa *distorted*. Sasa kwa msingi huo ndiyo maana tunasema kwamba, pande zote ni lazima zihakikishe kwamba, yale majukumu yake ya kukusanya kodi yanatekelezwa ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, MDAs, eneo ambalo tunapata changamoto kama sisi Wizara ya Fedha ni eneo la ukusanyaji wa maduhuli tuko chini sana. Hivi ninavyozungumza sasa nadhani eneo hili la maduhuli lime-*perform* labda asilimia chini ya 60 tunavyokwenda, lakini wenzetu wa TRA nao wame-*perform* chini ya 80% kwa sababu tu kuna baadhi ya Sheria tumechelewa kuzitekeleza, kuna baadhi ya Sheria ambazo tulitegemea kwamba zitakuwa *agreed* kama zilivyo, hazikuweza kutekelezwa.

Kwa hiyo hii ni changamoto kubwa sana. Kwa maana hii msingi wetu katika utekelezaji ule wa bajeti ni Sheria ambayo tunataka ikubaliwe hapa lakini msingi mwingine ni Sheria zetu za kodi tuhakikishe kuwa zinatekelezwa kama zinavyopangwa.

Mheshimiwa Spika, namshukuru sana Mwenyekiti wa Kamati ya Uchumi, Mheshimiwa Mpina kwa *opinion* yake aliyotoa yeye alikuwa anashauri *Finance Bill* ije pamoja na hotuba ya bajeti. Kwenye eneo hili, nadhani tutofautiane kidogo kwamba tunaleta hotuba bajeti na katika hotuba bajeti kunakuwa na *proposal* pale tunazileta na ndiyo maana sasa tunaleta *room* ya *seven days* ili kuchangia hoja au kutoa mapendekezo.

Mheshimiwa Spika, katika eneo hili Kamati yetu ya bajeti imefanya kazi nzuri sana, tunakaa na kuchambua eneo moja na eneo lingine. Sasa katika muktadha huu kwamba, Kamati ya Bajeti inafanya kazi *Finance Bill* ipewe nafasi ije mwisho kwa yale ambayo tumekubaliana pamoja na Bunge hili kupitia Kamati yetu ya Bajeti.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, hivi vitu haviwezi kwenda sambamba, tunaanza kutoa mapendekezo kwa *public* lakini baadaye mapendekezo haya tunakwenda kuyajadili kupitia Kamati yetu ya bajeti na baadaye sasa ile *Finance Bill* inakuja kutokana na mapendekezo ambayo Bunge letu limeyatoa kupitia kwa Kamati yetu ya Bajeti. Kwa hiyo, hapa tutofautiane hilo tu kidogo, lakini nadhani ni mawazo mazuri baadaye tunaweza tukayazingatia.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Machali aliona kwamba Muswada wa Sheria umekuja kwa hati ya dharura, nadhani *it was an overlook, you have to admit that, it is an overlook*, Muswada huu kwa mara ya kwanza tumeusoma mwezi uliopita, *of course* tuna-*admit* kwamba ni Muswada ambao ume-*involve consultation* ya hali juu kwa pande zote; upande wa Serikali na upande wa Bunge; *there was a time* hata Mheshimiwa Spika ukawa Mwenyekiti katika *consultations* zile.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ni Muswada ambao naweza kusema katika kipindi changu cha kuwa Mbunge, ni Muswada ambao *consultation* ilikuwa ni kubwa sana na ndiyo maana wakati tulipokuwa tumeuleta kwa mara ya kwanza na Wajumbe wengine walipoupata jana, wakaona kuwa kuna *different* kubwa sana, ni kwa sababu tu kulikuwa kuna *consultation* za hapa na pale.

Mheshimiwa Spika, wakati tulipokuwa kwenye *Cabinet* wiki iliyopita, Mheshimiwa Rais alisisitiza ni lazima tuendeleo na hizi *consultation*. Nakumbuka kabisa *statement* yake alisema mahali popote penye *consultations* za pande mbili hapaharibiki neno. Ndiyo hii leo tunakuja kwenye Muswada huu wa Sheria ambao ume-*involve* pande zote mbili; upande wa Serikali na upande wa Bunge kupitia Kamati yetu ya Bajeti, tumekuja na kitu kimoja, *it is a historic event*, tumekuja tukiwa na lugha moja tu ya kuwa sasa huu ndiyo Muswada wa Sheria umetungwa kwa kuzingatia matakwa ya Serikali na matakwa ya Bunge letu Tukufu.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Musa Haji Kombo ameondoka, lakini nadhani atasikia huko alipo kwamba tuangalie sana *TRA* na hilo tuna-*admit*, kama wengi wanazungumza hivi hata watu ambao wapo chini kule wafanyabiashara kwamba, kuna baadhi ya Maafisa wa *TRA* wanakula rushwa, hili hatupingani nalo, tutalizingatia na tutalisimamia, isipokuwa *sometimes efforts* zetu zinakuwa *compromised*, *you know, there is a time* unasema kwamba mimi ni lazima nifanye *rotation* ya Maafisa, lakini mara nyingi hapa Waziri wa Fedha anapata vikaratasi nisaidie Afisa wangu yule, inakuwa ni shida.

Mheshimiwa Spika, nawaambia jamani nikija hapa nikisulubiwa kwamba nimevunja Katiba kwa sababu nimekula fedha za *REA* inakuwa ni mimi, lakini nikitaka kuweka *efforts* za kusema kwamba hili tunalisimamia Waheshimiwa mnaniletea vikaratasi. Tuacheni tufanye kazi yetu, hatuna maslahi binafsi kwenye hili, tuacheni tufanye kazi yetu, kama kuna sehemu ambayo tunataka tuisimamie kwa makini ni taasisi yetu ya ukusanyaji kodi, *Tanzania Revenue Authority* ni lazima tuisimamie.

Mheshimiwa Spika, tunajua kuna vitu ambavyo vitakuwa vinatugusa, lakini tuwe na maslahi mapana kwa nchi hii. Tuseme ndugu yangu umehamishwa nenda kafanye kazi, kazi ni popote, si ndiyo tunasaini mikataba hiyo? Tufanye kazi popote. Ukipelekwa Mara, ukipelekwa Singida, ukipelekwa Arusha, *do your job, that is the only thing*.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, sisi hili tutalisimamia na tutahakikisha kwamba katika mwaka mmoja miaka miwili taasisi yetu hii inafanya kazi vizuri na tunaomba kupitia Bunge lako Tukufu, jana niliwaomba wafanyabiashara kutoka Njombe simu yangu mimi Waziri wa Fedha ni hii moja naomba sana yeyote anayekudai rushwa, unamjua niambie, kutoka *TRA*. Wanasema tunapiga simu TAKUKURU, tunapiga simu sijui wapi, anzia TAKUKURU ya Waziri wa Fedha, tunawaomba kwamba waanzie TAKUKURU hapa tutakwenda. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Vita Kawawa amesisitiza sana suala la usimamizi wa *reallocation*, ni jambo ambalo limezingatiwa sana, lakini *reallocation* yenyewe Waziri wa Fedha anaweza akaruhusu ni ambayo itakuwa ipo katika Fungu na hili limekuwa linafanyika, isiwe ile *reallocation* ambayo ita-*distort the whole budget*, kwa sababu tunaishi katika dunia ambayo kuna mambo ambayo hayawezekani yakatekelezwa kama yalivyo. Kwa hiyo, tutakuwa tunafanya *reallocation* kuzingatia kwamba *reallocation* yenyewe inakuwa hai-*distort* bajeti yetu nzima na hivyo tumeweka taratibu za *reallocation*.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, eneo lingine ambalo lilizungumzwa sana, tunamshukuru Waziri Kivuli wa Fedha, ametoa *opinion* ambayo ni *very much constructive*. Again, napenda kutumia Bunge lako Tukufu kumshukuru kutokana na *opinion* yake kwamba mpango wa maendeleo lazima sasa uandaliwe *with principles of prudent financial management*. Ni sahihi sana na kwamba kwenye Ibara hii ya 10 ya Muswada huu ambao tunaupendekeza, umebainisha jukumu hilo la maandalizi ya huo mpango wa maendeleo na hilo tutalisimamia, lakini litakuwa linasimamiwa zaidi na Waziri ambaye anashughulika na Mipango.

Mheshimiwa Spika, vilevile Ibara yetu ya Nne katika Muswada ambao tumeupendekeza tumeweka sharti kwa Serikali katika malengo ya Sera zake sasa kuzingatia misingi ya usimamizi mzuri wa fedha, kwa hiyo hilo tumelizingatia.

Mheshimiwa Spika, kulikuwa na wazo la kuwa mpango wa maendeleo nao ujumuishe miradi ambayo itatekelezwa na sekta binafsi, ni kweli na vizuri kabisa, kwa sababu *the way* tunavyokwenda katika hii base ya kukusanya tukatumia, ni lazima sekta binafsi iwe *very active* kuliko ilivyo sasa hivi, kuhakikisha kwamba inachukua hizi fursa zilizopo na kuzitekeleza. Kwa hiyo, vilevile mpango wa maendeleo ni lazima uwe unajumuisha miradi ambayo inatekelezwa na sekta binafsi.

Mheshimiwa Spika, kulikuwa na eneo lingine la kuwa sasa Kanuni zitakazotungwa au mabadiliko yake yapitishwe na Bunge kabla ya kutumika. Hizi ni kanuni, tunatunga sheria, sheria inatungwa na Bunge, lakini mamlaka ya kutunga kanuni aachiwe Waziri anayehusika, *otherwise* itakuwa sasa hata zile *operational activities* zinakuja humu, nadhani hilo siyo suala sahihi zaidi.

Mheshimiwa Waziri wa Fedha atatunga Kanuni kutokana na sheria tunayoipendekeza. Kanuni ni kitu gani? Kanuni ni jinsi tu ya ku-*operationalize* sheria, msingi wa utekelezaji wa kanuni unaanzia katika sheria nzuri ambayo imetungwa na Bunge letu la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Sasa msingi ukishawekwa pale Kanuni aachiwe Waziri anahusika atekeleze. *Otherwise*, inaweza ikaja hata zile *reallocation* lazima tupate *approval* ya Bunge.

Mheshimiwa Spika, tunaweza tukafanya Mheshimiwa Waziri wa Fedha ukitaka kwenda safari ni lazima upate *approval* ya Bunge, nadhani *this is just an overlook*. Waziri aachiwe atunge Kanuni na kwa nia njema tuliyokuwa nayo sisi kama Serikali, tutatunga Kanuni ambazo zitahakikisha kwamba sheria hii inatekelezeka kama vile ambavyo Waheshimiwa Wabunge mliyopitisha. Hii nadhani iwe kama ilivyo na utaratibu huu uende kama ulivyo. Tunasema *it is a kind of opinion*, lakini bado tunasema masuala haya yaachiwe Serikali kama mhimili huko. Hatuna nia tofauti na nia ambayo Wabunge tunayo.

Mheshimiwa Spika, eneo lingine ni kuhusiana na vipengele mbalimbali ambavyo viko kwenye sheria hii hususan eneo ambalo tumezungumza kwamba hii sheria haitoi adhabu hususan katika masuala ya kifedha, masuala ya *corruption* na ukiukwaji wa maadili kwa watumishi wa umma. Hii sheria imeweka ile misingi ya utekelezaji wa bajeti, lakini bado kuna sheria nyingi nyingine ambazo zina-*provide* adhabu mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, kuna Sheria hii ya *Public Finance*, Sheria ya Fedha za Umma pamoja na *regulations* zake zinatoa adhabu na zenyewe zipo, *Prevention and Combating of Corruption* adhabu zipo, sheria hii ya Utumishi wa Umma adhabu zipo. Kwa hiyo kuna adhabu chungu nzima ambazo zinakuwa *provided for*, ili utekelezaji wa sheria hii ambayo tumeitunga uwe unatekelezwa kikamilifu.

Mheshimiwa Spika, pale ambapo sheria hii itakuwa inatekelezwa, basi kutakuwa kuna *relation* na adhabu ambayo inatolewa na sheria nyingine. Kwa hiyo, hatujataka sana na hili

Nakala ya Mtandao (Online Document)

limeangaliwa hata kwa upande wa Kamati, tumekaa tumejadili tukasema kwamba zile adhabu ambazo zipo kwenye sheria mahsusi, basi ziendeele *provided for*, zinatambuliwa kwamba hizi adhabu zitakuwa zinatekelezwa hata kwa minajili ya ufujaji wa fedha za umma. Kwa hiyo, hili lipo na limeelekezwa katika sheria nyingine mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, kuna eneo lingine naomba tu nitoe ufafanuzi, mara nyingi na bahati mbaya linaletwa lakini hatupati muda wa kulitolea ufafanuzi. Eneo hili ni kuhusiana na fedha ambazo zipo *ring-fenced*. Fedha zikiwa *ring-fenced* maana yake fedha zile zinapokusanywa zisitumike katika eneo lingine. Ni kwamba tumekusanya 30, zile 30 ndiyo ziende katika eneo lile.

Mheshimiwa Spika, sasa inapokuja *notion* ya kwamba Waziri wa Fedha tena *specifically* inakuja Waziri wa Fedha amechukua hiyo hela, ametumia sijui kwenye chai, kwenye nini, nadhani siyo sahihi sana. Fedha zote zinaingia katika Mfuko Mkuu wa Serikali na hizo fedha zilizokuwa *ring-fenced* zinatoka kama zilivyo zenyewe, hatutobo! Mfuko! Hatuzichukui fedha imekusanywa 10 tukasema tunapeleka nane hapana!

Mheshimiwa Spika, hili ni lazima lijulikane na hiyo *notion* ya kuwa Waziri wa Fedha anachukua fedha anatomia kwa chai! Anyway! Siwezi kamwe kuchukua fedha ya Serikali, fedha ambayo imetengwa kwa ajili ya kupeleka umeme vijijini nikachukua nikatumia kwa chai, *it doesn't worth while* mimi kuwa Waziri wa Fedha, mimi Waziri wa Fedha nasimamia misingi ya matumizi. Kwa hiyo, fedha tunayoikusanya tunaapeleka kama yenyewe ilivyo. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa ananionesha pipi lakini hiyo haihusiani na hizo fedha. Kwa hiyo, inapeleka kama hivyo. Kinachotokea ni kwamba kwa sababu zile fedha zimekusanywa, zimeingia kwenye Mfuko zinachelewa tu, *simply* kwa sababu kunakuwa kuna mizunguko mingine ya kifedha, lakini zinatoka. Nataka niwape *comfort* Waheshimiwa kwamba kwa asilimia kubwa hizi fedha hususan za REA zimeshatoka na tunahakikisha kwamba fedha hizi zinakamilika kutoka zote kabla ya mwaka huu wa fedha kukamilika. Hilo tutaendelea kulisimamia. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Machali alielezea kwamba siku moja kujadili sheria hii haitoshi, *well, is not in my disposal* nadhani ni utaratibu ambao umewekwa na limepimwa kwamba tukitoa hasa maoni yale *constructive*, maoni ya kujenga, maoni ambayo yatahakikisha sheria yetu hii inakwenda kutekelezwa, nadhani hata masaa mawili tungekuwa tumemaliza *let alone an hour*. Yes! Tukiwa tuna maoni kwa sababu kuwa na *time is one thing*, lakini kutoa maoni yale *constructive* hasa yenyewe *is just a different thing*.

Mheshimiwa Spika, tunaweza tukakaa siku mbili lakini kila Mbunge anayesimama hapa atasema Waziri wa Fedha kala fedha za REA, hatutajenga. Kwa hiyo, kwa *opinion* yetu sisi tunahisi kwamba hapa ambapo tumefika ni mahali pazuri tumesimama na naamini kwamba sheria yetu hii ambayo tumeileta hapa imechangiwa vizuri na maeneo mengine tutayatolea ufafanuzi na kwamba utekelezaji wake utakuwa *effective*, tunatoa *commitment* kwamba hata hizo Kanuni ambazo tutakazokwenda kuzitunga, zitakuwa kanuni ambazo zitakwenda kutekeleza lile lililomo kwenye sheria.

Mheshimiwa Spika, kwa kifupi mimi nichukue fursa hii kukushukuru tena wewe mwenyewe binafsi sana na naungana na Mheshimiwa Naibu Waziri kama kuna ile tuzo ya heshima, basi lazima tu-*convince* hizi *institution* ambazo zinatoa hizi tuzo za heshima tumpatie Mheshimiwa Spika kwa kazi kubwa sana aliyoifanya, kwa uthubutu aliouleta akasema kwamba ni lazima kipindi changu mimi cha kuwa Spika tulete mambo ya utofauti, mambo ambayo yapo yanatekelezwa *effectively* duniani kote. (Makofi)

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, kwa minajili hii nikiwa kama mwanamke mwenzako niko Wizara ya Fedha, nachukua fursa hii kukupongeza, lakini ni ukweli kwamba kuwa mwanamke ni kuwa tofauti. *(Makofi/Vigelele)*

Mheshimiwa Spika, ahsante sana, naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

WAZIRI WA AFYA NA USTAWI WA JAMII: Mheshimiwa Spika, naafiki.

(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge hoja hii imeungwa mkono, tunaendelea na hatua inayofuata. Katibu!

KAMATI YA BUNGE ZIMA

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, naomba tukae.

Waheshimiwa Wabunge, kuna wenzetu wengine wameleta *amendments* hazijafuata utaratibu, mnaweza kuongea tu hapa, lakini haichukuliwi *serious* kwamba mmefanya *amendments*. Maana yake kuna wengine wameandika hapa, haijagongwa muhuri wala nini, watapeva ruhusa ya kuongea, siyo kwamba hawatapewa ruhusa kuongea. Kwa hiyo tunaanza Katibu!

Muswada wa Sheria ya Bajeti wa Mwaka 2014 (The Budget Bill, 2014)

Ibara ya 1
Ibara ya 2
Ibara ya 3
Ibara ya 4
Ibara ya 5
Ibara ya 6
Ibara ya 7

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 8

MWENYEKITI: Tuanze na Mheshimiwa Machali, nadhani mna marekebisho yake, yapo yamesambazwa.

MHE. MOSES J. MACHALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru. Katika kifungu cha Nane cha Muswada wa Sheria ya Bajeti, napendekeza kwamba kifungu hicho kifutwe kabisa na kiandikwe upya kama ifuatavyo na nitatoa sababu, naomba ninukuu kisomeke:

“Bunge litakuwa huru katika kuandaa na kuwasilisha maelekezo Serikalini ambayo ni sharti yazingatiwe katika uandaaji wa makadirio ya Bajeti ya Taifa ndani ya muda uliokusudiwa.”

Mheshimiwa Mwenyekiti, kimsingi ukiangalia katika Sehemu ya Tatu juu ya usimamizi wa mchakato wa Bajeti zile *marginal notes* zimeandikwa ‘Majukumu ya Bunge.’ Sasa kama ni

Nakala ya Mtandao (Online Document)

majukumu ya Bunge na imeelezwa vizuri hata ukiangalia kwenye fasili ya kwanza kwa maana ya Kifungu cha 8(1) na (2) suala la kusema kwamba Waziri ndiyo aje aainishe utaratibu wa jinsi gani ambavyo Bunge litatakiwa kuweza kutoa maoni, ni kwamba Waziri atatoa utaratibu kulielekeza Bunge kwamba lifanye nini katika kuja kuwasilisha kile ambacho Bunge linaona kwamba kinafaa, nadhani itakuwa siyo sahihi, itakuwa ni kama vile kuingilia uhuru wa Bunge. Kwa hiyo, naomba kifungu hicho Bunge libaki kuwa huru na mapendekezo yangu ningepomba yaweze kupita kama ambavyo nimeshauri.

MWENYEKITI: Nadhani mmefuatilia hoja yake, Mheshimiwa Waziri au Mwanasheria!

WAZIRI WA FEDHA: Mheshimiwa Mwenyekiti, *we take into consideration* maelekezo yake, lakini eneo hili ni kwamba katika Kanuni ambazo tutaziweka, tutaweka utaratibu ambapo sisi sasa mapendekezo ya Serikali na mapendekezo ya Bunge yatakuwepo pamoja katika kuweka zile *budget estimates*. *The way* anavyoiweka Mheshimiwa Machali ni kwamba Bunge liwe huru katika kuandaa na kuwasilisha maelekezo Serikalini ambayo sharti, humu kwenye hii sheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile tunaanzisha ama tuna-recognize uanzishwaji wa Ofisi ya Bajeti ambayo pamoja na mambo mengine itakuwa ina-*submit proposal* kupitia kwa Kamati yetu ya Bajeti, yale mapendekezo ya bajeti na baada ya hapo yakishafanyiwa *analysis* tutaangalia utaratibu mzima sasa mapendekezo hayo yapi yanakuwa *taken care* katika *budget estimates*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu hiki kinavyoeleza haimaanishi kwamba Bunge halitoleta mapendekezo hapana! Tutaangalia ule utaratibu wa mapendekezo ambayo yametoka upande wa Bunge na mapendekezo ambayo yametoka upande wa Serikali, ni jinsi gani sasa tutaweza kuyaingiza katika makadirio ya bajeti.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hivyo, naomba kwamba kifungu hiki kibaki kama kilivyo, lakini tutachukua mapendekezo yake kwamba utaratibu mzima uwe wazi na kwamba kuwe kuna mapendekezo hayo ambayo yatachukuliwa kuingizwa katika bajeti ya Serikali. Kwa hiyo, tunaomba tu kifungu kibaki kama kilivyo.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Machali na nafikiri hata Mheshimiwa Gekul inafanana fanana.

MHE. MOSES J. MACHALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niseme tu kwamba kwanza, Muswada umeeleza na umekusudia kwamba kutakuwa kuna Ofisi ya Bajeti ya Bunge ambayo itakuwa ikishughulikia mambo haya, tafsiri yake ni kwamba Ofisi hiyo kwa uelewa wangu itakwenda mbali katika kuangalia ni maeneo gani Serikali pengine inaweza ikakusanya pesa kiasi kikubwa cha kutosha, ni namna gani ambavyo pengine tunaweza tukawa na bajeti nzuri ambayo inatekelezwa. Kwa hiyo, kama tutakuwa na Ofisi hiyo ya Bunge kwa ajili ya kushughulika na masuala ya bajeti ni wazi watakuwa na weledi wa kutosha na ni kitu gani ambacho kinapaswa kifanyike.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo maana nikawa najaribu ku-*propose*. Ni vema Kanuni hizo zisiandaliwe na Waziri bali Bunge na tena niungane na Mheshimiwa Pauline Gekul katika *schedule amendment* ambayo ameandaa. Inawezekana kabisa kama siyo wewe Mheshimiwa Spika, ukatoa maelekezo, sisi tuko tayari kama Bunge kuweza kufanya mambo mbili, tatu, kwamba Serikali ifanye mambo kadha wa kadha.

Mheshimiwa Spika, sioni kama kuna tatizo, mnaogopa nini Serikali, mkiacha uhuru huo, kwamba Bunge litawapa maelekezo, tena siyo maoni, ni maelekezo na hii ndiyo tutakuwa tuna-

Nakala ya Mtandao (Online Document)

comply na matakwa ya Ibara ya 63 kwenye kuishauri Serikali kwa uhuru na kuisimamia Serikali kwa uhuru. Hii kidogo nakuwa na mashaka kwa nini mnaogopa kwamba Bunge lisiwe huru? Labda watueleze ni kwa nini wasikubaliane na mapendekezo haya ya kulifanya Bunge liwe huru au kama Mheshimiwa Gekul alivyosema kwamba Spika halafu vifungu vingine viendelee. Tuondoe pale dhana kwamba Waziri ataainisha utaratibu ambao Bunge litafuata.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii inakuwa ni *insubordination* hasa kwenye kifungu cha 63 cha Katiba yetu ambacho kinazungumzia kwamba madaraka ya Bunge itakuwa ni kuishauri Serikali na kuisimamia Serikali. Kuna tatizo gani, kwa nini msikubali?

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kifungu hiki kikubaliwe.

MWENYEKITI: Unajenga hoja hapa, hakuna ugomvi wowote! Mheshimiwa Gekul!

Mheshimiwa Gekul tukisha-*discuss* hivi na suala la kwako linafanana kabisa, hebu jenga hoja na wewe.

MHE. PAULINE P. GEKUL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Siko mbali na Mheshimiwa Machali, lakini ukiangalia kwenye *marginal note* kwenye Sehemu ya Tatu ni Usimamizi wa Mchakato wa Bajeti; 8(1) inasema, Bunge litakuwa na majukumu yafuatayo na kwenye *marginal note* ni majukumu ya Bunge ndiyo maana nikapendekeza kwenye pendekezo langu, Ibara ya 8(3) kwamba sasa neno Waziri litoke liingie neno Spika kwa maana ya kwamba Waziri hapa mwanzoni ilikuwa inasomeka Waziri ataainisha utaratibu ambao Bunge litawasilisha maoni na mapendekezo ambayo yanaweza kuzingatwa katika uandaaji wa makadirio ya Bajeti ya Taifa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Waziri tena hawezi akatuingilia, hii ni sehemu ya Bunge. Ndiyo maana tunashauri kwamba, hili neno Waziri litoke, kama kuna sababu ya kutoa maelekezo yoyote, basi Spika ndiyo atupe maelekezo, siyo Waziri ambaye tena sisi tunakusimamia au tunashauri bajeti yako iweje, halafu sasa na wewe utunge Kanuni na utoe maelekezo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba pendekezo langu likubalike kwamba sasa awe ni Spika. Kama kuna chochote wewe uwasiliane na Kamati yako ya Bajeti au Kamati za Bunge na siyo Waziri.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha.

MHE. GOODLUCK J. OLE-MEDEYE: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana.

MWENYEKITI: Tunajenga hoja eeh! Sio tunang'ang'ania, tunajenga hoja.

MHE. GOODLUCK J. OLE-MEDEYE: Mheshimiwa Mwenyekiti, tulipojadili kwenye Kamati Kifungu hiki tulijadili Dar es Salaam, kwa bahati mbaya jana tulipokutana mara ya mwisho nadhani kulikuwa na *oversight* tulikubaliana Kifungu hiki kitoke! Hatukukubaliana kiwepo! Kifungu hiki kidogo tulikubaliana kitoke.

Mheshimiwa Spika, nashukuru. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mnyika!

Tunajadili umuhimu wa hicho kitu *to make the law strong*. Mheshimiwa Mnyika!

Nakala ya Mtandao (Online Document)

MHE. JOHN J. MNYIKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Ukisoma sentensi ya kwanza, *“The Minister shall prescribe procedure by which the National Assembly shall submit the proposal and recommendations.”*

Kwa maneno mengine, hapa haizungumzii suala la maoni ya Kamati pamoja na maoni ya Serikali kwenda pamoja kwa Bunge, aaah! Ila mwongozo wa namna gani Bunge litaandaa mapendekezo yake, kwa vyovyote vile Mwongozo huu hauwezi kuandaliwa na Waziri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ningependa kushauri tu kwa sababu kuna mapendekezo mawili hapa; kuna pendekezo la Mheshimiwa Machali la kwamba Kifungu hiki kifutwe kabisa, ambalo limeungwa mkono na Mheshimiwa Medeye, ambaye ameshiriki kwenye hayo mazungumzo na amesema kwamba walikubaliana Kifungu hiki kiondoke. Kama kulikuwa kuna makubaliano baina ya Serikali na Kamati kwamba Kifungu hiki kiondoke, basi Kifungu hiki kiondoke.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini kama hakukuwa na makubaliano na hapa Mwenyekiti wa Kamati anaweza kutuongoza vizuri zaidi! Kama hakukuwa na makubaliano na tunaona kuna haja ya uwepo wa Mwongozo wa namna gani Bunge litawasilisha mapendekezo yake, basi nikubaliane na Mheshimiwa Pauline Gekul kwamba tumuondoe Waziri hapa badala yake tumuweke Spika, lakini tuongeze maneno *“upon consultation with the Parliamentary Budget Committee and Parliamentary Budget Officer,”* hizi *institution* mbili; tupate mahali pa kutokea.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru.

MWENYEKITI: Mkisome vizuri hiki Kifungu, kinaonekana kiko *out of place!* Ukisoma hupati nini hasa kinatakiwa! *(Makofi)*

Mheshimiwa Waziri au Naibu Waziri yeyote!

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. ADAM K. MALIMA): Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli kwamba ukiisoma hivi ilivyo inatoa *element* ya kwamba *the Minister shall prescribe procedure by which the National Assembly shall submit proposals.* Sasa ni kwamba kwenye utendaji kazi wa hili, yaani hapa nadhani hii *shall prescribe procedures,* bado hizi *procedures* ambazo zinakuwa *prescribed* lazima zije zipate *approval* ya *National Assembly,* hiyo haisemi hapa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa ndiyo maana nataka kusema kwamba hapa *notion* iliyokuwepo ni kwamba kwenye ile ratiba ya kazi kwamba sisi Serikali tutakuja tuko tayari kufanya moja, mbili, tatu, nne. Katika ule utaratibu Bunge linaombwa liridhie! Sasa Bunge linaweza likasema hapana, kwa utaratibu huo moja, mbili kwa sababu hapa tunachofanya ni kwamba *by which, the National Assembly shall submit proposals.* Sasa Bunge lenyewe ndiyo lina-submit *proposals!*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, hapa kinachotafutwa ni utaratibu wa kazi wa pande zote mbili ambao lazima uridhiwe na Bunge. Sasa hiyo *element* ya kuridhiwa na Bunge hapa haionekani! Ndiyo maana na mimi nataka kuridhia kauli yako uliposema kuna kitu kinatakiwa kisemwe hapa, lakini hakionekani!

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kama inawezekana labda AG atuongoze, lakini *the idea* ni kwamba kwenye utendaji wa hizi kazi na utekelezaji wa hizi, Bunge litatoa *proposals* zake, lakini msisahau kwamba chini yake pana *Parliamentary Budget Committee* na pana *Parliamentary Budget Office* ambayo ina kazi zake zinazokwenda sambamba na Kifungu hiki cha juu kinachotaka kusemwa.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naliomba sana Bunge lako, hapa kuna maneno ambayo hayapo sawa, lakini ni kwamba *The Minister shall recommend through a certain procedure* kwa Bunge. Kwamba, kuna *procedure* moja, mbili, tatu, sisi wakati tunafanya hivi tunatarajia kwamba na Bunge lina-*submit* moja, mbili, tatu, *which shall be adopted or approved by the National Assembly*, kitu kama hicho.

MWENYEKITI: Ukisoma ile 8(2), *"In carrying out its functions the National Assembly shall observe the principles of fiscal prudence in the budgetary process."* Hii imesema kila kitu! (Makofi)

Imesema kila kitu! Hata hayo mnayoyasema mnasema tu, lakini imesema kila kitu. (Makofi)

Mwenyekiti wa Kamati!

MHE. DKT. FESTUS B. LIMBU: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nichangie kwenye hoja hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye Kamati hiki Kifungu kidogo tulikijadili sana na mashaka ambayo Waheshimiwa Wabunge wameyatao ni ya kweli, lakini Kamati ilifikia ama ilitoa mapendekezo kwa Serikali kwamba Kifungu hiki kama alivyosema Mheshimiwa Dkt. Ole-Medeye, aidha kifutwe au kirekebishwe kisomeke kwamba:

"The Minister shall in consultation with the National Assembly with the Budget Committee prescribe procedures;" in consultation, siyo Waziri akae peke yake kule ajifungie halafu aliagize Bunge kufanya yale ambayo Bunge lita-*submit*. A-*recommend* kwamba Bunge lita-*submit* namna gani *National Budget Estimates*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kwamba hii *process* iwe *consultative* kwa sababu Waziri anakaa kule na anatengeneza *framework*, anatengeneza *guidelines* na anatengeneza *ceilings*. Kwa hiyo, basi yawepo mashauriano kati ya Waziri pamoja na Bunge kwa kupitia *Budget Committee*. Kwa hiyo, kama hili halikuwa *taken care* katika uandishi basi, nashauri aidha yaingizwe maneno kwamba *"The Minister shall in consultation with the Budget Committee prescribe procedure by which the National Assembly,"* ama lifutwe kabisa kama anavyopendekeza Mheshimiwa Ole-Medeye na Waheshimiwa Wajumbe wengine. Ahsante.

MHE. JAMES F. MBATIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru. Haya ni mambo ya mgawanyo wa majukumu tu kwamba unaona kuna majukumu ya Bunge na ile lbara au kifungu kinachofuata kuna mamlaka na kazi za Waziri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa Kifungu hiki cha Waziri hiki kidogo cha (3) kingekwenda kwenye mtiririko wa shughuli au mamlaka ya Waziri na siyo kwenye majukumu ya Bunge. Kama sio hivyo, maoni ya Mheshimiwa Pauline kwamba aonekane ni Spika, Spika ni *institution*, ni Taasisi, siyo Spika ukiangalia kama ni nafsi.

Kwa hivyo, ni mgawanyo tu. Hapa kama ni majukumu ya Bunge kwenye *marginal notes* basi lionekane mtiririko wote ni wa Kibunge na huyu Waziri ambaye sasa atakuwa anashauriana na *Budget Committee* au na Bunge iende kwenye mamlaka ya kwenye ile lbara ya tisa (9) ambayo ukiisoma kwenye 2(b) inajitosheleza inasema:

"Waziri atashughulika na masuala ya kudhibiti na kusimamia uandaaji, utekelezaji na usimamizi wa bajeti ikijumlisha marekebisho yoyote kwenye bajeti; tayari imeshakuwa taken care of kwenye Kifungu cha tisa (9) na siyo hapa.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Kwa hiyo, hapa tulijadili kwa muda mrefu sana na kweli, labda ilikuwa ni *oversight* tu, tukakubaliana kwamba kiondoke pale, Bunge libaki kama Bunge na Serikali ibaki kama Serikali, ili tuondoke hapa. (Makofi)

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kushauri kwamba Kifungu hiki jinsi kilivyo hapa kiondoke, kama ambavyo Waheshimiwa Wabunge wanakubali. Pia ushauri wa Mheshimiwa Gekul kwa kawaida Spika huwa hatoi Miongozo hii, yeye ni *referee* hapa. Yaani kwa ile *guidance* ya kwenye kuelekeza hiki, isiwe ni kazi ya Spika. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli, yaani kama zingebaki zile *procedure* kile kifungu kingebaki, haiwezi ikawa kazi ya Mheshimiwa Spika, ingekuwa ya Waziri, lakini sasa tumeshakubaliana *in principle* kwamba hiki Kifungu jinsi kilivyo hakina sababu ya kuwepo.

MWENYEKITI: Hata alivyosema Mwenyekiti wa Bajeti au nani kwamba ni *consultation*. Bado hili eneo ni *responsibility of the National Assembly*. Kwa hiyo, kikiondoka hapa hakidhuru kwa sababu kubwa hapa ni *in observation of the principles of fiscal prudence and budgetary process*, hii ina-cover vitu vingi sana. Kwa hiyo, nadhani hiki tumekiiondoa. Hiki tunakitoa kabisa. (Makofi)

Kwa hiyo na ya Mheshimiwa Gekul nayo imechukuliwa!

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Ibara ya 9

MHE. PAULINE P. GEKUL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Nina marekebisho madogo sana kwenye Kifungu cha 9(1)(d) ambacho kinasema, "*The Parliament Budget Committee shall provide general direction to the National Assembly.*"

Mheshimiwa Mwenyekiti, hapo narekebisha hiyo ku-*provide general directions* iwe ni ku-*provide general opinions to the National Assembly*, kwa msingi kwamba Kamati ya Bajeti yenyewe inatoa maoni yake kwa Bunge, siyo *directions*. Kwa hiyo, nafikiri kwamba hicho kipengele au hiki kitenzi turekebishe, ibaki ni ku-*provide general directions to the National Assembly and Parliamentary Standing Committee on the budgetary matters*; isiwe ni *directions* iwe ni *opinions*.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakubali ushauri wa Mheshimiwa Gekul, lakini badala ya kutumia neno *opinions* tutumie neno *advice or recommendations*.

MHE. PAULINE P. GEKUL: Mheshimiwa Mwenyekiti, sina tatizo na marekebisho aliyofanya AG nakubali, kwa sababu tumeepuka neno *directions*, ni ushauri. Ahsante.

MWENYEKITI: Tunatumia *recommendations or guidance*. Mheshimiwa Soni!

MHE. JITU V. SONI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Hapo hapo kwenye (d) pamoja na kuwa tutatumia *recommendations to the National Assembly*, lakini nilipenda pale mwisho...

MWENYEKITI: Ngoja tumalize kazi moja kwanza. Mwanasheria Mkuu.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ukitumia neno *guidance* ni kama hiyo *Committee* ina-*guide* Bunge. Kwa hiyo, haiwezi kuwa ni *advise*, *it is either we use advice or recommendations either* kwa sababu yanaweza yakakaa yote mawili, *advise or recommendations*.

MWENYEKITI: Kwa hiyo, tunatumia *recommendations*. Mheshimiwa Soni.

MHE. JITU V. SONI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Hapo hapo tunapofikia mwisho linaposema *Standing Committees on Budgetary Matters*; napendekeza kwamba tuongeze pia iwe ni *coordinate with other Standing Committees on projects with*, yaani *which are interrelated!*

MWENYEKITI: Kwa sababu ukiisoma ya kawaida nayo anaruhusiwa. Kama nilivyosema kuna wengine mapendekezo yao hayajakubalika, lakini wanaweza kuchangia. Sasa kutegemea na uzito wa mapendekezo yake tunaweza kukubali au vipi, lakini ukiangalia ile ya *co-ordination* kuna ile *Budget Office* kule ukisoma ina mambo hayo sana.

Kwa hiyo, hapa kwa *ammendments* za Mheshimiwa Gekul tumeweka *recommendations*. Mheshimiwa Mpina.

MHE. LUHAGA J. MPINA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Napendekeza ku-*delete* kabisa ile *paragraph (g)* ambayo inasema, "*to examine financial statement*," kwa kuzingatia kwamba, *budget process* unapoanzia kwenye *budget*...

MWENYEKITI: Tunaomba usome unachotaka tu-*delete!*

MHE. LUHAGA J. MPINA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba ku-*delete* katika ile *function* ya Kamati ya Bajeti, (g); "*Examine financial statements and other documents submitted to the National Assembly and make recommendations for improving the management and accountability in respect of the public finance.*"

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimependekeza ku-*delete* hii kwa kuzingatia kwamba jukumu la ku-*examine financial statement* ni jukumu la Kamati mbili za fedha ambayo ni LAAC pamoja na PAC, unapofikia kwenye hatua ya *evaluation and reporting* ni pale ambapo sasa ndiyo unazikuta hizi Kamati mbili. Katika hatua hiyo, ukizungumza zile *financial statements* ambazo ziko nne; *statement of financial position, income statement, cash flow* pamoja na *statement of equity* zote hizi sisi kama Wabunge tunatakiwa tuzi-*examine* zikiwa *audited*. Kwa hiyo, Wabunge kama Wabunge, huwezi uka-*examine financial statement* ambayo sio *financial audited account*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nafikiri kwamba kwa kuangalia *The Public Audit Act* ambayo ina tu-*guide* Wabunge kwamba tutapitia *financial statements* ambazo ziko *audited*, nasema kwamba hili litakuwa ni jukumu la zile Kamati mbili. Kwa hiyo, kutakuwa na muingiliano wa Kamati ya Bajeti pamoja na Kamati hizi za kihesabu za PAC pamoja na LAAC. Kwa hiyo, napendekeza kwamba hii tuiondoe.

MWENYEKITI: Soma na inayofuata (h) unayosema pia, *delete*. Ya kwako, soma nayo!

MHE. LUHAGA J. MPINA: Mheshimiwa Mwenyekiti, "*To conduct periodical study on the performance trend of the budget and make recommendations to the National Assembly for improvement.*"

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia sisi kama Wabunge huwa hatu-conduct studying, isipokuwa ndiyo nikapendekeza tu-substitute na maneno yafuatayo, *to scrutinize quarterly compliance report to the National Assembly accordingly.*"

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukienda kwenye ile clause ya 55 ambayo yenyewe inazungumzia juu ya suala la *compliance report* ambalo tumeliweka hapa, bahati mbaya kwenye shughuli za Kamati halijatajwa kwamba sasa hii Kamati yetu ya Bajeti itakuwa na jukumu la kupitia zile *quarterly report* kila zinapotoka, kuzipitia na baadaye ile inayoingia Bungeni ambayo ni ya mwezi wa sita, ile *quarterly report* ya mwezi wa 12, yenyewe wanapendekeza na wanaingia nayo Bungeni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nikapendekeza kwamba hii ku-conduct *periodical study* na kwa sababu *compliance report* ndiyo inayozungumzia bajeti *execution*. Sasa kama inazungumzia *Budget Execution*, lazima iwe *reviewed*, lazima iwe *scrutinized* na hii Kamati yetu ya Bajeti kuliko hii ya ku-conduct *periodic study*. *How the Committee can conduct the periodic study? (Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba hayo marekebisha yangu yazingatiwe.

MHE. DKT. GOODLUCK J. OLE-MEDEYE: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. Kwanza naomba nimpungeze sana Mheshimiwa Mpina kwa kuwa na macho makali ambayo yameweza kuona hili ambalo lilikuwepo, kuna upungufu kidogo. Katika ile (g) kuna *omission* ya neno *quarterly! Examine the quarterly financial statements* kwamba Serikali itakuwa inawasilisha taarifa ya robo mwaka ambayo inapitia kwenye Kamati ndipo ije hapa kwenye Bunge, ndiyo maana ya hiyo. Nashukuru.

MHE. DKT. FESTUS B. LIMBU: Mheshimiwa Mwenyekiti, hii (h) ukiisoma kwa umakini ukaielwa *conduct study* na *performance trend*, *trend* siyo ya miezi ya mitatu, huwezi kupata *trend* ya miezi mitatu na ukaita *periodical review u-study quarterly report* upate *trend* yake, *trend* ni ya kipindi kirefu, yaani unaangalia kwamba *performance* ya bajeti *trend* yake inakwendaje, inakwenda inashuka kwa *items* mbalimbali ndani ya bajeti *either* ya Wizara ama ya Serikali *trend* yake inakwendaje.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nafikiri Mheshimiwa Mpina ana *point* na kwamba mihimili hii haiwezi kuingiliwa katika ku-audit a current ongoing budget implementation, lakini hiki kifungu kinaipa Kamati ya Bajeti *mandate* ya ku-study na kupata *trend* ya muda mrefu kwamba tunakwendaje, hivi tunavyokwenda ndiyo sahihi *and then* unasema *and make recommendation to the National Assembly for improvement*.

Kwa hiyo, hiyo ya Mheshimiwa Mpina iko sawa, itakwenda mahali pake, lakini na hii ibaki hapa ilipo kwamba ni kazi ya Kamati ya Bajeti kufanya hili jukumu. Ahsante.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya mchango wa Mheshimiwa Ole-Medeye kuhusu kuongeza neno *quarterly* hili halitakuwa tena na tatizo pale kwenye (g), lakini kwenye hii ya (h) tutambue tu kwamba nakubaliana na Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti kwamba msingi wa Sheria hii tunaanzisha *Budget Office* na ili iwe *powerful* lazima waweze kufanya *study* ya hivi vitu kusudi waweze kusimamia hivi vitu, kwa hiyo, wanahitajika kwenda kufanya hizi *periodical studies*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, (h) sasa anayoipendekeza Mheshimiwa Mpina, kama *issue* ni kuangalia *compliance* nayo haina sababu ya kusema kwa sababu ukirudi 9(f) ina-take care of this, maana yenyewe inasema hivi:"*monitor adherence by the Government and public entities*

Nakala ya Mtandao (Online Document)

to the principles of public finance set out in the Constitution, other laws in force, and to the fiscal responsibility principles set out in the Public Finance Act and this Act."

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ukishakuwa na hiki kifungu hiyo *proposal* mpya anayoileta Mheshimiwa Mpina nayo kwa maana hii (h) nayo inakuwa tena siyo sababu ya kuweka pale. Naomba kushauri.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mpina tumalize.

MHE. LUHAGA J. MPINA: Mheshimiwa Mwenyekiti, AG angekuwa amesoma vizuri *compliance report*, details za *compliance report* inabeba vitu gani ndiyo taarifa pekee ambayo Kamati ya Bajeti wanatakiwa kufanya nayo kazi ambayo inatolewa *quarterly* na masahihisho kidogo kwamba hata Mhasibu mwenzangu Mheshimiwa Ole-Medeye anaposema *quarterly financial statement*, hapa tatizo la *quarterly* unaposema *financial statement* tu ndiyo *problem*. Tungerudi kwa sababu kule tumesema ni *compliance report* na *actually* ile *compliance report* ndiyo inayotunesha fedha kiasi gani zilitolewa, zimetumika kiasi gani, kuna matatizo gani katika utoaji wa fedha, ndiyo taarifa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa inayotakiwa hapa ionekane siyo *financial statement*, kwa sababu ukizungumza *financial statement* ndiyo utakwenda huko nilikokusema kwamba, *financial statement* ziko kwenye *evaluation and reporting* ambazo sisi tunatakiwa tupitie *financial statement* ambazo zimeshapita kwa CAG na hiyo ni kazi ya Kamati ya PAC na LAAC.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa hapa nakubaliana na Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti, ile (h) inaweza ikabaki kama ilivyo kwa maelezo hayo aliyoyotoa kwamba hii ni *trend* inaweza ikawa Kamati imeona kwa miaka mitatu hii ika-assess utekelezaji wa bajeti yetu unakwendaje. Kwa hiyo, hiyo inaweza ikabaki kwa maelezo ya Mwenyekiti wa bajeti.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini ile (g) sasa badala ya kuweka hayo maneno yote yaliyowekwa pale tu-*substitute* na haya maneno niliyoyaweka kwamba Kamati itakapokuwa ina-*scrutinize* ile *compliance report* ndiyo itakuwa inafanya kazi yote ya ku-*assess the budget execution*. Kwa hiyo, ukishaiondoa hii (g) uka-*substitute* haya maneno, itakuwa imekaa sawasawa na malalamiko yatakuwa yamekwisha.

MWENYEKITI: Waheshimiwa na mimi mwenzenu nilikwenda kidogo shule hapa. Tatizo tulilojifunza katika hii miaka miwili ya kushughulikia bajeti, katika eneo ambalo Kamati ilipata tatizo ni kwamba wanapofika kwenye bajeti *time* wanakutana na Serikali haijafanya kitu chochote na hela haipo na *compliance* ni 20% au 15%, kumbe kwa hii ni kwamba wanaendelea wakati wote.

Kwa hiyo, wana-*call attention* ya Serikali kabla hata hamjafika kwenye *financial year* sasa *financial statement* zina Sheria yake ile, *actually* hiki kitu kilikuwa *complementary* kwa sababu gani tulikuwa tuna *Sectoral Committees* halafu tuna *Watchdog Committees* ndiyo ikabidi hii nyingine itu-*carry through the year*, siyo siku ile na ninyi mnaandika bajeti na wenyewe wanaingia hapo hapo, mnalalamika kama *on a dead something*, maji yalishamwagika, hamna la kufanya, ndiyo maana ya (g) na (h) wala hazina *harm* yoyote hapa, isipokuwa unaweza kuweka pale *quarterly* aliyosema nanihi pale *examine quarterly*, *that one* inaweza ku-*fit* vizuri, naomba tuendelee na hii.

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Nakala ya Mtandao (Online Document)

MHE. JOHN J. MNYIKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, na ya *recommendation* ambayo lilikubaliwa neno *recommendation* liingie, yote mawili.

MWENYEKITI: Sawa na yenyewe kwa sababu ni haya pamoja katika kifungu hiki pamoja na marekebisho yaliyokubaliwa, tuendeleel!

Ibara ya 10

Ibara ya 11

Ibara ya 12

Ibara ya 13

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 14

MHE. JOHN J. MNYIKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, sina marekebisho, ila ningependa hakikisho kwenye kifungu cha 14(2):

“Composition of the National Plan and Budget Guidelines Committee shall be prescribed by the Minister in the regulation.”

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mpango huu wa Taifa pamoja na Mwongozo wa Bajeti ndiyo moyo wa bajeti yenyewe. Kwa hiyo, Kamati inayoandaa mpango huu ni Kamati nyeti sana. Ningependa kupata hakikisho kutoka kwa Waziri, kwa kuwa hapa anapewa mamlaka makubwa ya kuiunda hiyo Kamati ni kwa namna gani hiyo Kamati itaundwa kwa *consultation* ya kutosha ili kweli *budget guideline* zikiandaliwa na hiyo *Committee* kuanzia katika hatua ya maandalizi kabla hata ya marekebisho ziwe kweli zime-encompass kwa mapana yake ili kuepusha marekebisho ya baadaye. Kwa hiyo, ningependa hakikisho tu la matumizi haya ya madaraka makubwa yaliyoko hapa.

WAZIRI WA FEDHA: Mheshimiwa Mwenyekiti, hii Kamati ipo na ni Kamati ambayo inafanya kazi vizuri sana. Kwa hiyo kama nimeaminiwa kuwa Waziri wa Fedha, basi niaminiwe kwamba nitatengeneza *regulations* ambazo zitaweza ku-composite hii Kamati ifanye kazi kama vile ambavyo tumetegemea.

Kwa hiyo, hilo halina shida na hii Kamati inafanya kazi kama hivi tunavyokwenda, lakini tuta-take *into consideration* hii *trend* ya mabadiliko na hivyo tutaangalia maeneo mengine ambayo yanaweza ku-accommodate haya mabadiliko ambayo tunafanya.

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 15

Ibara ya 16

Ibara ya 17

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 18

Nakala ya Mtandao (Online Document)

MHE. MOSES J. MACHALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru. Kimsingi ukiangalia Ibara ya 18 ina-*fall* katika Sehemu ya Nne ambayo ina-*title* inayosema Uandaaji na Uidhinishaji wa Bajeti ambapo kwenye *marginal note* ni Hatua za Uandaaji wa Bajeti.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka kufanya marekebisho na kulishawishi Bunge lako au Kamati yako ikubaliane kwamba kwenye Ibara ya 18(1)(b) yaongezwe maneno baada ya neno Bunge, maneno kupitia, kuchambua na kuendelea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napendekeza hivi pia kwenye Ibara ya 18(1)(f) kwa sababu Bunge haliwezi kuletewa tu kitu halafu likapitisha tu pasipo kufanya uchambuzi wa kile ambacho kimewasilishwa na Serikali. Sasa ukisoma kwenye Muswada unaona kabisa kwamba Bunge kuidhinisha Mwongozo wa Bajeti na Mpango kama msingi wa maamuzi ya baadaye. Sasa haiwezekani kwamba hapa tunaletewa halafu tunapitisha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuna uzoefu, wakati Bunge limekaa kama Kamati ya Mipango tumekuwa tunajadili hapa mipango ya Serikali. Kwa hiyo, naomba tuongeze maneno hayo; kupitia, kuchambua halafu kisha iendele.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia napendekeza kwenye kifungu kile cha 18(3) yafutwe maneno Waziri katika Kanuni pale mwishoni na badala yake liwekwe neno Bunge.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napendekeza neno Bunge kwamba liwekwe kule mwishoni kabisa kwenye kifungu kile ambapo ukija kwenye sehemu hii iliyoandikwa kwa lugha ya Kiingereza inasema: "*The composition of the advisory committee shall be prescribed by the Minister in the regulations.*"

Kwa hiyo, yale maneno *Minister in the regulations* yaondoke. Nasema yaondoke kwa sababu utakumbuka kabla ya kuundwa hata kwa Kamati ya Bajeti ulifanya kazi nzuri sana kwa kuteua Kamati ya watu wachache ambayo ilijaribu kuangalia vyanzo vya mapato ya Serikali na wakajaribu kushauri Serikali.

Sasa leo hii tuna Kamati ya Bajeti ambayo itakuwa na Ofisi ya Bajeti ambayo tayari Serikali itakuwa imeweza kufanya uchunguzi ni maeneo gani Serikali inaweza ikapata pesa zake. Kwa hiyo, Kamati ya Bunge ya Bajeti na kwa kuwa kazi kuu ya Bunge ni kuishauri na kuisimamia Serikali, ningepomba majukumu haya yabaki kuwa ni ya Bunge kupitia Kamati ya Bajeti na baadaye Kamati ya Bajeti italiongoza Bunge katika kuja kufanya maamuzi, ni kitu ambacho tufanye.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba marekebisho haya yapite kama ambavyo napendekeza.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Machali alikuwa na nia nzuri, lakini sasa hapa penyewe hii ni *role* ya Serikali, inamhusu Waziri, ukiangalia *scope* yote ya hii *section* inamhusu Waziri, sasa ile *role* ya Bunge iko kule mbele, utakuja kufika *National Assembly* kwenye kifungu cha 24, ndiyo unaiona hapo, lakini Bunge lazima ndiyo kazi yake ya msingi siku zote ya Kikatiba, ya kuchambua, kufanya nini na kuelekeza bajeti ya Serikali iwe namna gani. Kwa hiyo, naomba kushauri kwamba hiki kifungu kama kilivyowekwa kwenye Muswada huu kibaki jinsi kilivyo. Ahsante.

MWENYEKITI: Bahati mbaya sana kumbe *issue* ya pili ya Muswada huu haina Kiswahili chake. Kwa hiyo, maneno yale ya Kiswahili ukijaza hapa unapata shida kweli kuyaweka.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Issue ya pili, ile ya kwanza iliyosomwa mara ya kwanza ilikuwa na swahili version, issue hii mpya hata wameandika pale juu kwenye note ya tano, wameandika kabisa kwamba *the version in swahili is not here.*

Page ya tano pale juu anasema *The Bill is submitted to the National Assembly was published as special Bill Supplement Number 13 dated 28th November 2014 and was first read in the National Assembly on the 28th November 2014. This Bill is not re-published both in English and Kiswahili Language for purposes of second reading and third reading time. It has been time, sasa hapa Machali seriously hata ukisema ubadilisha ile ya mwisho, Serikali itafanya hii kazi siyo sisi.*

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 19
Ibara ya 20
Ibara ya 21

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 22

MHE. MOSES J. MACHALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu hiki cha 22 kimerekebishwa kwenye Muswada, nilitumia Muswada ule wa zamani, kwa hiyo, naomba kibaki kama kilivyo. *Na-withdraw hii schedule of amendment.*

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 23

MHE. LUHAGA J. MPINA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimependekeza katika kifungu hicho cha 23(1) baada ya (c) na (d) kiongezeke kifungu cha (e) kitakachosomeka *the information referred in paragraph (c) and (d) shall specify the duration and other terms condition regarding the respective loans.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza napongeza sana Kamati pamoja na walioshiriki wote kwa kuzingatia hiki kilio cha muda mrefu. Kifungu cha (c) na (d) vimezingatia sana kwamba bajeti inapowasilishwa, ni lazima iainishe kwa kina mikopo inayotarajiwa kukopwa na mikopo iliyokwishakopwa. Sasa nataka tu yaongezeke haya maneno kwa sababu hapa imetaja baadhi ya *terms and conditions* za mikopo na kuwaachia *terms and conditions* nyingine.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama nilivyosema wakati nachangia kwamba, yapo masharti mengine yana hatari sana kuliko hata riba, kwa sababu mtu anapokupa mkopo lakini ana ku-

Nakala ya Mtandao (Online Document)

guide kwamba *contractor* lazima atoke nchini kwetu, *supplies* zote lazima zitoke nchini kwetu, ajira lazima itoke nchini kwetu. Kwa hiyo, haya tuwe tunayaona kwa hiyo ndiyo maana nikasema, yakiongezwa yale maneno kwamba *and other terms and conditions* ya mikopo hiyo iwe *indicated*, basi hilo ndiyo pendekezo.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nadhani kuna mgawanyo wa madaraka kati ya mihimili mitatu ya dola, lakini hata ukiacha hivyo neno *information it's all inclusive*, huna haja ya kuleta mabadiliko kama haya, wakiyataka haya watayapata *it is information about disagreement*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba kwamba mapendekezo haya ya Mheshimiwa Mpina japokuwa ni kwa nia njema tu, yamekuwa *taken care* kwenye hili neno *information* hapa, Waheshimiwa Wabunge, wakitaka hizo wataziona tu bila hata kulazimika kuweka *terms and conditions agreement*, vinginevyo tutaanza kuja kujadili masuala ya mikataba hapa na nini. Tuna *commitments* hizi za Kimataifa na tutakuwa tunashtakiwa hivi hivi kila wakati tunalipa, hata hizi hela ndogo tunazotafuta hapa zitaishia kulipa tu huku.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kushauri kwamba ibara hii kama ambavyo iko kwenye Muswada ibaki jinsi ilivyo.

MHE. JOHN J. MNYIKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Ukisoma sehemu (c) inasema *information regarding loans made by the Government budget*. Naamini kama ingekuwa *information* inajumuisha *information* zote tu bila kuwa na umaalum wa baadhi ya taarifa ingeishia hapa, lakini kifungu kikaendelea kikasema *including an estimate of principal, interest and other charges*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, halafu *section* inayofuata na yenyewe imeweka baadhi ya *terms*. Kwa hiyo, nikubaliane na Mheshimiwa Mpina kwamba katika eneo hili, kuna umuhimu wa kupanua wigo wa *terms and conditions* ambazo ni muhimu Bunge likataarifiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitoe mfano mmoja hai sana, tunalalamikia mradi wa maji wa Ruvu Juu, katika maelezo ya Serikali ya ujumla tulikuwa tunaambiwa kuhusu riba na kila kitu. Nilipoomba mkataba wa ujenzi nikakuta ndani ya kifungu cha mkataba wa ujenzi kuna kifungu kinasema sehemu kubwa ya vifaa ikiwemo mabomba yatatoka India. Kwa hiyo, kuna kuchelewa kupindukia kwa mradi kwa sababu tu mpaka mabomba kimikataba inabidi yatoke India.

Sasa kwa Kamati ambayo inafuatilia utekelezaji wa miradi kama tayari Serikali imesaini mkataba na kwenye huo mkataba kuna kifungu chenye masharti ya ziada ambayo yanaweza yakaathiri kasi ya utekelezaji wa mradi, ni muhimu sana hiyo Kamati ya Bunge ikapewa taarifa za hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa ili hayo yatokee tukikubaliana na Mheshimiwa Mpina juu ya masharti ya mikopo, ameongezea *duration* lakini ameweka *other terms and conditions* itasaidia hizo *terms* zote kujulikana na hatimaye tutafanya vizuri zaidi kazi ya kuishauri na kusimamia Serikali. Kwa hiyo, nakubaliana na Mheshimiwa Mpina.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, unajua hivi vinavyozungumzwa hapa ni *terms of that particular agreements*. Hata mambo ya *interest, whatever* na nini *terms*.

Waheshimiwa Wabunge, tuzungumze tu ukweli hapa, ukienda kuhoji hiki kitu, ukiuliza huu mkataba wa *loan* ni wa muda gani, utashindwa kupewa hizo *information*? Kila kitu hakiwezi kukaa kwenye sheria; hivi vitu vingine *is consequential*. Hili Bunge lina *unfettered authority's* ya kusimamia Serikali. Kwa hiyo, watauliza, Mkataba wenu huu ni wa muda gani? Watawaambia ni wa miaka mitano au mwaka mmoja. *So this is included in this one*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kushauri, Serikali hii kwanza inatokana na wananchi, halafu ipo kwa ajili ya kuwa-serve wananchi. Lakini ngoja niwakumbushe kitu fulani ambacho tumesahau kukisema hapa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwezi wa 12, 2005 hotuba ya kwanza kabisa ya Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, alisema Serikali yake itaiwezesha mihimili miwili ya dola, yaani Mahakama na Bunge liweze kutekeleza wajibu wake ipasavyo. Ndiyo msingi wa sheria hii tunayoileta leo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru, ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mpina, tusiwe na *redundancy* ya maneno. Kwa sababu tukitunga sheria zinaanza kuwa na *redundancy* ya maneno zaidi. Mheshimiwa Mpina!

MHE. LUHAGA J. MPINA: Mheshimiwa Mwenyekiti, katika maelezo yote anayoyasema AG sijui yeye hasara ya kuingiza neno "*all terms of condition;*" mimi niko tayari aondoe maneno hayo "*principal,*" "*interest*" aweke neno "*all terms and conditions,*" libebe *items* zote. Kwa sababu hata yeye ndiyo kama alivyosema Mheshimiwa Mnyika hapa, kwa nini aliamua kutaja *principal*? Kwa nini aliamua kutaja *interest* na *others charges*? Tunachotaka sisi ni "*all terms.*"

Mheshimiwa Mwenyekiti, sababu zipo. Taifa hili sasa hivi liko kwenye tatizo kubwa sana la ukosefu wa ajira. Hata hiyo *The Public Procurement Act* ni lazima turekebisha. Huu utaratibu wa mtu eti kiwango chini cha Mtanzania ni shilingi bilioni 10, zaidi ya hapo tunatangaza *International Tender*, lazima tubadilike hapo, Taifa hili lina *suffer*.

Sasa suala la sisi kusema kwenye sheria, leo tunaitunga sheria halafu anasema Waheshimiwa Wabunge watauliza tu; kwa nini ametaja *principal*? Kwa nini ametaja *interest*? Kama anaona maneno yataongezeka sana, basi tuweke tu "*all terms and conditions,*" basi! Maneno mengine tuyaondoe. *(Makofi)*

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. MWIGULU L. MCHEMBA): Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo hili analolisemea Mheshimiwa Mpina, nadhani tunaongelea kitu kimoja. Hivi vilivyowekwa, hii "*principal,*" "*interest*" na hii nyingine, ni kwa sababu hakuna mkopo ambao utakosa hivi vitu. Hakuna mkopo ambao hautakuwa na *principal* au *interest*. Lakini haya masharti mengine yanabadilika. Kwa hiyo, yenyewe yanafuatana na *circumstance*, kwa hiyo, siyo lazima uyaweke yote, kwa sababu kwenye mengine hata haitakuwa nayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini tunavyohitaja hii na yenyewe bado tume-*provide* na *room* ya hivyo vingine kuwepo na vyenyewe vikaweza kupatikana. Lakini hivi vimetajwa kwa sababu ni *common* kwenye kila mkopo vitakuwepo, na *by the way* hapa tungeweza kuandika *among others* ambayo na yenyewe bado ingejumuisha na vingine. Lakini hivi vilivyotajwa ni kwa sababu kwenye kila mkopo vitakuwepo. Hivi vingine ambavyo vinatajwa, na vyenyewe kila

Nakala ya Mtandao (Online Document)

vikishatajwa, siyo lazima viwepo na kukubaiwa kwenye huo mkopo. Kwa hiyo, nadhani ilivyo bado inakidhi kwa tafsiri hii ambayo na Waheshimiwa Wabunge wanaongelea.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, naona haiongezi *value* zaidi ya kwamba Kamati ile inaweza kuuliza mambo mengi. Kwa hiyo, sioni kama kuna *any added value* hapa.

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 24

MHE. JAMES F. MBATIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru. Kifungu cha 24(1) kinasema, *“The National Assembly shall on or before 30th June each year, and after debate in the National Assembly approve the annual national budget and work plans of the Government for the next financial year, by the way of opening vote and call of the name of each Member of the Parliament.”*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kuna haya maneno hapa tulijadili na Serikali kwenye Kamati. Haya maneno hapa *and work plan...*

MWENYEKITI: Mheshimiwa, tuko ngapi? Kifungu cha 24 au 25?

MHE. JAMES F. MBATIA: 24.

MWENYEKITI: 24?

MHE. JAMES F. MBATIA: Ndiyo, ndiyo! Mpya. Huu wa sasa.

MWENYEKITI: Lakini mbona sisi tuko tofauti na wewe? Hebu soma tena.

MHE. JAMES F. MBATIA: *“Approval of the national budget by the National Assembly.”*

MWENYEKITI: Aah! Wapi? Yenyewe hii *marginal note* inasema, *“National Assembly to consider budget estimates,”* halafu 24(1) inasema, *“before the National Assembly debates the budget estimates.* Ndiyo hicho? Wewe naona kama uko kwenye kifungu cha 25. *What is the issue au tumekosea nini?*

MHE. JAMES F. MBATIA: Hebu leta huo wa kwako.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mbatia, uko mbele.

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 25

MHE. JAMES F. MBATIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kuhusu maneno ambayo nimeshayasoma, ambayo yanasema *and work plans...*

MWENYEKITI: Tunaomba usome tena.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

MHE. JAMES F. MBATIA: Yanasema, *“The National Assembly shall, on or before 30th June each year, and after debate in the National Assembly, approve the annual national budget and work plans of the Government for...”*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nilikuwa nasema haya maneno *work plans* kwa sababu zimeshakuwa *taken care* kwenye kile kifungu kidogo cha pili.

MWENYEKITI: Haki ya Mungu, kuna Miswada mingi hapo. Huu unasomeka hivi, *“The National Assembly, shall on or before the 30th June each year and after debate in the National Assembly approve the annual national budget of the Government for the next financial year by way of open vote and call of name of each Member of Parliament.* Ndiyo inavyosema.

MHE. JAMES F. MBATIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ni sawa kama ulivyosoma. Nakubaliana na wewe.

Ibara ya 25

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 26

Ibara ya 27

Ibara ya 28

Ibara ya 29

Ibara ya 30

Ibara ya 31

Ibara ya 32

Ibara ya 33

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 34

MHE. PAULINE P. GEKUL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Napendekeza marekebisho kidogo kwenye kifungu cha 34(2) kwa kuweka asilimia ya Mfuko wa Dharura ambao umetajwa katika kifungu hiki. Nashauri kwamba hicho kifungu cha 34(2) sasa kisomeke hivi, *“the Contingency Fund shall form two percent of the annual national budget and the National Assembly may appropriate such other money as it may deem necessary to replenish the Contingency Fund.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nashauri tuweke *percent*. Msingi wa maoni yangu unatokana na hotuba ya Kambi ya Upinzani kwamba tukiacha kifungu hiki hivi hivi bila kuonyesha *percent*, ni tatizo. Lakini nimesoma kifungu cha 32 kwamba hata hizo fedha zikiingia kwenye mfuko huo, bado kama hazitatumika, Bunge linaweza likashauri vinginevyo baada ya kupata taarifa. Nimeona siyo vizuri tukaacha tu hicho kifungu cha 34(2) kikasomeka hivyo kwa sababu ukisoma kwenye ile *version* ya Kiswahili mwanzoni ilikuwa imempa Waziri kuamua hata kiasi cha Mfuko wa Dharura.

Kwa hiyo, kwa umuhimu wa Mfuko wa Dharura, nilikuwa nashauri kama Bunge, tushauri ni *percent* ngapi ya *annual budget* badala ya kuacha tu Mheshimiwa Waziri akashauri kwamba kila mwaka akatuletea kiasi hiki. Kama tuna uwezo wa kufuatilia hizo pesa kupitia kifungu cha 32, kwa nini tusiweke asilimia?

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sina tatizo na pendekezo langu la asilimia mbili, Wabunge wenzangu wanaweza wakashauri zaidi, inaweza ikawa 0.5 au one kwa sababu kama tuna bajeti ya shilingi trilioni 18, tukaweka *two percent*, inaweza ikawa shilingi bilioni 360, lakini mwingine anaweza akashauri ikawa *below that* au ikawa zaidi ya pale.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nafikiri kwa sababu tuna Mfuko wa Maafa chini ya Waziri Mkuu, nilifikiri pia hizi pesa zinapita kwa mfumo huo na tukawekea msingi ni kiasi gani, badala ya kusema kwamba Serikali tu ijichukulie au Waziri aamue na Mheshimiwa Mwigulu Naibu Waziri ulijibu kwamba pale Serikali inapochukua lazima waje warudishe baadaye.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ili kuepuka huo usumbufu sasa, nilifikiri ni busara tukaweka ni *percent* ngapi ya dharura. Kama isipotumika, tumeshakuwa *provided* na vifungu vingine kwamba hizo pesa zitarudi kwenye mfuko mkuu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba ombi langu likubaliwe sasa.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri!

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. MWIGULU L. MCHEMBA): Mheshimiwa Mwenyekiti, mawazo anayoyatoa Mheshimiwa Mbunge ni mazuri tu isipokuwa tutapata changamoto moja kwamba ni kigezo gani tunachotumia kufikia hiyo hatua ya asilimia mbili? Tungekuwa na *statistics* za miaka mitano; akatuonesha kwamba katika miaka mitano tume-*range* kwenye asilimia hii tungeweza ku-*predict* kwamba hii sasa tunaweza tukaiweka kisheria. Lakini kwa kuwa hatuna hiyo ni vyema ikabaki *open ended* kwa sababu tukiweka hiyo tutakuwa tumejifuga kisheria bila kutumia takwimu ambazo zimetu-*lead* kwenda kwenye hiyo asilimia.

MWENYEKITI: Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na majibu mazuri ya Naibu Waziri naomba kushauri kwamba kama Waheshimiwa Wabunge mkiona ile *section 36* inayoeleza sasa *contingency* ni nini; kwa hiyo, ukishaweka tu *figure* ukawa na *limit, a fixed amount*, haya huwezi kuyafunga yakitokea wakati wowote. Kwa mfano, yakatokea ambayo yanazidi hizo *requirements*, utai-*manage* namna gani?

Kwa hiyo, naomba kushauri, bahati nzuri Mheshimiwa Gekul yupo *flexible* kwamba itategemea Waheshimiwa Wabunge wengine wanashauriye. Sisi ushauri wetu ni kwamba hiki kifungu jinsi kilivyo kibaki kama kilivyo kusudi kutoa fursa. Lakini *at any rate* kama Waheshimiwa Wabunge watahisi kwamba labda kuna matumizi mabaya na nini, bado wanabaki na *oversight role* ya kusimamia ku-*manage* hiyo *fund*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kushauri kifungu hiki nacho kibaki jinsi kilivyo.

MWENYEKITI: Eeh, Mheshimiwa Gekul.

MHE. PAULINE P. GEKUL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru. Nilijaribu kutazama dharura tulizonazo sasa, lakini pia nikapata wasiwasi kwa jinsi ambavyo mambo mengine yanavyoingizwa kwa dharura kwenye bajeti ya Serikali hata pale Bunge ambavyo haijabajetia hivyo. Nikatoa mfano hata wa maabara tunazojenga, yaani jambo linaletwa kwa dharura, pesa zinakuwa *reallocated*.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nafikiri ni vizuri huu Mfuko wa Dharura ukawepo kwa sababu kwanza hata hali hewa sasa hairuhusu. Tumeona tuna mafuriko mengi, tuna njaa inakuja mbele yetu na vitu kama hivyo. Basi tukitenga hata asilimia, nimesema tunaweza tuka-discuss, tukatenga labda 0.5% au 1% au 2%, nafikiri inatusaidia zaidi. Hata zisipotumika, tunarudisha kwenye Mfuko wetu Mkuu mwaka unaofuata wa bajeti. Kwa hiyo, sidhani kama tukiwaachia tu Serikali wakachukua, *how if* wakachukua pesa zote wakasema ni dharura? Kwa hiyo, nafikiri Bunge tungeweka *base* kwamba sasa tunashauri basi iwe 0.5% au 1% au 2%.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nisingeshauri ikabaki kama ilivyo, tutakuwa tumewapa Serikali wigo mpana sana wa kuchukua tu wakasema ni dharura.

MWENYEKITI: Nakubaliana na wewe, lakini kwa sababu umesema *specific figure*, tungekdai umefikiaje hapo, ungeshindwa kusema.

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 35
Ibara ya 36
Ibara ya 37
Ibara ya 38
Ibara ya 39
Ibara ya 40
Ibara ya 41
Ibara ya 42
Ibara ya 43
Ibara ya 44
Ibara ya 45
Ibara ya 46
Ibara ya 47
Ibara ya 48
Ibara ya 49
Ibara ya 50
Ibara ya 51
Ibara ya 52
Ibara ya 53
Ibara ya 54

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 55

MHE. LUHAGA J. MPINA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimependekeza kifungu hicho kifutwe. Hicho kifungu cha 55(3) kinachosema, "*the compliance report under subsection (1) shall be debated in the National Assembly.*"

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiisoma ile *subsection (1)*, inasema, "*The Minister shall, within three months after the laying of the budget before the National Assembly and in every quarter thereafter, lay before the National Assembly, sequentially and cumulatively, a compliance report.*" Lakini ukija kusoma 55(7) inasema, "*The Minister shall, within six months after approval of*

Nakala ya Mtandao (Online Document)

the annual national budget by the National Assembly and at the end of every financial year, lay before the National Assembly the compliance report to be debated by the National Assembly."

Sasa kumbe hapa siyo zote zile *quarterly report* za *compliance report* zinakuwa *debated in the house*, isipokuwa ni ile ya mwezi wa 12 ya *mid year* na ile ya mwisho wa mwaka.

Kwa hiyo, sasa hiki kifungu cha 55(3) hakiwezi kusimama tena kwa sababu tayari kile kifungu kinachotunyeshwa *compliance report* inayoingia kwenye *house* ni ile ya katikati ya mwaka na ile mwisho wa mwaka. Kile cha 55(1) kinaziongelea *compliance report* zote nne. Kwa hiyo, kwa kuwa siyo zote *compliance reports* zinakuwa *debated in the house*, basi hiki kifungu kidogo cha (3) hakina sababu ya kuwepo pale.

MWENYEKITI: Maelezo, Mheshimiwa Ole-Medeye.

MHE. DKT. GOODLUCK J. OLE-MEDEYE: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. Namshukuru sana Mheshimiwa Mpina kwa maoni yake mazuri. Katika mjadala baina ya Serikali na Kamati, ilionekana wazi kwamba ni muhimu Serikali ikatoa taarifa kila robo mwaka ya maendeleo ya utekelezaji wa bajeti. Taarifa hiyo baada ya kupitiwa na Kamati itawasilishwa Bungeni na Bunge litakuwa na nafasi ya kujadili na kutoa maelekezo *required*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo msingi wa kuongeza kifungu kidogo cha (3) kinachotaka kwamba ile *compliance report* iliyotajwa katika kifungu cha (1) kijadiliwe Bungeni. Kila baada ya miezi mitatu itawasilishwa ripoti na itajadiliwa. Hii haiathiri taarifa ya nusu mwaka ambayo Serikali itawasilisha na taarifa ya mwaka ambayo itawasilishwa na Serikali. Kila robo mwaka tutakuwa na taarifa.

MWENYEKITI: Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti!

MHE. DKT. FESTUS B. LIMBU: Mheshimiwa Mwenyekiti, kulingana na kumbukumbu yangu nafikiri 55(7) ndiyo tulikubaliana, kwa sababu zile *quarterly reports* zinachukua muda mpaka waka-*compile* ile ripoti tayari inaingia mwezi wa nne, yaani kwenye *quarter* ya kwanza ama kwenye *any quarter*, ina-*overlap* kwenye *quarter* ya pili. Kwa hiyo, ukiweka sharti kwamba kila *quarter* lazima iwe *discussed* Bungeni itakuwa ni usumbufu wa namna fulani kwa Serikali. Kwa hiyo, tuka-*adopt* 55(7) kwamba hiyo ya *mid year* na ya mwisho ndiyo iwe *debated in the National Assembly*. Kwa hiyo, napenda kukubaliana na pendekezo la Mheshimiwa Mpina. Ahsante.

MWENYEKITI: Ehe, Naibu Waziri kwanza halafu AG.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. MWIGULU L. MCHEMBA): Mheshimiwa Mwenyekiti, sisi kama Wizara, hatuna tatizo na pendekezo la Mheshimiwa Mpina.

MWENYEKITI: Kwa hiyo, *quarterly report* zinakwenda kwenye Kamati, na ambayo inakuwa *debated* ni ile ya *mid year* na ya mwisho. *How do you write it* kama alivyopendekeza? AG.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Spika, kama alivyopendekeza Mheshimiwa Mpina, sasa kinaondoka. Halafu sasa inakuwa *re-numbered*. Hii *subsection* (3) inakuwa *deleted*, halafu hizi nyingine zinakuwa *re-numbered accordingly*. (Makofi)

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Ibara ya 56
Ibara ya 57
Ibara ya 58
Ibara ya 59
Ibara ya 60
Ibara ya 61

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila marekebisho yoyote)*

NDG. ASIA P. MINJA – KATIBU MEZANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kifungu cha 61, kuna marekebisho ya Mheshimiwa Mnyika.

MWENYEKITI: Kwa mujibu wa Kanuni ya 28 ninaongeza muda wa dakika 30 baada ya saa ya kuahirisha Bunge iliyokuwa saa 8.00 mchana. Mheshimiwa Mnyika.

MHE. JOHN J. MNYIKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Naomba katika jedwali ambalo Waheshimiwa Wabunge wanalo kwenye sehemu (a) kwenye sehemu inayosomeka 70.1 isomeke 62.1 na rekebisha hili la makosa ya uchapaji lizingatiwe katika mfululizo wa nambari mpaka mwisho ambao unatokana na mabadiliko ya Muswada kutoka Muswada wa mwanzo, Muswada wa pili na hatimaye Muswada huu wa sasa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mapendekezo haya ni ya kuongeza Sehemu ya Nane ya *enforcement provisions*. Natarajia kwamba tutakwenda kwenye vifungu mbalimbali, lakini niseme kwamba msingi wa mapendekezo haya, ilielezwa mwanzoni katika utangulizi wa uwasilishwaji wa Muswada huu kwamba Muswada huu ni matokeo ya mashauriano baina ya Serikali na Kamati. Ilitajwa vilevile kwamba kuna wakati Kamati ya Bunge ilitaka na iliandaa mapendekezo ya Muswada wa Kamati na hatimaye Serikali baadaye ikaona ilete Muswada wa Serikali.

Katika hatua ya awali ya Muswada wa awali wa Serikali ilionekana kwamba kuna mapendekezo mengi ya Kamati ambayo hayakuwa yameingizwa kwenye Muswada wa Serikali na kukatengenezwa Muswada ambao uliunganisha baadhi ya mawazo ya Kamati ya awali kwenye Muswada wa Serikali. Lakini katika hatua ya sasa, mapendekezo hayo hayapo. Kati ya mapendekezo hayo, ni vifungu vyote vikubwa vinavyohusiana na kuwekea mkazo sasa kuhakikisha kwamba masharti ya sheria yanatekelezwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, baada ya kupitia Muswada wa awali kabisa wa Kamati na mapendekezo ambayo baadaye yaliandaliwa na kupelekwa kama mapendekezo ya Muswada wa Serikali, nimeona kwamba maeneo haya bado yanahitajika kuwepo katika sheria.

Kwa hiyo, naomba kupendekeza kwamba moja, katika hatua ya sasa kuongezeke kifungu cha 62(1) na kiwe na maneno yafuatayo:-

“Subject to the Constitution, The Public Leadership Code Ethics Act, The Public Service Code of Ethics or the Parliamentary Service Code of Ethics, The Judiciary Service Code of Ethics or any other law, where an accounting officer reasonably believes that a public officer employed by a government or public entity is engaging in or has engaged in improper conduct within the meaning of subsection (4) in relation to the financial resources of the entity, the accounting officer shall-

Nakala ya Mtandao (Online Document)

(a) *Take appropriate measures to discipline the public officer in accordance with the regulation, or*

(b) *Refer the matter to the relevant office or body in terms of statutory and other conditions of appointment or employment applicable to that officer.*

(2) *Where a Minister reasonably believes that an accounting officer is engaging in or has engaged in improper conduct within the meaning of subsection (4), the Minister shall-*

(a) *Take such measures as may be provided in the regulation; or*

(b) *Refer the matter to the relevant office or body in terms of statutory and other conditions of appointment or employment applicable to the accounting officer.*

(3) *The measures referred to in subsection (2) (a) include revoking the appointment to the position of accounting officer.*

(4) *For the purpose of this section, a public officer... maelezo yanaendelea kama yalivyo katika jedwali.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, msingi wa pendekezo hili ni kwamba pale ambapo inaonekana bayana kwamba mtumishi wa umma amekiuka masharti mbalimbali yanayohusiana na fedha katika masuala ya bajeti, basi achukuliwe hatua kwa taarifa kupelekwa kwa mamlaka yake ya uteuzi ili hatua ziweze kuchukuliwa. Hii itajenga nidhamu ya bajeti na nidhamu ya matumizi katika mchakato wa utekelezaji wa bajeti. Naomba kuwasilisha kifungu hicho cha kwanza.

MWENYEKITI: Nianze kwanza Mheshimiwa Ole-Medeye, nitawaita na ninyi.

MHE. DKT. GOODLUCK J. OLE-MEDEYE: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. Kwanza naomba nimpongeze sana Mheshimiwa Mnyika kwa jitihada anazofanya, kufanya utafiti na kuchangia vizuri katika utungaji wa sheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, labda tungeomba Mwongozo wako, kwa sababu kifungu anachowasilisha Mheshimiwa Mnyika au mapendekezo aliyowasilisha ni kweli kwamba ni sehemu ya rasimu ya Muswada iliokuwa umeandaliwa na Kamati. Baada ya mjadala na Serikali jana mchana, Kamati na Serikali ilikubaliana kwamba mapendekezo haya yaondolewe, yasijumulishwe katika Muswada utakaowasilishwa hapa Bungeni, kwa sababu maelezo yaliyomo ama makosa pamoja na adhabu zilizotajwa hapo, tayari zimo katika sheria nyingine za nchi na ambazo kama itatokea kwamba Afisa wa Serikali au kiongozi wa Serikali amekiuka masharti ya sheria hii, atashughulikiwa kwa mujibu wa sheria hizo. Kwa hiyo, naomba hilo, kwanza nitoe taarifa hiyo kwako na Kamati yako Tukufu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine katika hali ya kawaida mtu lazima ukiri kwamba kazi ninayowasilisha ni ya wengine, nimechukua kwao. Kwenye taarifa hii aliyowasilisha Mheshimiwa Mnyika mbele ya meza yako, hakuna sehemu aliyokiri kwamba kazi hii ameinakili kutoka kwenye mapendekezo ya Kamati. Kwa maana hiyo, haiwezekani yeye aje hapa atumie kazi ya watu wengine aseme ni ya kwake. Kwa sababu mtu yeyote atakayekutana na maandishi haya, maana yake ni kazi ya Mheshimiwa Mnyika. Siyo kazi yake! *(Makofi)*

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba Kamati yako Tukufu isiyapokee mapendekezo haya kwa sababu tayari tulikwishajadili na kukubaliana ya kwamba tuyaondoe. Nashukuru sana. (Makofi)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Pamba.

MHE. SALEH A. PAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana na siko mbali sana na Mheshimiwa Ole-Medeye, lakini nitasogea mbele kidogo. Ni kweli kwamba haya ambayo Mheshimiwa Mnyika ameyaleta kama *amendments*, yalikuwemo katika Muswada ambao ulikuwa umependekezwa na Kamati ya Bajeti. Lakini kama Serikali ilivyokuwa imesema kwamba inaleta Muswada huu wa Bajeti, inaangalia vilevile na sheria zote nyingine mbalimbali ambazo zina-bearing katika bajeti ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, kwa misingi hiyo ni kwamba kutakuwa na *Procurement Act* ambayo imetajwa humu ukisoma kwamba sheria hii itazingatia Sheria za Manunuzi, wamesema sheria hii itazingatia *Public Finance Act*, itazingatia vilevile *National Audit Act* na kadhalika. Kwa hiyo, masuala yote haya ambayo yametajwa humu, yamependekeza adhabu mbalimbali ambazo zinatolewa kwa mtu ambaye kama hatatekeleza sheria ya bajeti ni kwamba atabanwa na sheria zile ambazo sheria hii ime-make reference to.

Kwa hiyo, kwa misingi hiyo, wakati tulipokuwa kwenye Kamati haya yote tuliyaona. Ili kuweza ku-*accommodate* masuala yote haya ambayo Mheshimiwa Mnyika ameyataja, namshukuru sana kwa kuonyesha *sentiments* kwamba ni lazima viongozi na watendaji wa Serikali wahakikishe kwamba wanafuata sheria zote za bajeti na kanuni zote za bajeti na kupunguza ubadhirifu na masuala mengine.

Kwa misingi hiyo, ili ku-*accommodate sentiments* zote ambazo zimeelezwa na Mheshimiwa Mnyika katika marekebisho yake ya bajeti, ukiangalia katika...

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwanjelwa, naona unapita hivi hivi, eeh! Haya, tuendelee sasa.

MHE. SALEH A. PAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiangalia katika Muswada huu, ukienda kwenye kifungu cha 64(1), (2) na (3) ambapo kwa bahati mbaya hatujafika, lakini hayo yote ambayo amezungumzia Mheshimiwa Mnyika yamekuwa *taken care* vizuri zaidi. Naomba niyasome.

64(1) kwenye *marginal note* inasema, "*liability on failure to meet requirement of this Act.*" *This Act* ime-encompass na sheria nyingine zile zote ambazo zina masuala ya fedha. Kwa hiyo, wanasema kwamba "*where the government or public entities fail to meet any requirement under this Act, the National Assembly may compel the relevant Minister to appear before it and give explanation and circumstances leading to that failure.*" (Makofi)

(2) *Where it is evident that a public officer intentionally or through negligence led to the failure of the Government or public entities to meet any requirement under this Act, that public officer shall commit a disciplinary offence and shall be held personally liable for a disciplinary penalty.*" (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, haya ndiyo ameyasema yote huku kwamba achukuliwe hatua, sijui ame-exceed bajeti, ametumia fedha vibaya na kadhalika, katika marekebisho yake ndiyo haya ambayo yamechukuliwa katika kifungu hiki. Kifungu cha (3) vilevile kimeonyesha *collective measures*.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Kwa hiyo, mapendekezo ambayo ameyatoa Mheshimiwa Mnyika, yote haya kwa lugha nyepesi yamekuwa *covered* katika Kifungu 64(1), (2) na (3). Kwa hiyo, ningependekeza kwamba mapendekezo haya pamoja na nia njema kabisa, nakubaliana kabisa na Mheshimiwa Mnyika lakini haya yamekuwa *taken care* vizuri sana katika *article 64*.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti.

MHE. DKT. FESTUS B. LIMBU: Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli kwamba ule Muswada wa awali ambao Kamati ilikuwa imeandaa, ilipendekeza kwamba tuongeze *part* hii ambayo Mheshimiwa Mnyika anaipendekeza hapa, lakini baada ya majadiliano marefu sana na Serikali pamoja na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, maelezo yao yalituridhisha kwamba hakuna haja ya kuweka kifungu hiki kwa sababu kimekuwa *taken care of* kama ambavyo Mheshimiwa Pamba na Mheshimiwa Medeye wameeleza. Kwa hiyo, naungana mkono na Mheshimiwa Medeye na Mheshimiwa Pamba kwamba maelezo ya Serikali yabaki kama yalivyo. Ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mnyika, Mheshimiwa Mnyika!

MHE. JOHN J. MNYIKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru. Nilikuwa nimemwona Mjumbe mwingine wa Kamati amesimama baada ya Mwenyekiti kuzungumza, pengine ana mawazo tofauti.

MWENYEKITI: Mimi ndiyo naongoza. Gari naendesha mimi, sasa unataka abiria naye aendeshe! *(Kicheko)*

MHE. JOHN J. MNYIKA: Siyo Mjumbe wa Kamati lakini...

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mnyika, basi kama huna maneno ukae.

MHE. JOHN J. MNYIKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niendeleee, nashukuru sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawashukuru Waheshimiwa Wabunge wote na Wajumbe wa Kamati waliotambua kwamba tunafuatilia ambayo yanajadiliwa ndani ya Kamati. Lakini moja tu, nilipoanza maelezo yangu nilitambua kwamba mapendekezo haya yametokana na mapendekezo ya Kamati. *(Makofi)*

Niseme vilevile kwamba siyo tu yametokana na mapendekezo ya Kamati, bali nafahamu vilevile kwamba yametokana na ushauri wa Ofisi ya Mshauri Mkuu wa Masuala ya Sheria ya Bunge.

Kwa hiyo, kwa maneno mengine, walioandaa haya mapendekezo walikuwa wanafahamu kabisa uwepo wa sheria zote na taratibu zote na mifumo yote, lakini bado wakapendekeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tafsiri ya sasa ya kuyaondoa haya mapendekezo yote kwa ujumla wake, ningeelewa tu kama tungesema yale yenye sura *by nature* ni kama ya rushwa rushwa hivi tuyaweke pembeni, yenye sura ya ununuzi hivi tuyaweke pembeni, yenye sura ya *Public Finance Act* tuyaweke pembeni, ningeelewa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiachambua utakuta kuna mengine yako *specific to the budget process* na sasa ndiyo tunatunga kwa mara ya kwanza toka uhuru. Sheria ya Bajeti, hakuna sheria nyingine yoyote! Kwa hiyo, makosa yake na adhabu zake ilipaswa tuziingize kwenye sheria hii. *(Makofi)*

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama hatutaingiza na sasa nirejee kwa ndugu yangu Mheshimiwa Pamba, kifungu cha 64. Kifungu cha 64 kimeweka tu utaratibu wa maafisa kuitwa, kuhojiwa mbele ya Kamati, kutoa maelezo ya sababu gani wamefanya makosa ya kukiuka vifungu fulani fulani vya sheria hii. Lakini haijaweka utaratibu wa adhabu gani wapewe iwapo wameshindwa kutekeleza matakwa ya sheria kwenye mambo ambayo yanaathari kwa wananchi kweli kweli.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama unashindwa kutimiza matakwa ya bajeti, watu wakawa na shida ya maji kwa muda mrefu, hili jambo lina athari kwa sababu tu ya uzembe wa kuhamisha fedha kupeleka mafungu mengine, lina athari! Jambo hili linapaswa kuwekewa utaratibu wa kisheria wa mambo kama haya, adhabu zinakuwaje.

Kwa hiyo, siyo tu kwamba utaratibu wa dhabu haupo kabisa, aina gani za adhabu zinatolewa kwa makosa ya kibajeti, haupo kabisa! Bali pia hii sheria kwa ujumla wake imeweka masharti mbalimbali tumeyaona kwenye vifungu mbalimbali. Hayo unaweza ukasema ataitwa, atahojiwa kwa masharti hayo. Lakini kuna masharti mengine hayapo. Kwenye mapendekezo niliyopendekeza, yanaongeza masharti ya nyongeza mengine ambayo yeyote anayehusika na upangaji, utekelezaji, usimamizi wa bajeti anapaswa kuyazingatia. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, siyo lazima tupitishie kila neno kama lilivyo hapa, lakini kama tutaacha kutafakari, kuweka kifungu cha makosa na adhabu katika sheria hii yanayohusiana na bajeti, mambo yote mazuri tutakayoyapitisha mwanzo mpaka mwisho hayatakuwa na maana kwa sababu mambo yatakuwa ni yale yale kwenye Ofisi za umma, mfumo utakuwa ni uleule, matatizo yatakuwa ni yale yale, halafu hiyo *legacy* inayofikirika itabaki kwenye makabati. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nishauri *very strongly*, kama tunahisi kwamba muda wa ku-draft vya kutosha haujitoshelezi, tupate nafasi ya kufanya *recasting* mpaka tupate sehemu ambayo kweli tutakubaliana kwa pamoja kwamba sasa makosa yako bayana, adhabu ziko bayana, usimamizi uko thabiti. Ahsante sana na naomba jambo hili lijadiliwe na Waheshimiwa Wabunge wenzangu. (Makofi)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwanasheria wa Serikali.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, natambua *concern* ya baadhi wa Waheshimiwa Wabunge kuhusu umuhimu wa kuwawajibisha kwa makosa ya jinai watumishi wa umma na watu wengine wote wanaofanya makosa katika matumizi ya fedha za umma. Lakini naomba pia kulishauri Bunge lako Tukufu kwamba nchi hii haijwahi kuwa na upungufu wa sheria za adhabu za makosa ya jinai. Sheria hii ukisoma kichwa kirefu, yaani *title*, labda niwakumbushe.

“An Act to provide for the effective and transparent regulation and oversight of the national budget process, principles of fiscal management, plan and budget guidelines, powers of the National Assembly in relation to budget; to provide for powers and functions of the Minister, Permanent Secretary, Planning Commission and Commissioner for Budget in relation to preparation and approval of the National Budget and Expenditure appropriation; to provide for establishment and administration of Contingent Fund, withdrawal from Consolidated Fund, management of revenues, oversight of subsections and public entities and to provide for other related matters.”

Mheshimiwa Mwenyekiti, tukishapata skimu ya Sheria hii, unaona kabisa *this law was not intended to provide for penal sanctions, but the management of our budget*. Hii ni kwa nini?

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Kwa sababu makosa hayo yote ya matumizi ya fedha; ya *abuse of office* na kila kitu, yako kwenye sheria nyingine. Sheria hii haikusudii kwamba inafuta hizo sheria nyingine zozote zile. (Makofi)

Kwa mfano, haya yanayozungumzwa, utayakuta kwenye *penal code, abuse of office*. Nenda kwenye *section 96*, utayakuta kwenye *Prevention and Combustion of Corruption*, kifungu cha 31, *abuse of position*; wizi utaukuta mle ndani; utakuta kwenye Sheria ya *Public Audit Act*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukisoma sheria kama ilivyotungwa mwaka 2008 ya *Public Audit Act*, hutaona kifungu ambacho baadaye kilikuja kurekebishwa kikampa fursa *Controller and Auditor General in the course of discharging his duties*, anapogundua kwamba kuna mtumishi hapa *accounting officer* amekiuka, kuna makosa ya jinai yametendeka, anai-subject hii kwa PCCB au Polisi, wanashitakiwa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, leo hii hapa ni kwa ajili ya *discipline ya budget management* siyo kwa ku-*provide for sanctions*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lingine ambalo naomba kushauri ni hili, lazima sasa turudi tena nyuma tuangalie, hivi kwenye hizi *committee; Parliamentary Committees* hizi nazo zina *collective responsibility*? Lazima tufike hatua, kwa sababu hamuezi mkatoka kwenye *committee*, mmekubaliana kule, halafu *committee* inakukana. Ni lazima tuendeleze ile *integrity*. Kama hizi Kamati zitabaki na maana, ni lazima ziwe na *collective responsibility* ndipo *integrity* yake itakuwa *maintained*. (Kicheko/Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimemsikiliza Kiongozi wa Upinzani jana, na Mheshimiwa Mnyika *belongs to the opposition*, haikuwa na hiyo. *We thought that official version of the opposition* kwenye hii ni ile iliyotolewa kwenye taarifa ya Kambi ya Upinzani. Sasa ni kwa maana gani? Kwa sababu Msemaji wa Kambi ya Upinzani aliyetoa taarifa hii jana ni Mjumbe wa *Committee* hii iliyo-consider hiki kitu, na anafahamu Serikali inavyoendeshwa...

MHE. PAULINE P. GEKUL: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu!

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti,...

MHE. PAULINE P. GEKUL: Hapana!

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi nilikuwa naomba kushauri...

MHE. PAULINE GEKUL: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu!

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi...

MWENYEKITI: Tunajadili sheria. Hatufanyi utaratibu wowote hapa, tunajadili tusikilize. Haya, tusikilize. Wote tunataka kutumia akili siyo ku-*interrupt*. Naomba umalizie.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kushauri kwamba ziko sheria nyingi zinazotosha za kuwawajibisha watumishi wa umma. Mimi mwenyewe nimekuwa *accounting officer for about five years*; ziko sheria nyingi. Kwa sababu hiyo, tukubaliane tu na mapendekezo pia ya Serikali na ambayo pia ndiyo makubaliano kwenye Kamati kwamba hii sheria jinsi ilivyo haizuilwi mtu yeyote kushitakiwa na *after all* unaona Kamati

Nakala ya Mtandao (Online Document)

hii na Bunge hili linabaki na ile *role* yake ya ku-*monitor*, kuangalia ile *adherence*, kwenye kile kifungu cha (8) nimesoma jana pale.

Mheshimiwa Mwenyekiti naomba Muswada huu jinsi ulivyo kwenye vifungu hivi, ibaki hivi na *proposal* zote alizozileta Mheshimiwa Mnyika kwa kuzitoa kwenye Kamati ile, ziachwe. (Makofi)

MWENYEKITI: Mnajua mkisoma mtiririko wa hii *Bill* yetu, ukiingiza hii *part* mnayotaka tuiingize, inakuwa yaani ni ukakasi kabisa, unaona tena umejitoka ulikotoka unaingia kwenye kitu kingine kabisa, someni! Haiendi vizuri, yaani inakuwa kitu kama ni ukakasi tu ndani yake.

Mheshimiwa Mpina, tunamaliza hiki kitu.

MHE. LUHAGA J. MPINA: Mheshimiwa Mwenyekiti, sisi tunakushukuru sana na Kamati tunaishukuru sana. Lakini nakuomba sana, mapendekezo yaliyoletwa na Mheshimiwa Mnyika yanaweza yakawa na ukakasi lakini ukichambua kwa kina kuna mantiki sana zipo ndani yake. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, endapo sheria hii tutaipitisha hivi ilivyo, tutakuwa tumepitisha *guidelines and not Act*. Mimi naomba sana, iwe haya mapendekezo Mheshimiwa Mnyika kayachukua wapi, lakini hoja ni kwamba tunataka kuweka nini kwa ajili ya kusaidia? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama muda hautoshi, mimi nakuomba, haya mapendekezo na Kamati wazo hili walikuwa nalo, turudi kwenye Kamati, tukaelewane vizuri ili tuje tukamilishe hii hatua ya kutunga sheria. Kwa sababu tunatunga sheria kwa ajili ya Watanzania. Mheshimiwa Mnyika na Mheshimiwa Mpina wanapita, lakini Watanzania wataendelea kuwepo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nakuomba sana utumie busara yako kwamba hii ilivyowekwa hapa, hizi tozo zinazotowwa Serikalini; mtu kafanya *abuse* kwenye *budget*, anaambiwa atalipa shilingi elfu tano tano, huku kafanya ubadhirifu mkubwa wa fedha za umma! Sasa utaratibu ulioandikwa na Kamati ya Bajeti ni mzuri sana, nami nawapongea na Wizara ya Fedha kwa kuja na hii. Lakini hiki kipengele cha adhabu tusipokiweka vizuri, hakuna mtu atakubaliana na sisi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nakushawishi tu kwamba kama inawezekana kweli kuyapitia haya maneno moja moja sasa hivi, itakuwa ngumu sana. Lakini tupe tu *time*, hata Jumapili sisi tutafanya kazi, tukaelewane kule. Watu wa bajeti wametuletea *proposal*, na Bunge hili ndilo linalotunga Bajeti, wao waliridhika. Lakini bado sisi haturidhiki; na kama itapita hivi bajeti, mimi Mheshimiwa Mpina nitasononeka sana na pongezi zote nilizozitoa, nitaondoka nimesononeka sana. (Makofi)

MWENYEKITI: Kwa bahati mbaya siyo *corrupted* na pongezi. Tunatunga sheria ambayo mtu yeyote akisoma anaiona kama ni sheria. Mheshimiwa Mangungu, wa mwisho kusema. (Makofi)

MHE. MURTAZA A. MANGUNGU: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. Mimi nadhani kwa kuwa tumevijadili vifungu hivi kwa ujumla, kifungu kile cha 64(1) mpaka (3) kama kilivyofafanuliwa na Mheshimiwa Pamba, kilikuwa kinajitoshesheleza. Ie *amendment* ambayo nilikuwa nimeileta ilikuwa *time barred*, ilikuwa imesema tu kwamba sheria hii izingatie Katiba na sheria nyinginezo zilizokuwepo. Kwa sababu haiwezekani kwenye sheria hii, ukiukwaji wa makosa hayo yanategemea sheria mbalimbali ambazo mtu anaweza kuwa *convicted* nazo. Sasa tuki-*bind* tu kusema kwamba tuingize sheria hii kama ilivyopendekezwa humu, tunaainisha

Nakala ya Mtandao (Online Document)

kwamba makosa hayo yanayofanyika, kazi ya kutafsiri sheria ni kazi ya Mahakama. Wale *prosecutors* ndiyo watakaosema kwamba wewe umekiuka sheria fulani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kiungu hiki cha 64 ambacho ukikisoma kinaeleweka vizuri sana, kwamba mtu atakuwa *liable* yeye mwenyewe na *negligence* au vinginevyo vyovyote vile ambavyo itatambulika, anaweza akashitakiwa. Sasa tukisema kwamba tuainishe, huyu atashitakiwa hivi, wakati haya makosa kwa watumishi wa umma yaani yanaeleweka. *Penal codes* zote zipo kwa mujibu wa sheria tulizozitunga katika Bunge hili. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na mambo mengine yote, tunajua wapo watumishi ambao sio waadilifu, lakini tusijifanye sisi Wabunge ni malaika sana, hatuwezi kufanya makosa, kwa *immunity* ambayo tumewekewa kwa mujibu wa Katiba. Watu watashitakiwa kwa makosa waliyoyafanya na watahukumiwa kwa makosa waliyoyafanya. Tusiwahukumu watu kabla hawajafanya hayo makosa. Ahsante. (Makofi)

MWENYEKITI: Mwenyekiti wa Kamati halafu Mheshimiwa Mnyika, basi tunaamua.

MHE. DKT. FESTUS B. LIMBU: Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 64 kinaanzia kwenye uongozi wa Wizara, kwamba, "*where the Government and public entity fails to meet any requirement under this Act, The National Assembly (Bunge) na wala siyo Kamati, may compel the relevant Minister to appear before it and give explanation on the circumstance.*"

Kwa hiyo, hii inakuja kwa Afisa Masuuli mwenyewe, Waziri mwenyewe wa Wizara husika, anawajibishwa na Bunge. Kwa hiyo, Kamati iliona kwamba kwa sababu sheria hii katika kifungu cha 64 inamuweka Waziri katika hali ambayo anatakiwa aje Bungeni kueleza, lakini 64(2) inakwenda sasa kwa Afisa mhusika mmoja mmoja, *intentionally or through negligence*.

Kwa hiyo, nafikiri mawazo ya Mheshimiwa Mnyika ni mazuri sana, na sisi tuliyaona kabisa toka mwanzo. Lakini kwa sababu zilizoлезwa hapa na wenzangu kwamba fungu hili la 64 *liability of failure*, halafu 65 *collective measures against entities*, haiendi tu kwa Waziri wala kwa *individual*, lakini inakwenda kwa *entities* mpaka kwenye *Local Government* na *public entities*, zote zimelezwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba tukubali kwamba mapendekezo kama yalivyo yapitishwe na Bunge. Ahsante.

MWENYEKITI: Naomba Waziri wa Nchi tuongezee muda. Ule wa kwangu umekwisha. Inabidi turudi kwanza kwenye Kiti, Bunge linarejea.
(Bunge lilirejea)

Hoja ya Kutengua Kanuni za Bunge

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Nchi, hoja ya kuongeza muda. Aaah, Waheshimiwa niliona kama mmekaa, naomba mkae. (Kicheko)

WAZIRI WA NCHI OFISI YA WAZIRI MKUU (SERA URATIBU NA BUNGE): Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni namba 153 naomba kutoa hoja Bunge hili liendelee kujadili ajenda iliyoko hapa mbele yetu mpaka tutakapoweza kuwa tumeimaliza.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

WAZIRI WA MAENDELEO YA JAMII, JINSIA NA WATOTO: Mheshimiwa Spika, naafiki!

Nakala ya Mtandao (Online Document)

(Hoja ilitolewa iamuliwe)
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)

SPIKA: Kwa hiyo, hoja imeshinda, Bunge linaendelea mpaka tutakapomaliza kazi hii. Katibu!

KAMATI YA BUNGE ZIMA

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, alikuwa anazungumza Mheshimiwa Mnyika.

MHE. JOHN J. MNYIKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Maelezo niliyoyasikia kutoka kwa Serikali na kwa baadhi ya Wajumbe wa Kamati yamenikumbusha maneno ya Mwalimu Nyerere kwenye Tujisahihishe Kuhusu Ukweli, na namna ambavyo kwamba ukweli una kawaida ya kujitetea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ningesema tu kwamba ni ukweli kwamba Kamati hii ya Bajeti baada ya kupata ushauri wa Ofisi ya Mshauri Mkuu wa Sheria za Bunge, uliona ipo haja ya kuweka sehemu hizo katika Muswada wa Sheria. Lakini inaonyesha sasa kuna mabadiliko ya kifikra. Sababu za mabadiliko hayo mimi binafsi siziafiki sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, bado nashauri, kama tunayakataa haya mapendekezo yote kabisa na sitatumia muda wa Bunge, ningeweza kwenda kifungu kwa kifungu lakini niseme tu kwamba Sura hii ijadiliwe yote, yaani kama tunakataa 62(1) maana yake tunakataa vilevile 63(1) tunakataa 64(1), mapendekezo yote haya niliyowasilisha, 65(1), 66(1), 67(1), 68(1), mapendekezo yote haya 69(1) mpaka 70(1).

Mheshimiwa Mwenyekiti, tungeweza kuyakataa yote, lakini tungekuwa na maana ya kuyakataa kama tungekubali kukubaliana kwamba tunahitaji hii sehemu ya 64(1), 64(2), 64(3) iongezewe vifungu vitakavyohakikisha kwamba makosa yote yanawekwa bayana na adhabu zinawekwa bayana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama hatuyafanyi hayo, nakubaliana na Mheshimiwa Mpina kwamba tunatunga mwongozo tu kwa Serikali, lakini siyo sheria yenye meno ya kuibana Serikali. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna mambo ya kijinai ambayo yako kwenye sheria nyingine, sitaki kupoteza muda, Mwanasheria umezitaja hizo sheria, kimsingi zote tumezirejea, lakini kuna makosa ya kibajeti ambayo mpaka sasa hivi tunavyozungumza hayapo kwenye sheria yoyote ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, yatakuwepo ndani ya sheria hii tunayoitunga sasa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa bahati mbaya, hali hii inanitisha zaidi nikikisoma kifungu cha 66 cha sheria hii. *Indemnity of public officers: A public officer in the Government, public entity, extra budgetary agency or special fund shall not be personally liable administratively or criminally for anything done or omitted to be done in good faith in the execution or purported execution of any duty imposed or exercising conferred by this Act.*

Yaani, Afisa yeyote wa Umma, Serikali, Taasisi ya Umma na Taasisi zote zilizotajwa, hatahukumiwa yeye binafsi kwa makosa iwe ya kiutawala au ya kijinai aliyoyafanya au kutofanya, kwa mujibu wa sheria hii, kwa sababu tu aliyafanya hayo, au ikibainika aliyafanya kwa nia njema. Lakini hakuna mahali popote ambapo nia njema imetafsiriwa.

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Sasa kama tungeyafafanua makosa, maana yake mtu akilifanya hilo kosa, tunabaini kabisa hili kosa siyo la nia njema. Lakini hatuyafafanui makosa, hatufafanui adhabu, halafu tunasema akifanya kwa nia njema haadhibiwi. Halafu tunafikiri kwamba tutatunga sheria tutakayoitekeleza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tukitunga sheria namna hii, hii sheria itakuwa dhaifu na tutaendelea kuwa na bajeti dhaifu na utekelezaji wa miradi ya maendeleo utakuwa dhaifu na hatutaweza kufanya mabadiliko yale yanayokusudiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ninachokuomba tu, kama haya yote niliyopendekeza yanakataliwa, basi tuongoze kuhakikisha kwamba ile ndoto ya kuongeza meno katika masuala ya kibajeti iongezewe hapa kwenye hiki kifungu cha 64 na vifungu vingine vilivyoko hapa twende mbele. Ni hayo tu, lakini kama itaamuliwa, yatupwe pia...

MWENYEKITI: Kwa kusemajje? Tuongeze kwa kusemajje?

MHE. JOHN J. MNYIKA: Tuongeze kwa kusemajje?

MWENYEKITI: Eeh!

MHE. JOHN J. MNYIKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakubaliana na Mheshimiwa Mpina kwamba katika lundo la marekebisha yenye kurasa tisa yaliyoko hapa, ili tuweze kuchambua kutengeneza vifungu vichache vya muhtasari vya kuingiza kwenye 64, ni afadhili hiki kifungu tukiweke *on hold*, twende vifungu vingine halafu baadaye turudi kwenda kufanya *some few arrangements* hapo. Tutafanya mapendekezo hapa, tutarekebisha, tutatunga sheria nzuri zaidi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru.

MWENYEKITI: Huyu mnayemsema Mshauri wa Bunge, baada ya mjadala mrefu alikubaliana na hiki tulicho nacho. Mheshimiwa Mwanasheria tumalize sasa, maana tumechukua muda mrefu.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, afadhali umesema, unajua hapa Waheshimiwa Wabunge wote wana akili. Sasa Mheshimiwa atueleze, katika Muswada huu ni kosa lipi la kibajeti analosema haliko *taken care* na sheria za Tanzania? Kwa sababu kama ni wizi ipo; kama ni *embezzlement of public funds*, ipo; kama ni rushwa ipo; kama ni matumizi mabaya ya Ofisi yapo; sasa atueleze hayo makosa ya kibajeti hapa. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukizingatia katika Ibara ya 9 (1) (f) inasema hivi, "*monitor adherence by The Government and public entities to the principles of public finance set out in the Constitution, other laws in force, and to the fiscal responsibility principles set out in the Public Finance Act and this Act.*"

Maana yake ni kwamba sheria hizi zote zinapaswa ziwe *complied with*, zina-govern haya mambo na Bunge hili linabaki na *oversight* na kama mtu amekosea atawajibishwa.

Hii anayosema ya *section 66*, haisemi kwamba huyu mtu atashitakiwa. Mtu wa kupima, *the taste is not subjective*, sio yeye mwenyewe! Kuna makosa ambayo mtu mwingine anaweza akafanya wakaona hili ni la kawaida, mtu bado atashitakiwa. Anayekwenda kuhukumu hapa, sio mtu mwingine yeyote, Mahakama ndiyo mamlaka ya kuamua. Mahakama baadaye itasema mmh, wewe hili bwana ulitenda, ni la kwako, *you have gone to be liable personally*, otherwise kama ni la utumishi wa kawaida na Mwanasheria Mkuu wa Serikali anakuwepo pale

Nakala ya Mtandao (Online Document)

nyuma anasema hii fanya atakayewajibishwa ni Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa niaba ya Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo naomba nishauri kwamba hatuna sababu ya kurudi na kukaa kwenye *Committee* kule.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kimsingi tukifanya hivyo, tutaweka *precedent* ambayo haijawahi kuonekana duniani. Kwa hiyo, naomba kushauri kifungu hiki kibaki jinsi kilivyo.

MWENYEKITI: Sasa tunapiga kura.

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 62
Ibara ya 63

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 64

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mangungu!

MHE. MURTAZA A. MANGUNGU: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Kama nilivyosema awali, nilipendekeza kwamba katika kifungu hicho tuongeze neno moja tu na ninadhani Mheshimiwa Mnyika atakuwa *satisfied* na hili kwamba, kutokana na vifungu hivyo vilivyopangwa, tuongeze kifungu cha 64 kiwe na vipengele vinne, yaani kuwe na 64(1) hadi (4) lakini kwenye kifungu cha kwanza kiseme hivi: "*A public officer shall comply with Constitution and law relating to the conduct of a public office when carrying out a responsibility, all exercising a power under this Act.*"

Kwa maana ya kwamba tungekuwa tume-*take on board* zile sheria na masharti mengine yote yaliyowekwa kwa mujibu wa Katiba. Lakini kwa ufafanuzi alioutoa Mheshimiwa AG nakubaliana na mapendekezo yale.

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 65
Ibara ya 66
Ibara ya 67
Ibara ya 68
Ibara ya 69
Ibara ya 70
Ibara ya 71
Ibara ya 72
Ibara ya 73
Ibara ya 74

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya

Nakala ya Mtandao (Online Document)

Bunge Zima bila Mabadiliko yoyote)

(Bunge Lilirudia)

SPIKA: Mheshimiwa Mtoa hoja, Taarifa!

Muswada wa Sheria ya Bajeti wa Mwaka 2014 (The Budget Bill, 2014)

(Kusomwa Mara ya Tatu)

WAZIRI WA FEDHA: Mheshimiwa Spika, naomba kutoa taarifa kwamba Kamati ya Bunge Zima imepitia Muswada wa Sheria ya Bajeti yaani *The Budget Act, 2014* kifungu kwa kifungu na kuukubali pamoja na marekebisho yake. Naomba kutoa hoja kwamba taarifa hiyo sasa ikubaliwe rasmi.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja!

WAZIRI WA AFYA NA USTAWI WA JAMII: Mheshimiwa Spika, naafiki.
(Hoja ilitolewa iamuliwe)
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)

*(Muswada wa Sheria ya Serikali Ulisomwa Mara ya
Tatu na Kupitishwa)*

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, nataka kwanza kuipongeza Kamati yangu ya Bajeti na kupongeza upande wa Serikali kwa kufanya kazi pamoja na kwa ukamilifu sana na wataalam wote waliohusika. Napenda kuwaambia kabisa, siyo kwamba sasa tumepitisha *guiding rules*, hapana, kuna zaidi ya hapo. Kitu kinachodaiwa hapa *seriously*, tufike mahali tuwe na bajeti ambayo mwisho wa siku tunasema tulipitisha bajeti, hiyo ndiyo tunataka.

Tabia nyingine sisi wenyewe Wabunge tukibanwa kwenye Majimbo yetu, utaanza kusema na choo cha shule yangu fulani kilidondoka, kwa hiyo nahitaji fedha. Sasa mkiingiza na choo na kadhalika, hiyo bajeti kweli inaweza kazi hiyo?

Kwa hiyo, kuna hali ya sintofahamu kwa sababu Mbunge akifika hapa anafikiri kila siku bajeti ni ile mnayopitisha. Sasa ukianza kusema na choo cha shule yako kimedondoka kule na kadhalika, haikupita kwenye bajeti, inapataje huku? Wakati mwingine hivyo hivyo Waheshimiwa Wabunge tunafanya kazi, tunaandika Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi, naomba barabara yangu, sasa barabara yako, sisi tunatoa wapi fedha wakati bajeti tulipitisha wote hapa? Kwa hiyo, kama tunapitisha, mara na maji katika kisima changu kule na kadhalika, tumepitisha hapa bajeti, huyu anawezaje kupata hivi vibarua vidogo vidogo? Nchi yoyote iliyoendelea, vibarua vidogo vidogo kudai matumizi ya kibajeti, havipo. Matokeo yake, Mawaziri kutafuta urahisi, wanaanza kukukubali, basi nitakutengenezea, unatoa wapi hizo fedha?

Sasa *budget discipline* siyo Serikali tu, hata sisi wenyewe! Matokeo yake sasa ndiyo mnawazonga na kuwazonga. Mmesema vizuri, hata Wakuu hawa wanapokwenda mahali, baheti nzuri wana hii inaitwa *Political Fund* labda, lakini na wenyewe wakienda zaidi ya hapo nao wata-bust budget.

Kwa hiyo, nadhani kabisa tukirudi kwenye *discipline*, tutakwenda vizuri zaidi kuliko kitu chochote na hii sheria kama itasainiwa na Mheshimiwa Rais, tumeiandika vizuri sana. Hatutakiwi

Nakala ya Mtandao (Online Document)

sisi tuchukue *the executive role*. Tunaweza kushauri kwa utaratibu wetu, sisi tunayekumbana naye ni Waziri wa Fedha na mtu anayekuwepo hapa. Wengine wale sisi hatukutani nao kwenye bajeti, siyo utaratibu. Tutumie *the executive role* na siyo vinginevyo.

Waheshimiwa Wabunge, kwa hiyo, nawashukuru kwa kujadili kwa ukamilifu na bado itabidi mwendelee kuisoma hii *Bill* itakapokuwa imesainiwa kusudi tuweze kuelewa.

Pia kesho kutakuwa na semina kuanzia saa 4.00 asubuhi katika Ukumbi wa Msekwa, tunaangalia kwa ujumla ile Sheria ya Mabadiliko ya Sheria Mbalimbali. Kwa hiyo, Waheshimiwa Wabunge wote mnaalikwa kwenye semina kesho kuanzia saa 4.00 katika ukumbi wa Msekwa.

Waheshimiwa Wabunge, napenda kuahirisha kikao cha Bunge mpaka siku ya Jumatatu, saa tatu kamili asubuhi.

*(Saa 8.50 mchana Bunge liliahirishwa mpaka Siku ya Jumatatu,
Tarehe 30 Machi, 2015 Saa Tatu Asubuhi)*